

Факультет фізичного виховання і спорту

Кафедра медико-біологічних основ фізичного виховання та фізичної реабілітації

А.С. СУЛИМА

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСНОВ
ЗДОРОВ'Я, ВАЛЕОЛОГІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ
МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ЖИТТЯ:
ТЕКСТИ ЛЕКЦІЙ**

Вінниця 2019

УДК 378.016:613(075.8)
С 89

Рецензенти:

Сальникова С.В. – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, завідувач кафедри фізичного виховання та спорту Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Рогач В.В. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Сулима А.С. Методика навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя: тексти лекцій: навчально-методичний посібник для студентів ступеня вищої освіти бакалавр освітньої програми Середня освіта. Здоров'я людини спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини). Вінниця: 2019. 182с.

Навчально-методичний посібник складається з конспектів лекцій, у яких розглянуто мету, завдання курсу «Основи здоров'я»; законодавчу та нормативно-правову базу України, яка окреслює напрями діяльності й заходи щодо формування здорового способу життя та безпечної поведінки у дітей і молоді; принципи та методи навчання, які застосовуються на уроках «Основ здоров'я»; загальні положення про кабінет основ здоров'я; види й способи застосування проблемних ситуацій та дидактичних ігор на уроках основ здоров'я.

Конспекти лекцій складено відповідно до робочої програми з дисципліни «Методика навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя». Посібник буде корисним для студентів ступеня вищої освіти бакалавр освітньої програми Середня освіта. Здоров'я людини спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини).

Навчально-методичний посібник обговорено й рекомендовано до друку на засіданні кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання і фізичної реабілітації (протокол № 2 від «_11_» _вересня_ 2019 р.)

Ухвалено науково-методичною радою факультету фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від «02» жовтня 2019р.)

ВСТУП

Усі зусилля розумної людини мають бути спрямовані не на те, щоб ремонтувати та конопатити свій організм, як старий човен, а на те, щоб створити собі такий спосіб життя, за якого організм якомога менше б виходив з ладу і набагато рідше потребував налагоджування.

(Д. Писарєв)

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя» є надання студентам вищого педагогічного навчального закладу системи професійних знань, необхідних для здійснення валеологічної освіти у школі; формування у студентів педагогічних вмінь і навичок творчо застосовувати знання з психолого-педагогічних і медико-біологічних наук у практиці викладання основ здоров'я у школі; є формування професійної компетентності студентів щодо організації і проведення навчальної та позанавчальної роботи з основ здоров'я.

Основні завдання вивчення дисципліни «Методика навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»:

- засвоїти мету і завдання валеологічної освіти учнів;
- формувати вміння аналізувати зміст шкільного курсу основ здоров'я;
- опанувати формами організації навчально-виховної роботи з основ здоров'я у школі, а також вивчення методів і засобів навчання основ здоров'я;
- сприяти розвитку навичок щодо виховання учнів в процесі вивчення основ здоров'я;
- сприяти процесу оволодіння студентами основами формування здоров'язбережувальної компетентності школярів на основі оволодіння ними знаннями про власне здоров'я та безпеку, а також практичними навичками здорового способу життя і безпечної поведінки.

Компетентності:

Загальні компетентності охоплюють:

- здатність до критичного осмислення основних світоглядних теорій розвитку людського буття, суспільства, духовної культури, природи, принципів навчання та професійної діяльності;
- здатність до саморегуляції та здорового способу життя, здатність у процесі професійної діяльності освоювати та вдосконалювати рухові уміння і навички з різних видів рухової активності та підтримувати загальний рівень фізичної активності і здоров'я;

- навички здійснення безпечної діяльності;
- здатність до ефективного комунікування в освітньому середовищі: колективних дій у команді з іншими фахівцями, до організації взаємодії в колективі, до критики та самокритики, до визнання принципів наставництва;
- здатність здійснювати аналіз та осмислення загальнонаукової та професійно орієнтованої літератури у тому числі іноземної;
- здатність до професійного спілкування державною українською мовою та користування іноземною мовою для реалізації академічних потреб, здатність до роботи в іншомовному середовищі;
- здатність до професійного спілкування, дотримуючись принципів фахової етики, морально-етичних норм поведінки, толерантності, адаптації до нових ситуацій у професійній діяльності, забезпечувати гармонійні та конструктивні взаємовідносини при виконанні професійних завдань для досягнення цілей професійної діяльності;
- здатність працювати з інформацією, у тому числі в глобальних комп'ютерних мережах;
- здатність управляти та використовувати інформацію для професійної діяльності;
- здатність навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки і соціального життя, вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень з високим рівнем самостійності;
- здатність діяти з позицій соціальної відповідальності, сумлінно виконувати професійні обов'язки, займати активну життєву та громадянську позицію, розвивати лідерські якості;
- здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань комплексні знання про закономірності розвитку живої природи;
- здатність формувати предметні компетентності процесу навчання і виховання, встановлювати зв'язки між закономірностями розвитку особистості і принципами та технологією педагогічного процесу, визначати провідні концепції виховання особистості, прогнозувати результати навчання і виховання, конструювати цілі, зміст, методи, засоби і форми освітнього процесу.

Фахові компетентності охоплюють:

- здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань базові знання про хімічні основи життєдіяльності організму людини, про будову та функції організму в цілому та його окремих органів й систем органів, їх взаємозв'язки між собою та зовнішнім середовищем, зміни під час м'язової діяльності;
- здатність використовувати під час навчання та виконання професійних завдань базові знання про основні фактори навколишнього середовища, що впливають на здоров'я людини;

- здатність використання методик навчання основам здоров'я, основам медичних знань, безпеки життєдіяльності та охорони праці в навчально-виховному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах;
- здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології, у тому числі й інформаційні, для забезпечення високої якості навчально-виховного процесу та оздоровчої діяльності;
- здатність надавати консультації з окремих питань здорового способу життя;
- здатність визначити загальні підходи до вибору необхідної оздоровчої технології для корекції стану здоров'я дітей та молоді, що не мають хронічних захворювань;
- здатність до організації навчально-виховного процесу та позаурочних видів діяльності;
- здатність організовувати масові позакласні виховні заходи з оздоровчої проблематики;
- здатність до комплексного планування, організації та здійснення навчальних проектів, підготовки і впровадження управлінських рішень, підготовки аналітичної звітної документації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя» студент повинен **знати й уміти**:

- уміти вести здоровий спосіб життя, фізичносамовдосконалюватися та спонукати дітей та молодь до ведення здорового способу життя;
- уміти спілкуватися рідною мовою у професійному середовищі, готувати публічні виступи з низки галузевих питань, представляти державною мовою результати наукової роботи письмово та усно з використанням сучасних технологій, вербальної комунікації та адекватних форм ведення дискусій і дебатів;
- уміти спілкуватися рідною мовою у професійному середовищі, готувати публічні виступи з низки галузевих питань, представляти державною мовою результати наукової роботи письмово та усно з використанням сучасних технологій, вербальної комунікації та адекватних форм ведення дискусій і дебатів;
- знати сучасні підходи до планування навчального процесу, структуру і зміст програми, принципи, методи та засоби навчання з предмету «Основи здоров'я» в загальноосвітніх навчальних закладах;
- демонструвати вміння ефективно проводити професійну діяльність, застосовуючи сучасні науково-доказові дані;
- уміти добирати альтернативні методи навчання, педагогічного оцінювання, тестування, моніторингу якості освіти, бути здатним до подальшого навчання з високим рівнем автономності.

ЛЕКЦІЯ 1

ВСТУП ДО «МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я, ВАЛЕОЛОГІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ»

ПЛАН:

1. Походження, історія розвитку валеологічної освіти.
2. Мета та завдання курсу «Методика навчання предмету «Основи здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»». Предмет, завдання та структура.
3. Зміст понять «валеологічна освіта» та «валеологічне виховання». Характеристика принципів валеологічної освіти
4. Навчально-виховне значення шкільного предмету «Основи здоров'я». Мета, завдання інтегрованого курсу Основи здоров'я
5. Місце дисциплін валеологічного спрямування у формуванні загального світогляду людини. Здоров'я дітей та підлітків – основа здоров'я нації. Сучасний стан здоров'я дітей і підлітків в Україні

1. Походження, історія розвитку валеологічної освіти

У 60-х роках патологи С.М. Павленко і С.Ф. Олейникуперше спробували сформулювати положення про механізми здоров'я.

«САНОГЕНЕЗ» - динамічний комплекс захисно-приспосувальних механізмів (фізіологічного й патологічного характеру), які виникають при взаємодії подразника і хворобливого процесу від стану передхвороби до одужування.

Представники воєнної медицини у 70-ті роки, які оцінювали міцність організму військових, сформулювали поняття **«ДОНОЗОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА»**. Дане поняття надалі з успіхом використовувалося і в цивільній охороні здоров'я, зокрема В.П.Казначєєвим, Р.М. Баєвським та ін..

Основоположником науки про здоров'я у сучасному її розумінні вважається **ІЗРАЇЛЬ ЦКОВИЧ БРЕХМАН**, який у **1980 році** у своїй монографії **«ЛКИ ДЛЯ ЗДОРОВИХ»** уперше визначив термін **«ВАЛЕОЛОГІЯ»**, взявши за основу давньогрецьке слово **«VALEO»** – бути здоровим, здраствувати.

І.І. Брехман уперше розробив методологічні основи збереження й зміцнення здоров'я практично здорових людей, зокрема він висунув ідею змінити всю стратегію охорони здоров'я людини шляхом вивчення етіології, діагностики якості та кількості здоров'я.

Дане твердження він описав у своїй монографії **«ВВЕДЕНИЕ В ВАЛЕОЛОГИЮ – НАУКУ О ЗДОРОВЬЕ»**, яку видав у **1987 році**. Учений стверджував, що наука про здоров'я не повинна обмежуватися лише однією медициною, а бути інтегральною, тобто формуватися на основі медицини, екології, біології, психології та інших наук.

Г.Л. Апанасенко у своїх працях уперше обґрунтував модель, яка придатна для оцінювання рівня соматичного здоров'я індивіда за прямими показниками, надав докази її інформативності, довів перспективи використання цієї моделі в профілактиці захворювань і оздоровленні населення.

У 1992р. при **Київському інституті вдосконалення лікарів** почали відкриватися кафедри валеології.

Україна – перша країна, де була затверджена практична спеціальність **«ЛКАР-САНОЛОГ» (1991р.)** і відкрита кафедра санології **(1992р.)**.

Із початком невпинного розвитку виробництва виникла необхідність збереження життя та здоров'я людини у процесі суспільнокорисної діяльності.

Із **середини 80-х років XX століття** **І. Гавриленко та І. Лобас** ввели у науковий обіг поняття **«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ»**.

Варто зазначити, що у минулі роки питання безпеки життєдіяльності розглядалися на двох різних дисциплінах **«Цивільна оборона»** і **«Правила**

дорожнього руху». Однак вищезгадані дисципліни включали лише вузьке коло проблем.

2. Мета та завдання курсу «Методика навчання предмету «Основи здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»». Предмет, завдання та структура

Метою дисципліни «Методика навчання предмету «Основи здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»» є надання студентам вищого навчального педагогічного закладу системи професійних знань, необхідних для здійснення валеологічної освіти у школі; формування у студентів педагогічних вмінь і навичок творчо застосовувати знання з психолого-педагогічних і медико-біологічних наук в практиці навчання основ здоров'я у школі.

Іншими словами

«Методика навчання предмету «Основи здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»» – це наука про систему валеологічної освіти і виховання молоді, яка спрямована на формування, збереження і зміцнення здоров'я у процесі навчальної та трудової діяльності.

До **ЗАВДАНЬ КУРСУ** належать (як зазначено у навчальній програмі):

формувати вміння аналізувати зміст шкільного курсу основ здоров'я;

опанувати формами організації навчально-виховної роботи з основ здоров'я у школі, а також вивчення методів і засобів навчання основ здоров'я;

3. Зміст понять «валеологічна освіта» та «валеологічне виховання».

Характеристика принципів валеологічної освіти

Аналіз науково-методичної літератури дає підстави стверджувати, що ВАЛЕОЛОГІЧНА ОСВІТА ВКЛЮЧАЄ впровадження способів і методів навчання індивідуальними засобами збереження та зміцнення здоров'я, соціальну адаптацію за складних умов, виховання валеологічних навичок і знань, профілактику та стимуляцію здоров'я, психологічну реабілітацію дітей і молоді.

ВАЛЕОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ПЕРЕДБАЧАЄ оволодіння змістом валеологічної освіти і впровадження його в практику, а також формування валеологічного світогляду, культури, яка відкриває шлях до особистісної самосвідомості та самозбереження людини.

Серед **ГОЛОВНИХ ПРИНЦИПІВ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ** виділяють:

1. ПРІНЦИП ГУМАНІЗАЦІЇ, який передбачає, що у центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість суб'єкта, його індивідуальність, розвиток, забезпечення умов для збереження та зміцнення здоров'я;
2. ПРІНЦИП ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ (встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогом і студентом, що сприяє духовному зростанню та встановленню психологічно комфортної обстановки);
3. ПРІНЦИП ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ. Його суть полягає у тому, що людина здатна змінюватися залежно від умов її діяльності, характеру, зусиль, включення психофізіологічних механізмів;
4. ПРІНЦИП НАУКОВОСТІ визначає створення валеологічної освіти на засадах вивчення сучасних наукових досягнень з різних дисциплін, зокрема біології, екології, фізіології, психології, фізичній культурі та медицині. Поєднання матеріалів та інформації з даних дисциплін надалі стає базою для створення та обґрунтування нових технологій вивчення людини, її життя, здоров'я, а також встановлення норм здорового способу життя.
5. ПРІНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ полягає у вивченні закономірностей включення людини в систему ритмів природних процесів. На думку видатних педагогів Ж.-Ж. Руссо, Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, навчальна діяльність повинна проходити відповідно до природи та вікових особливостей людини;
6. ПРІНЦИП КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ. Передбачає те, що протягом усього періоду навчання має існувати взаємозв'язок суб'єктів із історією їх народу, його мовою, менталітетом, традиціями та звичаями;
7. ПРІНЦИП ІНТЕГРАТИВНОСТІ полягає в здійсненні наскрізних ліній засад валеологічної освіти, що передбачає початок навчання у дитячому садочку та його продовження на всіх вікових етапах життя людини;
8. ПРІНЦИП БІОЕТИКИ.

БІОЕТИКА (з грецької мови *βίος* – життя, *ἦθος* – звичай) – нормативне знання, що охоплює моральну проблематику, пов'язану з розвитком біомедичних наук, які стосуються питань генетики, медичних досліджень, терапії, турботи про здоров'я і життя людини.

Сучасне уявлення про біоетику розробив американський біохімік **Ван Ренсселер Поттеру** 1971 році з метою виокремлення вчення про моральність людської поведінки з позиції біологічно-медичної галузі та інших соціально-орієнтованих наук про життя. Подальший розвиток біоетики тісно пов'язаний з ім'ям голландського лікаря **Андре Хеллегерса**. Він розглядав біоетику як синтез медичних, філософських й етичних знань. У наступні роки дане визначення отримало більше поширення.

4. Навчально-виховне значення шкільного предмету «Основи здоров'я». Мета, завдання інтегрованого курсу Основи здоров'я

МЕТА ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» – формування здоров'язберігаючої компетентності учнів на основі оволодіння ними знаннями про здоров'я та безпеку, практичними навичками здорового способу життя і безпечної поведінки, виховання ціннісного ставлення до життя і здоров'я, сприяння всебічному розвитку дітей.

Згідно з **Типовими навчальними планами**, затвердженими наказом МОН України від 10.06.2011р. №572 та від 03.04.2012р. №409 (зі змінами від 29.05.2014р. №664) з **1 по 9 клас** на вивчення предмета відводиться **1 год на тиждень**. У спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов у **5-7 класах 1 година на тиждень**, у **8-9 класах – 0,5 години на тиждень**.

Серед **ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ПРЕДМЕТА** «Основи здоров'я» виділяють наступні (згідно навчальної програми):

формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини з природним, техногенним і соціальним оточенням;

розвиток в учнів мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників;

виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя;

розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків;

набуття учнями власного досвіду зі збереження здоров'я з урахуванням фізичного стану;

розгортання у повсякденному житті практичної діяльності задля збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Для ефективної реалізації мети та завдань предмета «Основи здоров'я» варто дотримуватися наступних **УМОВ**:

- варто постійно мотивувати учнів до здорового способу життя і їх безпечної життєдіяльності;
- у ході навчання необхідно застосовувати різноманітні інтерактивні методи, які б забезпечували індивідуалізацію сприйняття, активну участь кожного учня та групову взаємодію;

- урізноманітнювати типи уроків, наприклад, урок-тренінг, урок-екскурсія, урок-зустріч тощо;
- у засвоєнні навчального матеріалу доцільним є переважання практичних дій і вправлянь;
- забезпечувати зв'язок між теоретичними відомостями й можливостями практичного застосування знань;
- забезпечувати змістові та мотиваційні зв'язки «Основ здоров'я» з навчальним матеріалом інших предметів таких як фізична культура, природознавство, «Я у світі», біологія тощо;
- наявність навчально-методичного забезпечення для всіх учасників навчально-виховного процесу, а також підготовленого педагога та відповідного кабінету;
- обов'язкова співпраця вчителів із батьками, батьків із дітьми;
- ціннісне ставлення вчителя до свого здоров'я, особистого прикладу із дотриманням правил здорового і безпечного способу життя;
- здійснювати моніторинг за відповідністю процесу навчання критеріям його ефективності.

5. Місце дисциплін валеологічного спрямування у формуванні загального світогляду людини. Здоров'я дітей та підлітків – основа здоров'я нації. Сучасний стан здоров'я дітей і підлітків в Україні

Майбутнє будь-якої держави тісно пов'язане із здоров'ям дітей та молоді, у зв'язку з тим, що саме від данного чиннику залежить якість і кількість продуктивних сил і потенціал майбутнього суспільного розвитку.

Сучасність ставить перед людиною нові виклики та завдання, впоратися з якими неможливо без належного стану здоров'я і без наявних знань про те, як його зберегти.

Стан здоров'я підлітків і молоді в Україні становить загрозу національній безпеці.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що за останні 10 років зросла кількість захворювань серед дітей України. Зокрема поширеність хронічних захворювань збільшилася в 2,9 рази та на майже 24% збільшився контингент дітей-інвалідів. Серед найбільш поширених виділяють хвороби ендокринної системи, хвороби крові та кровотворних органів, хвороби системи кровообігу, вроджені вади розвитку, хвороби нервової системи.

Низький рівень рухової активності молодших школярів призводить до різноманітних порушень опорно-рухового апарату, надлишкової маси тіла й інших порушень. Слід зазначити, що недостатня рухова активність учнів початкових класів є також причиною зниження функціональних можливостей кардіореспіраторної системи учнів, що, у свою чергу, проявляється зменшенням життєвої ємності легень і неадекватною реакцією серця на різноманітні фізичні навантаження.

Згідно статистичних даних серед випускників загальноосвітніх закладів майже 60% дітей мають порушення постави, 51% - короткозорість, 39% - порушення серцево-судинної системи та нервово-психічного відхилення. Варто зазначити, що кожен четвертий юнак за станом здоров'я не може проходити строкову службу в армії.

Аналіз анонімних анкетувань дозволив установити, що на сьогодні курить кожен п'ятий п'ятикласник, майже половина восьмикласників і близько 62% випускників шкіл. Серед споживачів першого наркотику-тютюну – 7% дітей молодших класів та навіть дошкільнят. Чверть восьмикласників мають чітку орієнтацію на алкогольні напої, половина з них домінує серед випускників, третина підлітків піддається ранній алкалізації.

Насьогодні доведеним є сприятливий вплив активного рухового режиму, занять фізичною культурою і спортом, дотримання режиму праці та відпочинку на показники здоров'я дітей та підлітків. Однак відомо, що лише трошки більше 10% дітей займаються спортом, а 45% школярів займаються фізичною культурою лише на шкільних уроках.

Школа – це життєвий простір людини, в якому вона знаходиться майже 70% свого часу, тому саме школа повинна давати знання та вміння організувати життя, берегти та поліпшувати здоров'я дитини.

Серед **ЧИННИКІВ, ЯКІ ПРИЗВОДЯТЬ ДО ПОГІРШЕННЯ СТАНУ ЗДОРОВ'Я І РОСТУ ДИТЯЧОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ** виділяють наступні:

- ❖ різке погіршення побутових умов;
- ❖ порушення системи шкільного харчування;
- ❖ неповноцінний відпочинок;
- ❖ зниження рухової активності;
- ❖ зменшення щоденного фізичного навантаження;
- ❖ наслідки хімізації промислового прогресу;
- ❖ поява багатьох раніше заборонених харчових добавок та наповнювачів;
- ❖ вживання в їжу неякісних продуктів;
- ❖ наслідки Чорнобильської катастрофи та інші несприятливі екологічні фактори тощо.

Отже, політика формування здорового способу життя повинна стати соціальною політикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ващенко Л.С., Бойченко Т.Є. (2005) Основи здоров'я [Книга для вчителів]. – К.: «Генеза». 240с.
2. Гриньова М.В. (2003) Методика викладання валеології: навчально-методичний посібник. Полтава: АСМІ. С.4-6, 202-207.
3. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей і молоді (2004) // Директор школи. № 40. С.23-26.
4. Методика навчання основ здоров'я, валеології та безпеки життєдіяльності (2006) // Навчальна програма. Київ: Освіта України. 16с.
5. Нормативно-правове забезпечення навчально-виховного процесу в початковій школі (2006) / Упоряд. Юрченко Н.Ф. Х.: Основа. 464 с.

6. *Оржеховська В.М.* (2011) Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук // Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки. № 4. С. 29-31.
7. *Основи здоров'я* (2012) // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта». С. 314-316.
8. <http://za.kon.nau.ua/doc>
9. Інформаційний сайт <http://studepedia.org/index.php?vol=1&post=5628>

ЛЕКЦІЯ 2

ЗАКОНОДАВЧА І НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА УКРАЇНИ ЩОДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КУРСУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

ПЛАН:

1. Законодавча і нормативно-правова база України, яка окреслює напрями діяльності і заходи щодо формування здорового способу життя і безпечної поведінки у дітей і молоді
2. Міжнародний досвід навчання основам здорового способу життя
3. Основні поняття курсу «Основи здоров'я»

1. Законодавча і нормативно-правова база України, яка окреслює напрями діяльності і заходи щодо формування здорового способу життя і безпечної поведінки у дітей і молоді

З 1977 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) ініціювала міжнародну кампанію під назвою «Здоров'я для всіх». У її межах було розпочато збір і систематизацію інформації про існуючі загрози здоров'ю.

І Міжнародна конференція з формування здорового способу життя (Оттава, Канада) відбулася у 1986 році. На даній конференції було прийнято загальновідому **ОТТАВСЬКУ ХАРТІЮ**. Основні її положення та принципи стали програмними імперативами, якими керується світова спільнота у сучасній діяльності з проблем здоров'я.

Оттавська Хартія визначила місце політики ЗСЖ в процесі розробки політичних рішень. Із того часу уряди розвинених країн намагаються узгоджувати свою політику з проблемою здоров'я.

Україна підписала та ратифікувала практично всі документи, що стосуються прав людини, а також проблем здоров'я.

Здоров'я людини в Україні розглядається як одне з найголовніших благ особи (**стаття 3 Конституції України**).

СТАТТЯ 3 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Згідно із **статтею 49 Конституції України** кожен має право на охорону здоров'я.

СТАТТЯ 49 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. (Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 49 див. в Рішенні Конституційного Суду N 10-рп/2002 від 29.05.2002)

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

У статті 3 ОСНОВ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я здоров'я визначається як стан повного фізичного, душевного і

соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Можна говорити про те, що у національне законодавство України практично впроваджено визначення здоров'я, прийняте ВООЗ.

СТАТТЯ 3. ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

У цих Основах та інших актах законодавства про охорону здоров'я основні поняття мають таке значення:

здоров'я - стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад;

заклад охорони здоров'я - юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників;

{Абзац третій частини першої статті 3 в редакції Закону № 2002-VIII від 06.04.2017}

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

медична допомога - діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами;

медична субсидія - безготівкова допомога, яка надається за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів для оплати необхідних пацієнту медичних послуг та лікарських засобів;

{Частина першу статті 3 доповнено терміном згідно із Законом № 2168-VIII від 19.10.2017}

медичне обслуговування - діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб - підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою, але безпосередньо пов'язана з її наданням;

{Абзац частини першої статті 3 в редакції Закону № 2002-VIII від 06.04.2017}

мережа закладів охорони здоров'я - сукупність закладів охорони здоров'я, що забезпечують потреби населення у медичному обслуговуванні на відповідній території;

невідкладний стан людини - раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин;

{Частина першу статті 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 5081-VI від 05.07.2012}

охорона здоров'я - система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами - підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя;

{Частина першу статті 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 5081-VI від 05.07.2012; в редакції Закону № 2002-VIII від 06.04.2017}

оцінка медичних технологій - експертиза медичних технологій щодо клінічної ефективності, економічної доцільності, організаційних проблем та проблем безпеки для громадян у зв'язку з їх застосуванням;

{Частина першу статті 3 доповнено терміном згідно із Законом № 2168-VIII від 19.10.2017}

пацієнт - фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога;

послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) - послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт;

{Частина першу статті 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2002-VIII від 06.04.2017}

домедична допомога - невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи;

{Частина першу статті 3 доповнено абзацом згідно із Законом № 5081-VI від 05.07.2012}

рідкісне (орфанне) захворювання - захворювання, яке загрожує життю людини або яке хронічно прогресує, призводить до скорочення тривалості життя громадянина або до його інвалідності, поширеність якого серед населення не частіше ніж 1:2000;

{Частина першу статті 3 доповнено абзацом згідно із Законом № 1213-VII від 15.04.2014}

телемедицина - комплекс дій, технологій та заходів, що застосовуються під час надання медичної допомоги з використанням засобів дистанційного зв'язку для обміну інформацією в електронній формі;

{Частина першу статті 3 доповнено терміном згідно із Законом № 2206-VIII від 14.11.2017}

Зміст інших понять і термінів визначається законодавством України та спеціальними словниками понять і термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я.

{Текст статті 3 в редакції Закону № 3611-VI від 07.07.2011}

На сучасному етапі розвитку суспільства гасло «Здоров'я через освіту» є актуальним і важливим і знайшло своє відображення в низці **основоположних документів**, які визначають принципи, засади і зміст діяльності освітніх установ щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді, а саме:

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>;
2. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті (2001) - <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>;
3. Закон «Про загальну середню освіту» (13 травня 1999 р., № 651-XIV) (ст. 5 «Завдання загальної середньої освіти»; ст. 22 «Охорона та зміцнення здоров'я учнів (вихованців)» - <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/>;

СТАТТЯ 5. ЗАВДАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Завданнями загальної середньої освіти є:

виховання громадянина України;
 формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;
 виконання вимог Державного стандарту ;
 загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;

виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії,

свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;

реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;

{Абзац сьомий статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5029-VI від 03.07.2012}

виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

СТАТТЯ 22. ОХОРОНА ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ (ВИХОВАНЦІВ)

1. Заклад загальної середньої освіти забезпечує безпечні та нешкідливі умови навчання, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я, формує гігієнічні навички та засади здорового способу життя учнів (вихованців).

2. Учні (вихованці) закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності забезпечуються медичним обслуговуванням, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату цих закладів або відповідних закладів охорони здоров'я, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Заклади охорони здоров'я разом з органами управління освітою та органами охорони здоров'я щорічно забезпечують безоплатний медичний огляд учнів (вихованців), моніторинг і корекцію стану здоров'я, проведення лікувально-профілактичних заходів у закладах загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

{Частина друга абзацу другого статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1642-III від 06.04.2000}

3. Відповідальність за організацію харчування учнів (вихованців) у закладах загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності додержання в них вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм покладається на засновників (власників), керівників цих навчальних закладів. Норми та порядок організації харчування учнів (вихованців) у закладах загальної середньої освіти встановлюються Кабінетом Міністрів України.

{Частина третя статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1642-III від 06.04.2000}

4. Контроль за охороною здоров'я та якістю харчування учнів (вихованців) покладається на органи охорони здоров'я.

4. Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні;
5. Концепція превентивного виховання дітей і молоді, затверджена Президією АПН України 25.02.1998 р., № 1-7/3-21 - rmk-krasyliv.at.ua/avatar/80/koncepciya12.doc;
6. Концепція неперервного валеологічного виховання та освіти в Україні;
7. Концепція загальної середньої освіти (12-річна освіта), затверджена Постановою Колегії МОН України та Президією АПН України № 12/5-2 від 22.11.2001 р. (Розділ I. «Мета, завдання і засади діяльності школи»; Розділ II. «Структура 12-річної школи»; Розділ III. «Зміст загальної середньої освіти») - https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01;
8. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей і молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21 липня 2004 р. № 605 – profosvitakm.at.ua/Psisholog/5.7.doc.

Так, ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ» визначено, що серед завдань загальної середньої освіти чільне місце посідає «виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших

громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців)» (стаття 5), а загальноосвітній навчальний заклад повинен забезпечувати безпечні та нешкідливі умови навчання, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я учнів (стаття 22).

В КОНЦЕПЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (12-річна освіта) записано, що загальноосвітня школа є основним соціальним інститутом, що робить вирішальний внесок у забезпечення фізичного та духовного здоров'я нації. У цьому освітньому документі підкреслено, що поряд із загально навчальними, розвивальними, виховними функціями початкової школи пріоритетне місце посідають оздоровчі.

2. Міжнародний досвід навчання основам здорового способу життя

У «Програмі дій Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку» в Каїрі (1994 р.) підкреслено, що однією з найважливіших цілей світовоїспільноти та окремих держав, зокрема, є забезпечення охорони здоров'я, безпекижиттєдіяльності дітей, підлітків і молоді.

Питання впровадження в освіту країнами Європи курсів, що стимулюютьмолодь до здорового способу життя, порушувалося досить давно.

У 1981 р. Мадридська конференція міністрів охорони здоров'я країн Європи, розглядаючи стратегічні проблеми освіти в галузі охорони здоров'я іпрофілактики захворювань, погодилася з тим, що шкільний курс «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ» (*HEALTH EDUCATION*) має бути головним нанайближчі десятиріччя. На конференції також було зазначено, що назріла потреба перепланувати підходи до такого навчального курсу з метою надання йому нових міждисциплінарних рис,

тобто будувати його таким чином, щоб у результаті діти знали, як правильно обрати свій шлях здорового способу життя.

У **1988 р.** комітет міністрів держав-членів Ради Європи розробив детальні рекомендації щодо впровадження курсів з охорони здоров'я внавчальний процес освітніх закладів всіх рівнів. Було зазначено, що набуття знань із питань охорони здоров'я і здорового способу життя (ЗСЖ) є важливим для всіх вікових груп населення, але найважливішим воно є для молоді, оскільки молодь найкраще здатна адаптуватися до змін у способі життя і саме від неї залежить майбутнє нації.

Саме рекомендації ради Європи та рішення Мадридської конференції міністрів охорони здоров'я Європи сприяли створенню **ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Я** для посилення роботи з навчання здорового способу життя в загальноосвітніх школах країн Європи.

У **80-х роках** розглядалася ідея Всесвітньої організації охорони здоров'я про створення шкіл, які основним своїм завданням ставили б збереження та поліпшення здоров'я школярів і навчання їх правилам поведінки, що сприятимуть зміцненню здоров'я.

У **1991 р.** перші такі експериментальні школи було створено в Угорщині, Чеській і Словацькій республіках та Польщі.

До даного проекту підключилися такі організації, як Європейська Комісія Рада Європи.

1992 р. було засновано **Європейську мережу шкіл сприяння здоров'ю** та відкрито шлях до вступу в дану організацію бажаючим країнам.

Мережа почала активно розвиватися, і в **1997 р.** у проекті було задіяно уже 37 країн. Серед завдань шкіл, що увійшли до Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (ЄМШСЗ), чільне місце посідає забезпечення здорового способу життя усього шкільного колективу, створення такого навчального середовища, яке б сприяло зміцненню здоров'я.

Згідно з прийнятим у 1998 р. міжнародним документом “ПОЛІТИКА ДОСЯГНЕННЯ ЗДОРОВ’Я ДЛЯ ВСІХ У ХХІ СТОЛІТТІ” Всі держави – члени Євробюро ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров’я), у тому числі й Україна, повинні здійснювати політику формування здорового способу життя населення, особливо молоді.

У багатьох школах зарубіжжя ведуться заняття з питань здорового способу життя. Так, у США, Канаді та Японії викладається курс **«Навчання здорового способу життя»**, у Фінляндії – **«Формування навичок здорового способу життя»**.

Згідно спільного наказу Міністерства охорони здоров’я та Міністерства освіти України від 07.05.1999 р. №25/31 «Про прилучення до Міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров’ю»» з 1995 р. в Україні було впроваджено міжнародні проекти Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров’я та Ради «Європейська мережа шкіл сприяння здоров’ю».

3. Основні поняття курсу «Основи здоров'я»

ЖИТТЄВІ НАВИЧКИ – це набута людиною здатність до адаптованої та позитивної поведінки, яка дає змогу ефективно вирішувати проблеми та долати повсякденні труднощі (за визначенням ВООЗ).

Змістову основу предмета складають такі базові поняття: **здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечна поведінка.**

ЗДОРОВ'Я - стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад.

Здоров'я розглядається як цілісний і водночас багатовимірний феномен – через фізичну, соціальну, психічну й духовну складові.

ФІЗИЧНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я – фізичний (тілесний) стан людини та її фізичний розвиток; здатність людини пристосовуватися до змін

навколишнього середовища та ефективно протидіяти хвороботворним чинникам.

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я визначається як узгоджена взаємодія дитини з природним і соціальним середовищем, розв'язання нею різних життєвих ситуацій у навколишньому середовищі.

ПСИХІЧНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я визначає розвиток основних функцій психіки дитини як особистості, оптимальне її пристосування до змін середовища та досягнення психічного благополуччя.

ДУХОВНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я формується через поєднання бачення прекрасного в оточенні, в самій людині, вироблення певних правил поведінки, відповідальне ставлення за здоров'я і життя своє та інших людей.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров'я на довгі роки.

БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА – поведінка людини, яка не загрожує її життю і здоров'ю та безпеці інших людей.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я – це здатність учня застосовувати всі належні компетенції в конкретних життєвих або навчальних умовах та обставинах на користь збереження, зміцнення і формування здоров'я.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ – це суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які сприяють здоров'ю у всіх сферах життєдіяльності людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібик Н., Коваль Н. (2005) «Основи здоров'я» в початковій школі: методичний коментар // Початкова школа. № 10. С. 42-43.
2. Бойченко Т., Колотій Н. (2004) Викладання курсу «Основи здоров'я» в загально-освітніх навчальних закладах (експериментальний навчально-методичний посібник для вчителів). К. : ДІП СМ, УІСД. 244 с.
3. Ващенко Л.С., Бойченко Т.Є. (2005) Основи здоров'я: Книга для вчителя. К.: Генеза, ЮНІСЕФ. 240 с.

4. *Воронцова Т.В., Пономаренко В.С.* (2005) Основи здоров'я: Вправи для учнів. К. : Алатон. 120с.
5. *Воронцова Т.В., Пономаренко В.С.* (2005) Основи здоров'я. 5 клас: посібник для вчителя. К.: Алатон. С.17-18, 44-50.
6. *Горащук В.П.* (2005) Теоретичні підходи до формування культури здоров'яшколярів // Основи здоров'я і фізична культура. №5. С. 58-61.
7. *Єресько О.В.* (2005) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я»//Основи здоров'я і фізична культура. № 2. С. 56-59.
8. *Капранова Г.* (2009) Як бути здоровим та успішним учнем: науково-методичні рекомендації для вчителів// Здоров'я і фізична культура. № 11. С. 3-47.
9. *Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді* (2004) // Директор школи. № 40. С. 26-27.
10. *Холодова Н.О.* (2008) Порадник учителю основ здоров'я: методичні рекомендації та орієнтовне планування уроків основ здоров'я (5-9 класи). Харків: ХОНМІБО. 108 с.
11. rmk-krasyliv.at.ua/avatar/80/konceptsiya12.doc
12. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01
13. profosvitakm.at.ua/Psisholog/5.7.doc
14. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
15. <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
16. <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/>

ЛЕКЦІЯ 3

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я».

СТРУКТУРА ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

ПЛАН:

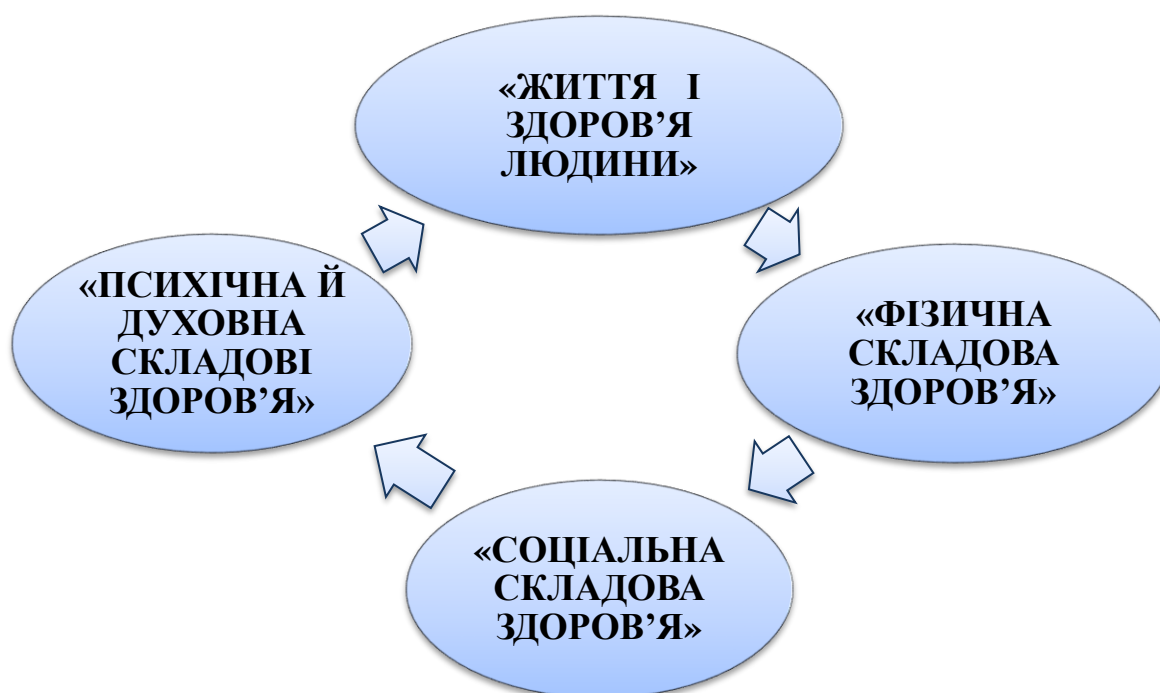
1. Особливості програми курсу «Основи здоров'я»
2. Планування роботи вчителя. Структура навчальної програми з «Основ здоров'я»
3. Структура шкільного підручника з інтегрованого курсу «Основи здоров'я»

1. Особливості програми курсу «Основи здоров'я»

Особливістю програми курсу «Основи здоров'я» є те, що всі педагогічні дії мають спрямовуватися на набуття учнями:

- опорних знань, які дозволяють орієнтуватися в сутності життєвих ситуацій, у поведінкових проблемах й адекватних способах дій;
- психологічних установок, що визначають вибір певних моделей поведінки та готовність діяти згідно з ними в повсякденному житті;
- умінь і навичок, які дозволяють упевнено поводитися в різноманітних ситуаціях, з огляду на те, що щодня чинники ризику для життя діють комплексно.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ структуровано за ЧОТИРМА РОЗДІЛАМИ:

I РОЗДІЛ «ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ». У даному розділі подаються загальні відомості про здоров'я людини, види небезпек для життя людини, служби захисту населення, правила дорожнього руху, учні ознайомлюються з основними складовими здоров'я людини, зі шляхами та засобами його збереження та покращення, а також набувають умінь правильно діяти в небезпечних ситуаціях тощо.

II РОЗДІЛ «ФІЗИЧНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я» передбачає ознайомлення учнів із основами формування фізичного здоров'я (фізичний розвиток, правила загартування, особливості харчування, раціональний організований режим дня тощо), догляд за своїм тілом, запобігання соматичним та інфекційним захворюванням, дитячому травматизму.

III РОЗДІЛ «СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я». Матеріал даного розділу містить інформацію щодо прав і обов'язків учнівської молоді щодо свого здоров'я, профілактики шкідливих звичок, ВІЛ-інфікування, основ безпеки життєдіяльності тощо. Теми розділу ознайомлюють учнів із засадами соціальної адаптації, дають змогу підготувати їх до дорослого життя та професійного самовизначення.

IV РОЗДІЛ «ПСИХІЧНА Й ДУХОВНА СКЛАДОВІ ЗДОРОВ'Я». У даному розділі розкриваються особливості попередження конфліктів; позитивний вплив на здоров'я дружніх стосунків між однокласниками, друзями, членами сім'ї, іншими людьми; попередження стресів, способи та можливості керування своїми емоціями з метою збереження здоров'я; зміст розділу навчає учнів висловлювати свої почуття, з повагою ставитися до дорослих, спостерігати за щоденним станом свого настрою; а також особлива увага приділяється основам духовного зростання особистості, самопізнання, самовиховання тощо.

Вищеописані розділи є наскрізними з 1 по 9 клас, але в кожному класі зміст й обсяг навчальної інформації, організація засвоєння знань змінюються відповідно до пізнавальних, психологічних і вікових особливостей учнів.

Реалізація програми інтегрованого курсу «Основи здоров'я» можлива лише на основі наступних **компонентів**:

1. МОТИВАЦІЙНОГО (поєднання знань із основ збереження життя і здоров'я з ціннісними орієнтаціями на задоволення соціально-значимих і особистісно-орієнтованих потреб);

2. ОПЕРАЦІЙНОГО (засоби, методи та форми організації діяльності, способи планування та регулювання);

3. ІНФОРМАЦІЙНОГО (поєднання знань про фізичну, соціальну, психічну та духовну складову здоров'я, основні умови та способи його збереження, основні засади здорового способу життя та безпеки життєдіяльності).

Особистісна орієнтованість при вивченні предмета здійснюється через зміст навчального матеріалу та особистісну спрямованість навчального процесу. Запорукою формування здорової особистості учня є взаєморозуміння, взаємоповага, толерантність, творче співробітництво всіх учасників навчального процесу. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: обговорення, мозковий штурм, розробка концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проекти, навчальні контракти, інтерв'ю, розгляд і аналіз окремого випадку, екскурсії, робота в групі, розв'язання проблеми тощо.

Особливу увагу необхідно приділити позитивній мотивації учнів не лише на вибір здорового способу життя, а й активну, щоденну й поступальну їх дію за правилами й вимогами збереження життя й зміцнення здоров'я.

Протягом вивчення програмованого матеріалу інтегрованого курсу «Основи здоров'я» учні та вчителі активно співпрацюють між собою та виступають у ролях партнерів, що, у свою чергу, передбачає та уможливорює:

- особистісно орієнтоване навчання;
- збагачення змісту інтегрованого курсу емоційною, особистісно-значимою інформацією;
- використання різноманітних інтерактивних методів навчання;
- стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів;
- послідовну диференціацію та індивідуалізацію вивчення цього курсу;
- роботу учнів із різними джерелами інформації;

- вільний вибір учнями навчальних завдань і способів поведінки;
- залучення учнів до самооцінки різних видів своєї діяльності, у тому числі й розвитку життєвих навичок;
- багатоваріантність форм різних видів діяльності учнів;
- залучення до активної співпраці сім'ї та громади тощо.

Особливістю методики проведення занять із «Основ здоров'я» є те, що засвоєння більшої частини інформації варто організовувати шляхом практичної та ігрової діяльності, використовуючи надбання початкової школи.

Особливого значення для формування в учнів основ здорового способу життя набуває, насамперед, емоційність і доступність навчального матеріалу, а також його унаочнення (навчальні екскурсії, відео- та кінофільми, слайди тощо).

2. Планування роботи вчителя. Структура навчальної програми з «Основ здоров'я»

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН – нормативний документ, який визначає структуру навчального року, кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, і враховує додаткові години на проведення індивідуальних і групових занять, факультативів, гуртків тощо.

Даний документ затверджується Міністерством освіти і науки України.

До навчального плану висуваються наступні вимоги:

- спрямованість на всебічний розвиток особистості учня;
- забезпечення потреб суспільства;
- урахування рівня розвитку сучасної науки;
- урахування рівня розвитку учнів, їх потреб та інтересів;
- урахування здобутків національної культури і традицій.

На основі навчального плану створюються навчальні програми, які розкривають зміст навчального матеріалу з кожного предмета і встановлюють послідовність його вивчення.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, який визначає зміст і обсяг навчального матеріалу з кожної дисципліни, розподіл його за роками, розділами і темами, а також перелік знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета.

Навчальні програми мають відповідати високому науковому рівню, передбачати виховний потенціал, генералізувати навчальний матеріал на основі фундаментальних положень сучасної науки, групувати його навколо провідних ідей і наукових теорій. Призначення навчальних програм – реалізовувати міжпредметні зв'язки.

ОСНОВНИМИ РОЗДІЛАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ Є:

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА. У пояснювальній записці висвітлено мету предмету, окреслено завдання, які необхідно вирішити протягом вивчення певного предмету, а також коротко описано 4 розділи програми.

Власне **ЗМІСТ** навчального матеріалу, розподілений на розділи та теми із зазначенням кількості годин на кожному з тем.

ОБСЯГ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК для учнів кожного класу.

ПЕРЕЛІК УНАОЧНЕНЬ, ЛІТЕРАТУРИ (для учнів) та ПЕРЕЛІК МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (для викладачів).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ знань, умінь і навичок учнів кожного з видів роботи.

Навчальні програми постійно удосконалюються, розвантажуються від другорядного та занадто складного матеріалу; підвищується їх науковий рівень, забезпечується реалізація міжпредметних зв'язків. Внесенням змін до програм займаються комісії, створені при Науково-методичному центрі Міністерства освіти і науки, до яких входять провідні вчені та спеціалісти-практики.

Насьогодні розрізняють лінійну, спіральну, концентричну та мішану системи викладу змісту навчального матеріалу.

ЛІНІЙНА СИСТЕМА передбачає безперервну послідовність навчального матеріалу від простого до складного відповідно до дидактичних принципів послідовності, систематичності та доступності. Дана система унеможливує надлишкове дублювання програмного матеріалу.

СПІРАЛЬНА СИСТЕМА – безперервне розширення та поглиблення знань із певної проблеми, теми, розділу.

КОНЦЕНТРИЧНА СИСТЕМА передбачає повторне вивчення окремих розділів або тем, що сприяє глибшому проникненню в сутність різноманітних явищ і процесів.

МІШАНА СИСТЕМА – комбінація вищезгаданих систем викладу навчального матеріалу.

Отже, у програмі сформульовано завдання і мету навчання, розкрито зміст теми, зазначено деякі форми, методи і методичні прийоми навчання, визначено приблизну кількість годин, необхідних для вивчення теми. До програми включено вимоги до знань і вмінь учнів, а також тематика практичних робіт, міжпредметні зв'язки тощо.

Для ефективної організації навчально-виховного процесу в середніх закладах освіти вчитель має уміти складати наступні **плани**:

ПЕРСПЕКТИВНИЙ АБО РІЧНИЙ ПЛАН складається на навчальний рік. Даний план розробляється відповідно до навчальної програми та підручника. Він дозволяє визначити місце кожної теми в розділі за сезонами року, спланувати необхідні екскурсії, систему повторення, провести підготовчу роботу до кожної теми у зв'язку із забезпеченням її засобами навчання. Перспективний план особливо необхідний вчителю-початківцю для самоконтролю, використання обов'язкових форм навчання, організації систематичного внутрішньо-предметного та міжпредметного повторення.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН, на відміну від перспективного, є більш конкретним оскільки його головним завданням є визначення кінцевих цілей у результаті вивчення конкретної теми. Він дозволяє планувати місце кожного уроку в системі уроків із певної конкретної теми, визначати значення кожного кроку в процесі формування умінь на основі знань.

Тематичний план ВКЛЮЧАЄ:

Вищезгадане планування є досить важливим оскільки воно надає можливість вчителю бачити взаємозв'язок різних уроків із однієї теми.

Кожне тематичне планування розпочинається ретельним вивченням навчальної програми з предмету й освітніх стандартів.

Російський дидакт М.І. Махмутов науково обґрунтував схему тематичного плану:

1. Назва теми:

- мета уроку або кількох уроків;
- тип уроку (кількох уроків);
- методи навчання;
- обладнання й основні джерела інформації;
- види контрольних робіт на основі системи уроків.

2. Актуалізація:

- опорні знання (поняття або факти) і способи дії;
- типи самостійних робіт.

3. Формування нових понять і способів дії:

- нові поняття і способи дії;
- головні та другорядні проблеми та типи самостійних робіт.

4. Застосування (формування умінь і навичок):

- типи самостійних робіт;
- міжпредметні зв'язки.

5. Домашні завдання:

- повторне (обсяг навчального матеріалу);
- типи самостійних робіт.

ПЛАН УРОКУ складається на кожен урок і є робочим документом учителя.

Написання поурочного плану є обов'язковим для кожного вчителя. План уроку складається на основі тематичного плану та змісту навчальної програми.

Вищезгаданий вид планування **МІСТИТЬ**:

- ❖ тему уроку;
- ❖ клас;
- ❖ мету з конкретизацією дидактичних завдань;
- ❖ короткий зміст навчального матеріалу;
- ❖ форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- ❖ методи та засоби навчання;
- ❖ систему завдань, у процесі виконання яких здійснюватиметься актуалізація раніше засвоєних знань, формування нових наукових понять і способів діяльності та їх використання в різноманітних ситуаціях;
- ❖ контроль та корекція навчальної діяльності учнів.

Поурочний план може бути стислим, схематичним у вчителів вищої категорії та званням «Старший вчитель» або «Вчитель-методист» і детальним, розгорнутим для вчителя-спеціаліста, вчителя II та I категорій. Він обов'язково має відтворювати увесь хід уроку, його зміст і методи

роботи, застосування технічних засобів навчання, повинен містити вказівки щодо практичного застосування знань і змісту домашнього завдання.

План уроку складається за наступною схемою:

1. Тема уроку.
2. Мета уроку.
3. Завдання: освітні, розвиваючі, виховні.
4. Тип уроку.
5. Вид уроку.
6. Методи і методичні прийоми.
7. Матеріально-технічне і дидактичне обладнання (прилади, еталони, заготовки, дидактичний матеріал, технічні засоби навчання тощо).
8. Міжпредметні зв'язки.
9. Хід уроку.

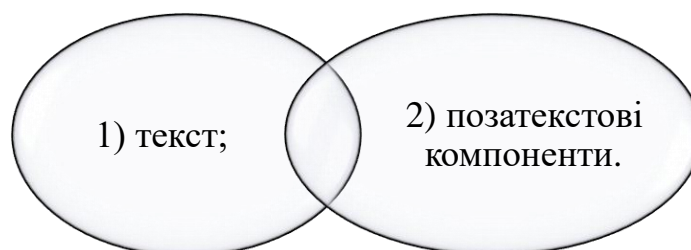
3. Структура шкільного підручника з інтегрованого курсу «Основи здоров'я»

У навчально-виховному процесі шкільний підручник є одним із найважливіших засобів навчання, так як у ньому визначено обсяг знань, необхідних для обов'язкового засвоєння, послідовність формування умінь і навичок.

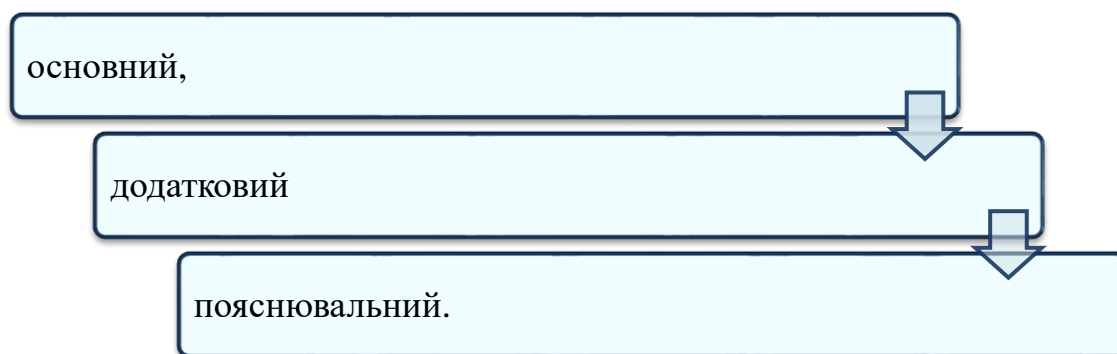
ПІДРУЧНИК – це навчальна книга, яка вміщує системне викладення певного обсягу знань, що відображають сучасний рівень досягнень науки і виробництва, призначений для обов'язкового засвоєння учнями.

Навчальні підручники складаються з певних структурних компонентів.

Усі структурні компоненти навчального підручника поєднуються у два великі **ВІДДІЛИ**:

У свою чергу, залежно від змісту та використання в навчальному процесі **ТЕКСТОВИЙ КОМПОНЕНТ** поділяється на:

ОСНОВНИЙ ТЕКСТ підручника – система головних понять із курсу навчального предмету. Він може бути описовим або змішаним.

ДОДАТКОВИЙ ТЕКСТ передбачає звернення до учнів, документальні, хрестоматійні матеріали та матеріали необов'язкового вивчення.

ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ ТЕКСТ містить допоміжні елементи: примітки та пояснення, словники тощо.

До **ПОЗАТЕКСТОВИХ КОМПОНЕНТІВ** відносяться:

- апарат організації засвоєння (різноманітні запитання, завдання, таблиці, покажчики (бібліографічні, предметні), зразки відповідей тощо);

- ілюстрації (малюнки, фотографії, комбіновані ілюстрації, фотомонтажі, фотосхеми, репродукції тощо);
- апарат орієнтування (вступ, передмова, зміст, рубрикації та виділення (шрифтові та кольорові), символи орієнтування, колонтитул).

Головним завданням позатекстових компонентів є допомога учням у користуванні підручником.

Так, *ТИТУЛЬНИЙ ЛИСТ* ознайомлює учнів із прізвищами авторів, його назвою, роком імісцем публікації. За цими даними підручник досить легко знайти в бібліотеці.

ПЕРЕДМОВА розкриває завдання підручника. У передмові є опис особливостей шрифтових виділень (назви розділів, тем, абзаців, термінів тощо), пояснення умовних позначень, у змісті відбивається загальний план підручника, його основні рубрики.

КОЛОНТИТУЛОМ називається рядок над текстом сторінки. На лівому боці зазвичай дається назва великих рубрик, а на правому – менших. Він полегшує користування підручником й допомагає швидко знайти потрібний матеріал.

Сучасна школа має готувати учнів до самоосвіти, формувати у них постійну потребу у поповненні, поглибленні й оновленні знань. Реалізація даного завдання пов'язана з умінням працювати з підручником.

За ступенем пізнавальної активності учнів **РОБОТУ З ПІДРУЧНИКОМ** можна розподілити на:

- ❖ робота за попереднім ознайомленням із навчальним матеріалом;
- ❖ робота тренувального характеру;
- ❖ творча робота.

Відповідно до структурних елементів навчального підручника виділяють наступні **ГРУПИ ПРИЙОМІВ РОБОТИ**:

До **ПРИЙОМІВ РОБОТИ З ТЕКСТОМ** підручника можна віднести:

- переказ (короткий і близький до тексту);
- зіставлення нових знань із набутими;
- виділення незрозумілого для учнів матеріалу в тексті;
- постановка запитань до тексту і відповіді на них;
- складання плану;
- тезування, конспектування, самоперевірка, складання схем, знаходження в прочитаному причинно-наслідкового зв'язку;
- порівняння, узагальнення, висновки, розподіл матеріалу тощо.

ПРИЙОМИ РОБОТИ З АПАРАТОМ ОРІЄНТУВАННЯ

передбачають визначення змісту розділу, знаходження за допомогою змісту потрібного матеріалу, теми за допомогою змісту, запитань, завдань за допомогою символів тощо.

ПРИЙОМИ РОБОТИ З ІЛЮСТРАЦІЯМИ підручника

передбачають:

- визначення ознак предмета, об'єкта за малюнком, фотографією, виділення головних і другорядних ознак за малюнком, фотографією;
- порівняння об'єктів, предметів за малюнком;

➤ характеристика умов довкілля, в якому знаходиться об'єкт, за малюнком тощо.

Отже, навчання учнів прийомів самостійної роботи з підручником можна здійснювати на будь-якому етапі уроку, але найдоцільніше – під час вивчення нового матеріалу і його закріплення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібик Н., Коваль Н. (2005) «Основи здоров'я» в початковій школі: методичний коментар // Початкова школа. № 10. С. 42-43.
2. Бойченко Т., Колотій Н. (2004) Викладання курсу «Основи здоров'я» в загально-освітніх навчальних закладах (*експериментальний навчально-методичний посібник для вчителів*). К. : ДП СМ, УІСД. 244 с.
3. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. (2005) Основи здоров'я: Вправи для учнів. К. : Алатон. 120с.
4. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. (2005) Основи здоров'я. 5 клас: посібник для вчителя. К.: Алатон. С.17-18, 44-50.
5. Горащук В.П. (2005) Теоретичні підходи до формування культури здоров'яшколярів // Основи здоров'я і фізична культура. №5. С. 58-61.
6. Горяна Л.І. (2005) Педагогічні умови організації навчально-виховного процесу курсу «Основи здоров'я» // Основи безпеки життєдіяльності. № 1. С.,61-63.
7. Єресько О.В. (2005) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» // Основи здоров'я і фізична культура. № 2. С. 56-59.
8. Капранова Г. (2009) Як бути здоровим та успішним учнем. Науково-методичні рекомендації для вчителів // Здоров'я і фізична культура. № 11. С.3-47.
9. Холодова Н.О. (2008) Порадник учителю основ здоров'я: *методичні рекомендації та орієнтовне планування уроків основ здоров'я (5-9 класи)*. Харків: ХОНМІБО. 108 с.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте шкільні підручники «Основи здоров'я» 1-9 класів, користуючися наведеним планом (завдання дається кожному студенту). Аналіз запишіть.

СХЕМА АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКА

1. Зовнішнє оформлення підручника, якість форзаців.

2. Наявність і якість ілюстрацій, малюнків в підручнику.

3. Інформаційна функція

- відповідність змісту навчального матеріалу сучасним вимогам;
- новизна навчального та художнього матеріалу;
- якість теоретичного матеріалу, його пізнавальне значення.

4. Мотиваційна функція:

- наявність матеріалу, що сприяє розвитку інтересу в учнів;
- відповідність навчального матеріалу віковим можливостям школярів;
- наявність засобів емоційного впливу;
- захопливість форми викладу матеріалу;
- наявність матеріалу, що опирається на життєвий досвід учнів.

5. Функція навчання школяра самостійної роботи з книгою:

- наявність матеріалу або вказівок в підручнику, що допомагають учневі працювати з книгою;
- наявність зразків правильного виконання завдань;
- наявність завдань, які допомагають здійснити самоконтроль знань і умінь.

6. Розвиваюча функція підручника:

- виклад навчального матеріалу як системи, що сприяє розвитку різнобічних здібностей учнів;
- наявність в навчальному матеріалі, в методичному апараті проблемних питань і завдань;
- наявність матеріалу і завдань, що сприяють пізнавальній активності, самостійності учнів.

7. Функція управління діяльністю вчителя:

- послідовність і доцільність навчального матеріалу;
- наявність внутріпредметних і міжпредметних зв'язків;
- відображення специфіки підручника в національній школі;
- наукова обґрунтованість змісту і структури підручника;
- узгодженість з реальними можливостями навчального процесу.

2. Розробіть завдання до підручників «Основи здоров'я» (1-9 класи):

- 1) робота з текстом;
- 2) робота з ілюстраціями;

3) робота з апаратом орієнтування.

ЛЕКЦІЯ 4-5

ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

ПЛАН:

1. Принципи навчання
2. Методи навчання та методичні прийоми
3. Засоби навчання «Основ здоров'я»

1. Принципи навчання

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ АБО ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ

– певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

Дидактичні принципи поширюються на всі предмети.

До головних принципів навчання належать.

ПРИНЦИП ЦІЛЕСПРЯМОВАНOSTІ навчання, передбачає те, що вчитель має знати основну мету освіти, завдання навчання в сучасній школі, вміти в кожній конкретній ситуації ставити оптимальні завдання навчання, розвитку та виховання, враховуючи при цьому реальні можливості учнів кожного конкретного класу.

Даний принцип навчання висуває наступні вимоги:

- ❖ чітко уявляти мету й результати навчання;
- ❖ забезпечувати усвідомлене виконання навчальних дій;
- ❖ конкретизувати основну мету навчання в завданнях;
- ❖ показувати учням перспективи успішного навчання тощо.

ПРИНЦИП НАУКОВОСТІ передбачає: розкриття причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, подій; проникнення в суть явищ і подій. Навчальний матеріал необхідно підбирати відповідно до кожного предмету, галузі знань, а також специфіки тем навчального предмету. Даний принцип зобов'язує вчителя викладати предмет відповідно до перевірених даних, розкривати новітні досягнення науки та техніки, а також постійно здійснювати міжпредметні зв'язки.

ПРИНЦИП СИСТЕМАТИЧНОСТІ І ПОСЛІДОВНОСТІ. У школі систематичність досягається послідовним викладом навчального матеріалу, виділенням основної інформації, логічним переходом від засвоєння попереднього до нового навчального матеріалу.

Дотримання даного принципу забезпечує системність здобуття знань учнями.

Систематичність роботи вчителя полягає у: систематичній роботі над собою, опорі на раніше засвоєнні знання при вивченні нового навчального матеріалу, розгляді нового матеріалу по частинах, фіксуванні уваги учнів на головних питаннях, продумуванні системи уроків, здійсненні внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків.

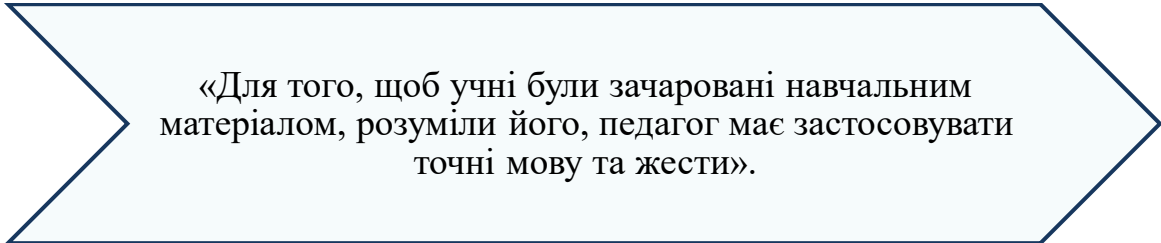
Систематичність роботи учнів полягає у: систематичному відвідуванні школи, систематичному виконанні домашніх завдань, уважності на уроках, систематичному повторенні навчального матеріалу.

З урахуванням вимог послідовності навчання складаються навчальні програми, у яких матеріал розміщується за принципом лінійності (вивчення нового навчального матеріалу відбувається внаслідок повторення попереднього) та концентричності (без повторення, на вищому рівня мислення).

ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ передбачає: врахування рівня розвитку учнів; врахування їх індивідуальних особливостей; врахування вікових

особливостей; дотримання правил: від простого до складного, від відомого до невідомого, від легкого до складного, від близького до далекого.

Даний принцип ґрунтується на дидактичних положеннях Я.А. Коменського:

«Для того, щоб учні були зачаровані навчальним матеріалом, розуміли його, педагог має застосовувати точні мову та жести».

ПРИНЦИП ЗВ'ЯЗКУ НАВЧАННЯ З ЖИТТЯМ полягає у: використанні на уроках життєвого досвіду учнів; застосуванні одержаних на уроках знань у практичній діяльності; розкритті практичної значимості знань; використанні краєзнавчого матеріалу в процесі навчання; безпосередній участі школярів у громадському житті. Тобто з вищевикладеного слідує, що усі наукові відомості мають підтверджуватися практикою.

ПРИНЦИП СВІДОМОСТІ І АКТИВНОСТІ УЧНІВ виник із того, що позитивний результат будь-якої діяльності визначається саме активністю людини. Даний принцип передбачає застосування проблемних методів навчання. Відповідно до вимог цього принципу навчання буде ефективним лише тоді, коли учні проявлятимуть пізнавальну активність, тобто коли в процесі засвоєння навчального матеріалу учні використовуватимуть різноманітні розумові операції (аналіз і синтез, порівняння і зіставлення, індукції тощо).

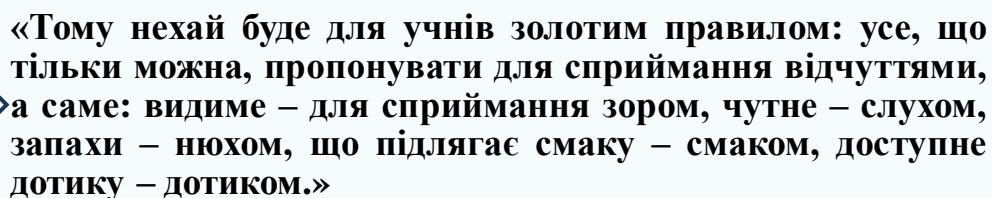
Розрізняють активність репродуктивну та продуктивну (творчу). Завдання вчителя – стимулювати розвиток усіх рівнів активності учнів за допомогою створення проблемних ситуацій, емоційної забарвленості, ігрової імітації. Активізація пізнавальної діяльності залежить також і від зв'язку

навчання з життям, використання засвоєних знань, умінь і навичок на практиці.

Позитивним також є систематичне повторення, різноманітність вправ для засвоєння складного навчального матеріалу доступними методами, диференціація матеріалу відповідно до можливостей школярів, а також застосування різноманітних технічних засобів навчання.

ПРИНЦИП НАОЧНОСТІ. Засновником даного принципу є Я.А. Коменський, який стверджував про необхідність здобувати мудрість не з книг, а з дубів і буків, з неба, землі, а якщо ми маємо намір передавати учням істинні й достовірні знання, то повинні навчати за допомогою особистого спостереження і чуттєвої наочності.

Даний принцип Я.А. Коменський сформулював у вигляді «золотого правила дидактики».

«Тому нехай буде для учнів золотим правилом: усе, що тільки можна, пропонувати для сприймання відчуттями, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, що підлягає смаку – смаком, доступне дотику – дотиком.»

Ефективність слухового сприймання інформації складає 15%, зорового – 25%, а їх одночасне включення у процес навчання підвищує ефективність сприйняття до 65%.

Тобто принцип наочності передбачає навчання на основі живого сприймання конкретних предметів і явищ дійсності. Якщо немає змоги ознайомити учнів із реальними предметами і процесами їх замінюють малюнками, моделями, схемами тощо.

Наочність сприяє розумовому розвитку учнів, допомагає виявити зв'язок між науковими знаннями та життєвою практикою, полегшує процес засвоєння знань, стимулює інтерес до них.

Розрізняють наступні **ВИДИ НАОЧНОСТІ**:

Використання наочності на уроках «Основ здоров'я» виконує наступні **функції**:

- сприяє розумовому розвитку учнів;
- допомагає виявити зв'язки між науковими знаннями і процесом життєдіяльності, між теорією та практикою;
- полегшує процес засвоєння знань і сприяє формуванню інтересу до професійних знань;
- допомагає сприймати об'єкт, який вивчається у розмаїтті його сторін і зв'язків;
- сприяє розвитку мотиваційної сфери учнів тощо.

Серед вимог до використання наочності виділяють наступні:

- ❖ наявність конкретної мети щодо застосування наочності;
- ❖ не варто зловживати наочністю, а використовувати її лише для розвитку самостійності й активізації школярів;
- ❖ застосовувати наочність необхідно в той момент, коли про неї йде мова;
- ❖ наочність не повинна містити зайвих деталей, щоб не викликати додаткової асоціації;

- ❖ підбирати наочність, враховуючи вікові особливості та рівень підготовки школярів;
- ❖ наочність повиннабути змістовною й естетично оформленою;
- ❖ варто поєднувати слово й наочність;
- ❖ необхідно попередньо підготувати учнів досприймання наочності.

ПРИНЦИП МІЦНОСТІ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК передбачає тривале збереження в пам'яті учнів набутих знань, умінь і навичок. Закріплення доцільно здійснювати на основі повторного осмислення навчального матеріалу.

Даний принцип полягає у: повторенні навчального матеріалу за розділами та структурними смисловими частинами; запам'ятовуванні нового навчального матеріалу в поєднанні з пройденим раніше; під час повторення активізації пам'яті й мислення школярів (запитання, порівняння, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення); групуванні навчального матеріалу для його систематизації; виділенні при повторенні основних, провідних ідей; використанні під час повторення різноманітних методик і вправ, форм і підходів; використанні самостійної роботи з творчого застосування знань тощо.

ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО УЧНІВ дозволяє в умовах колективної навчальної роботи кожному окремому учневі по-своєму (індивідуально) оволодівати навчальним матеріалом. При реалізації принципу індивідуального підходу, враховують: рівень розумового розвитку; рівень знань і вмінь; індивідуальні інтереси та схильності; рівень пізнавальної та практичної самостійності; темп роботи; ставлення до навчання; наявність і характер пізнавальних інтересів; домашні умови; рівень вольового розвитку.

ПРИНЦИП ЕМОЦІЙНОСТІ НАВЧАННЯ спрямований на розвиток внутрішніх мотивів учіння на засадах співтворчості та співробітництва вчителя й учнів.

Реалізація даного принципу можлива за дотримання наступних вимог: жвавий, образний виклад матеріалу; краса в логіці викладу навчального матеріалу; використання цікавих прикладів; застосування наочності і ТЗН; створення почуття виконаного обов'язку; мова учителя, його ставлення до учнів, зовнішній вигляд; створення в школярів почуття виконаного обов'язку тощо.

Головним завданням учителя в реалізації принципу емоційності навчання – керувати формуванням емоцій, які активізують навчально-пізнавальну діяльність.

Варто зазначити, що усі вищеописані принципи навчання взаємопов'язані, жоден не може використовуватися без урахування інших.

2. Методи навчання та методичні прийоми

МЕТОДИ НАВЧАННЯ – це упорядкована система дій взаємозалежної діяльності вчителя й учнів, спрямованих на засвоєння учнями системи знань, умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток.

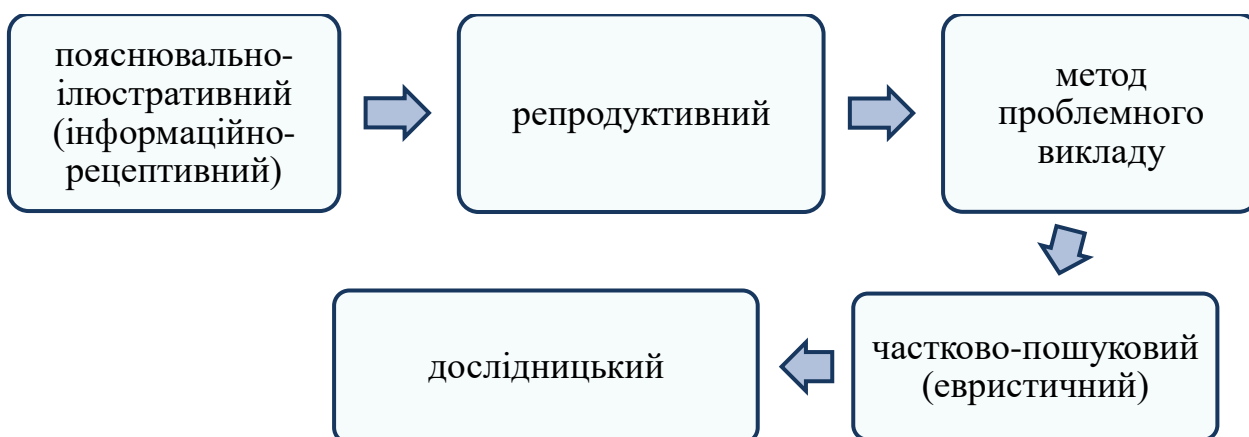
Тобто, метод навчання є способом керівництва пізнавальною діяльністю учнів, що має виконувати три функції: навчальну, виховну та розвиваючу.

Протягом багатьох років існування школи на уроках застосовується велика кількість різноманітних видів діяльності вчителя й учнів. Дані види діяльності пізніше почали називати методами навчання: так, коли вчитель розповідає – він застосовує метод розповіді; діти читають книжку – метод

роботи з книжкою; вчитель показує предмет або його зображення – метод демонстрування тощо.

Існує багато класифікацій методів навчання.

Досить розгалуженою є класифікація методів навчання **ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**. За нею методи навчання поділяються на:

❖ **ПОЯСНЮВАЛЬНО-ІЛЮСТРАТИВНИЙ (ІНФОРМАЦІЙНО-РЕЦЕПТИВНИЙ)**

метод: учитель, використовуючи різноманітні засоби, організовує сприймання та усвідомлення школярами інформації, а учні здійснюють сприймання (рецепцію), осмислення та запам'ятовування її.

Даний метод має свої переваги і недоліки. До *переваг* відносять:

- викладання та засвоєння знань відбувається систематично й послідовно;
- економний темп і режим подачі навчального матеріалу (одночасно для багатьох учнів).

Однак *недоліками* є:

- знання учням пропонуються у «готовому» вигляді;
- обмежує навчальну діяльність учня процесами запам'ятовування і відтворення інформації, не розвиває достатньою мірою його розумові здібності.

Виклад навчального матеріалу може здійснюватися у процесі розповіді, вправи, бесіди з опорою на засвоєння правила, практичної роботи на застосування знань, законів тощо.

❖ **РЕПРОДУКТИВНИЙ** метод передбачає те, що вчитель дає завдання, у процесі виконання якого школярі здобувають уміння застосовувати знання за зразком.

Даний метод має наступні *переваги*:

- 1) учитель не лише повідомляє знання, а й пояснює їх;
- 2) можливість передавання великого обсягу навчальної інформації за мінімально коротким часом;
- 3) не вимагає затрат великих зусиль.

Проте репродуктивний метод має й *недоліки*:

- 1) знання учням пропонують у «готовому» вигляді;
- 2) не дозволяє розвивати «гнучкість мислення» у школярів.

❖ **МЕТОД ПРОБЛЕМНОГО ВИКЛАДУ.** Суть даного методу полягає у тому, що вчитель формулює проблему та вирішує її, а школярі лише стежать за ходом творчого пошуку (тобто учням подається певний «еталон творчого мислення»).

У ході даного методу вчитель показує шлях дослідження проблеми, розв'язує її від початку до кінця. Однак метод проблемного викладу потребує великих витрат часу.

Варто зазначити, що проблемний виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі проблемної розповіді, проблемно-пошукової бесіди, лекції тощо.

❖ **ЧАСТКОВО-ПОШУКОВИЙ (ЕВРИСТИЧНИЙ)** передбачає формулювання вчителем проблеми, поетапне вирішення якої здійснюють учні під його керівництвом.

Він має такі характерні *ознаки*:

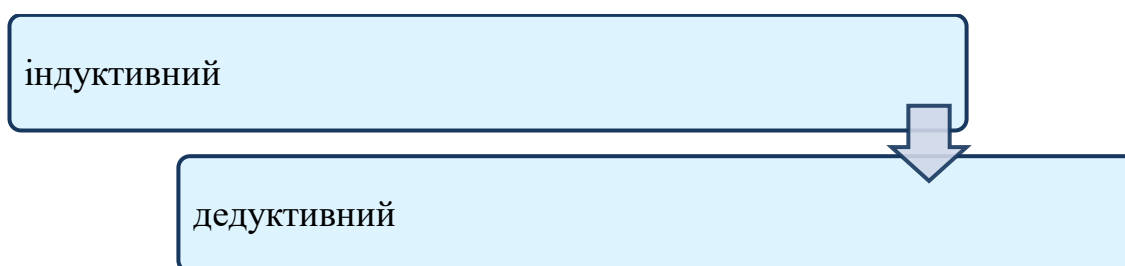
- 1) знання учням необхідно здобувати самостійно;
- 2) учитель організовує пошук нових знань за допомогою різних засобів;
- 3) учні під керівництвом вчителя самостійно розмірковують, розв'язують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, узагальнюють.

❖ **ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД** передбачає творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.

До характерних *ознак* вищезгаданого методу належать те, що:

- 1) учитель разом з учнями формулює проблему;
- 2) нові знання школярі мають здобути самостійно в процесі дослідження проблеми, порівняти різні варіанти відповідей, а також визначити основні засоби досягнення результатів;
- 3) основною метою діяльності вчителя є оперативне управління процесом розв'язання проблемних завдань;
- 4) навчання характеризується високою інтенсивністю, підвищеним інтересом, а знання - глибиною, міцністю і дієвістю.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЗА ЛОГІКОЮ ПЕРЕДАЧІ ТА СПРИЙМАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ поділяються на:

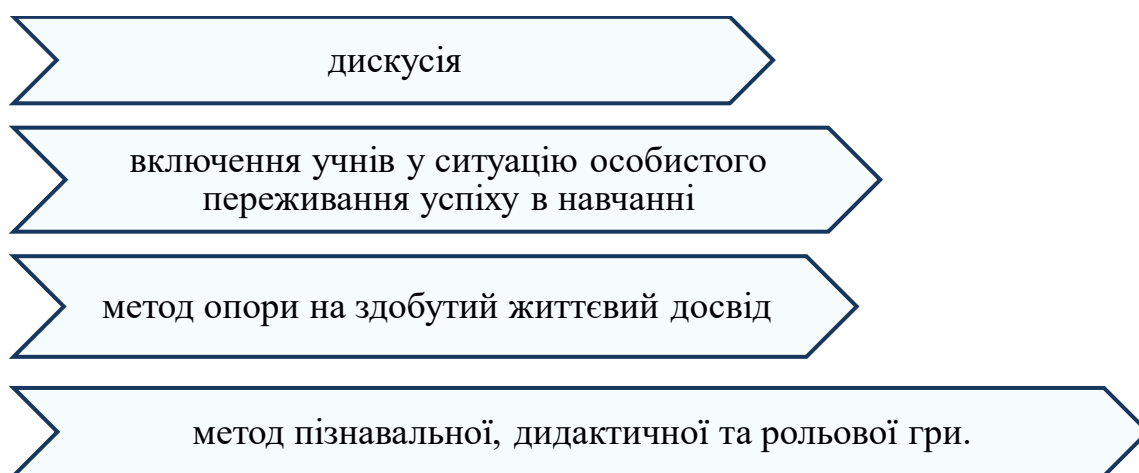

ІНДУКТИВНИЙ метод – метод навчання, який забезпечує перехід від одиничного до загального. Наприклад, землетрус – правила поведінки під час надзвичайних ситуацій.

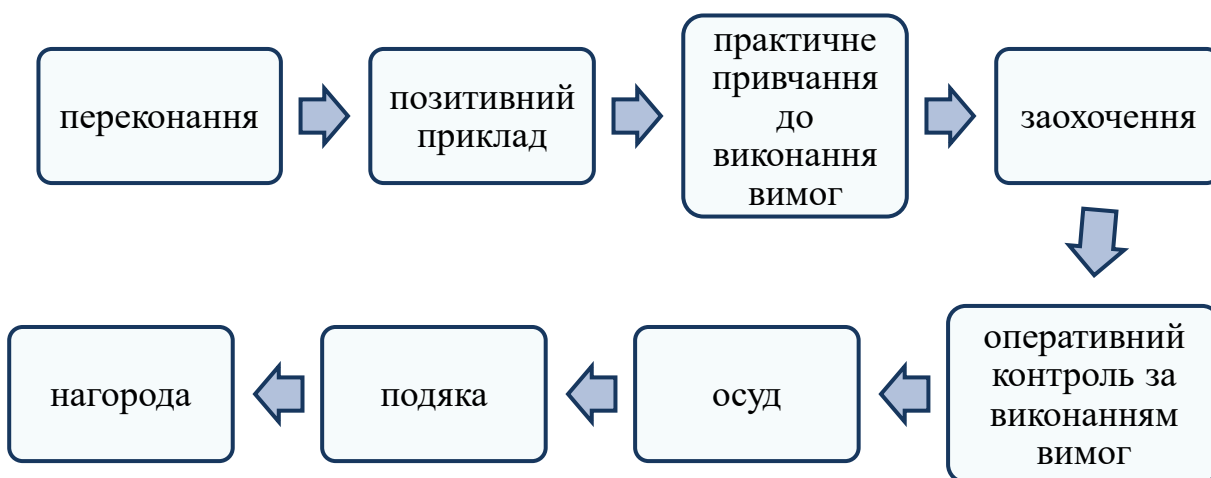
Однак у ході застосування даного методу в школярів спостерігається недостатній розвиток абстрактного мислення.

ДЕДУКТИВНИЙ метод – метод навчання, який передбачає перехід від загального до конкретного. Наприклад, соціально-небезпечні хвороби – СНІД.

ДО ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ НАЛЕЖАТЬ:

До МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ОБОВ'ЯЗКУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У НАВЧАННІ належать:

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ І САМОКОНТРОЛЮ В НАВЧАННІ

поділяються на дві великі групи:

МЕТОДИ УСНОГО КОНТРОЛЮ

МЕТОДИ ПИСЬМОВОГО КОНТРОЛЮ

До **МЕТОДІВ УСНОГО КОНТРОЛЮ** належать:

1. **Фронтальне опитування**, під час якого вчитель пропонує запитання для всього класу.

Даний вид контролю сприяє систематизації знань школярів, розвиває у них навчальну активність, однак не враховує індивідуального темпу мислення, а також передбачає прості відповіді.

2. **Індивідуальне опитування**, в ході якого кожен школяр має змогу самостійно висловлювати свої думки, коригувати їх і доповнювати.

До **МЕТОДІВ ПИСЬМОВОГО КОНТРОЛЮ** належать **тестові завдання**.

Тестові завдання мають бути короткотривалими, однозначними, правильними, відносно короткими, інформативними, відповідати цілям навчання, виховання і розвитку школяра.

Тестові завдання бувають закритого та відкритого типу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗАКРИТОЇ ФОРМИ бувають:

- 1) завдання альтернативних відповідей (наприклад, «так-ні», «правильно-неправильно»);
- 2) завдання простого множинного вибору, що передбачають знаходження однієї правильної відповіді із запропонованих варіантів;
- 3) завдання з множинним вибором, у яких кількість правильних відповідей не обмежена.

До **ЗАВДАНЬ ВІКРИТОГО ТИПУ** належать завдання на відновлення послідовності, завдання на доповнення, завдання з пропусками тощо. У

даних тестах немає варіантів відповідей, школярі мають висловити свою думку

НАЙПОШИРЕНІШОЮ Є КЛАСИФІКАЦІЯ, В ОСНОВУ ЯКОЇ ПОКЛАДЕНО ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ УЧНІВ (ЗОВНІШНЯ ФОРМА ВИЯВЛЕННЯ).

СЛОВЕСНІ МЕТОДИ: розповідь, лекція, пояснення, опис, інструктаж, бесіда, робота учнів із підручником і додатковою літературою, використання інформації з газет, журналів, телепередач, повідомлення учнів, опитування тощо.

НАОЧНІ МЕТОДИ: демонстрування вчителем предметів, таблиць, макетів, муляжів, процесів об'єктивного світу, карт, замальовок, кінофільми, діафільми тощо.

ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ: виконання вправ, праця в шкільній майстерні, напришкільній ділянці, лабораторні роботи, виконання дослідів тощо.

До **МЕТОДІВ НАВЧАННЯ «ОСНОВАМ ЗДОРОВ'Я»** крім вищеназваних належать ще й **МЕТОДИ РЕГУЛЯЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**, за допомогою яких учителі формують у школярів:

а) навички самопізнання і самоаналізу (Який стан мого здоров'я? Чи вмюю дотримуватися режиму дня? Яке місце займає в моєму житті фізична культура? Чи маю я сильну волю, щоб долати шкідливі звички? тощо.);

б) навички самооцінки і самокритики (Продумайте і проаналізуйте, як склалася ваша залежність від паління? Підрахуйте час, який ви змарнували для паління, та кошти, витрачені із сімейного бюджету?);

в) здатність до рефлексії (мислення), яка, у свою чергу, уможливорює здатність школярів керувати своїми діями і вчинками, здійснювати вибір між ними, приймати свідомі рішення;

г) навички саморегуляції (спеціальні вправи, спрямовані на формування навичок свідомого впливу на різні функції організму – навичок самонавіювання).

3. Засоби навчання «Основ здоров'я»

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ – допоміжні матеріальні засоби школи з їх специфічними дидактичними функціями.

ДО ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НАЛЕЖАТЬ:

СЛОВО ВЧИТЕЛЯ– для передачі знань; викладаючи новий матеріал, учитель спонукає думати дітей над ним, погоджуватися або не погоджуватися з думками вчителя; звертатися до нього з питаннями і одержати відповідь.

ПІДРУЧНИК служить школяру для відновлення у пам'яті, повторення і закріплення знань, одержаних на уроці, виконання домашнього завдання, повторення пройденого навчального матеріалу.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ (ТЗН) включають:

- дидактичну техніку (кінопроектори, діапроектори, телевізори, відеомагнітофони, електрофони),
- аудіовізуальні засоби: екранні посібники статичної проекції (діафільми, діапозитиви, транспаранти, дидактичні матеріали для епіпроекції),
- окремі посібники динамічної проекції (кінофільми, кінофрагменти),
- фонопосібники (грамзаписи і магнітофонні записи),
- відеозаписи,
- радіо- і телевізійні передачі тощо.

Комплексне використання аудіовізуальних засобів навчання на уроках повинно відповідати наступним **вимогам**:

а) врахування пізнавальних закономірностей навчальної діяльності учнів, їх підготовленість до сприймання і засвоєння навчального змісту аудіовізуальними засобами;

б) забезпечення органічного поєднання їх зі словами вчителя, а також з іншими засобами навчання;

в) відповідність змісту навчально-виховним завданням уроку;

г) врахування можливості застосування різноманітних методичних прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних інтересів учнів і забезпечення міцності засвоєння знань.

При підготовці й проведенні уроку з використанням ТЗН необхідно:

а) детально проаналізувати зміст і мету уроку, зміст і логіку вивчення навчального матеріалу;

б) визначити обсяг і особливості знань, які повинні засвоїти учні (уявлення, факти, закони, гіпотези), необхідність демонстрування предмета, явища або їх зображення;

в) відібрати і проаналізувати аудіовізуальні та інші дидактичні засоби, встановити їх відповідність змісту і цілі уроку, можливе дидактичне призначення як окремих посібників, так і комплексу в цілому;

г) встановити, на якому попередньому пізнавальному досвіді буде проходити вивчення кожного питання теми;

д) визначити методи і прийоми для забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, досягнення ними міцного засвоєння знань, умінь і навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н., Коваль Н. (2005) «Основи здоров'я» в початковій школі: методичний коментар /Надія Бібік, Ніна Коваль // Початкова школа. №10. С.47.
2. Богданова Г. (2007) Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок // Здоров'я та фізична культура. № 9. С. 6-7.

3. Васьков Ю. (2005) Концепція розвитку фізичного виховання в загальноосвітніх школах // Здоров'я та фізична культура. № 6. С. 1, 3-5.
4. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. (2005) Основи здоров'я. 5 клас: Посібник для вчителя. К.: Алатон. С.68-72.
5. Горяна Л.Г. (2005) Знайомство з формулою здорового способу життя: методичні рекомендації до уроку за чинною програмою інтегрованого курсу «Основи здоров'я», 5 клас // Безпека життєдіяльності. № 8. С.67-70.
6. Гриньова М.В. (2003) Методика викладання валеології: навчально-методичний посібник. Полтава: АСМІ. С.39-61.
7. Дерев'янка В.В. (2005) Особливості викладання інтегрованого курсу «Основи здоров'я» // Безпека життєдіяльності. №10. С. 53-55.
8. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Наказ МОН України від 21.07.2004 № 605.
9. Лист МОН України від 17.08.2016 1/9-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» [Режим доступу]: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119>
10. Пометун О.М., Пироженко Л.В. (2004) Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [наук.-метод. посіб.]. К.: А. С. К.. 185 с.
11. Рибальченко С.Є. (2010) Формування культури здоров'я учнів засобами інноваційних технологій. Модель навчального закладу – Школа сприяння здоров'ю. Х.: Основа. С.83-89. (Б-ка журналу «Початкове навчання та виховання»; Вип.5).

ЛЕКЦІЯ 6-7

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ «ОСНОВ ЗДОРОВ'Я». УРОК – ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ. КЛАСИФІКАЦІЯ УРОКІВ

ПЛАН:

1. Поняття про форми організації навчання
2. Урок як основна форма організації навчання, функції уроку з «Основ здоров'я»
3. Типологія і структура уроку
4. Характеристика основних форм організації навчання
5. Вимоги до уроку

1. *Поняття про форми організації навчання*

ФОРМА (від лат. **Forma** – зовнішність, устрій) – з філософського погляду, зовнішнє вираження певного змісту.

ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ – це обмежена в часі та просторі взаємообумовлена діяльність учителя й учнів.

М. Махмутов вказує на різницю двох термінів «форма навчання» і «форма організації навчання».

«**ФОРМА НАВЧАННЯ**» означає колективну, фронтальну й індивідуальну роботу учнів на уроці.

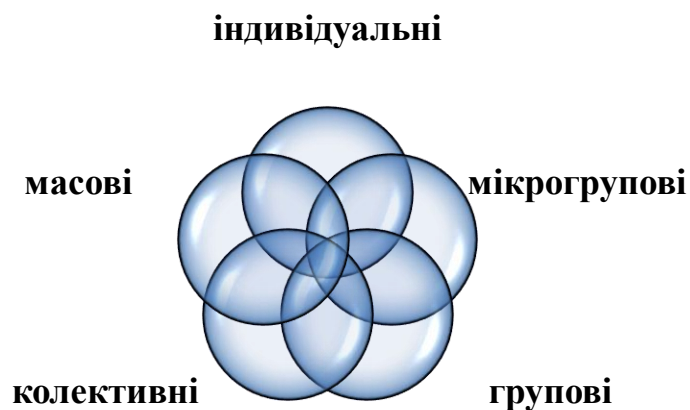
«**ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ**» передбачає який-небудь вид заняття – урок, предметний гурток, домашня робота.

За визначенням О. Савченко,

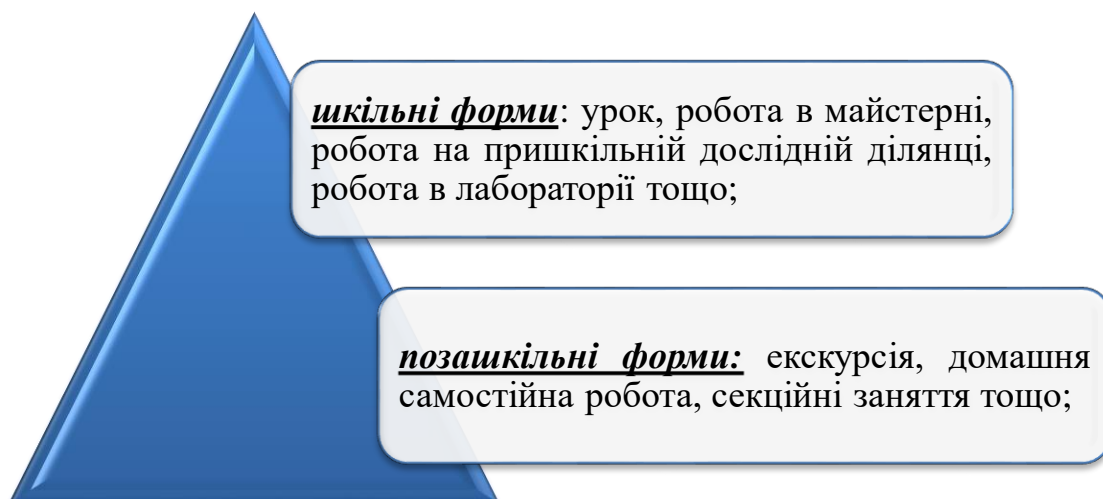
«ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ПЕВНУ ВЗАЄМОДІЮ ВЧИТЕЛЯ І УЧНІВ, ЯКА РЕГУЛЮЄТЬСЯ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ВИЗНАЧЕНИМ РЕЖИМОМ ТА УМОВАМИ РОБОТИ».

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ КЛАСИФІКУЮТЬ за різними критеріями:

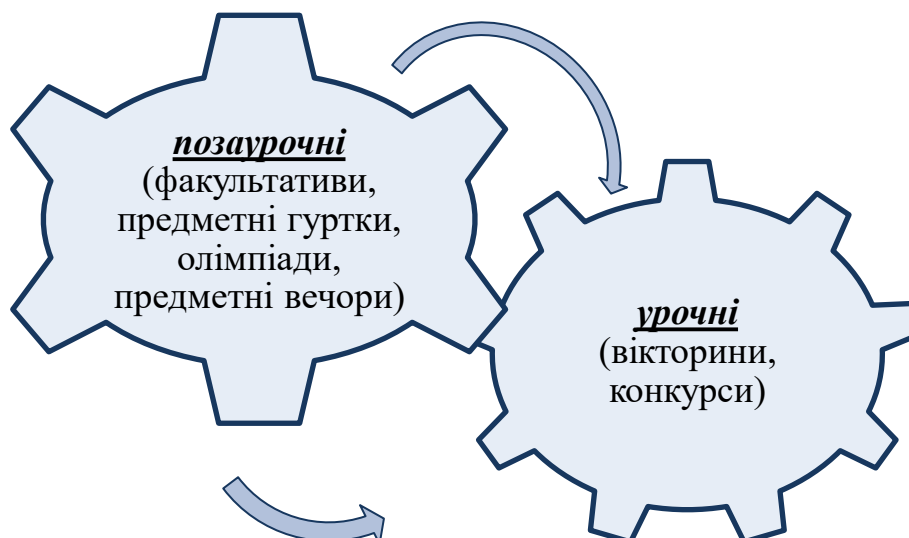
1) ЗА КІЛЬКІСТЮ УЧНІВ:

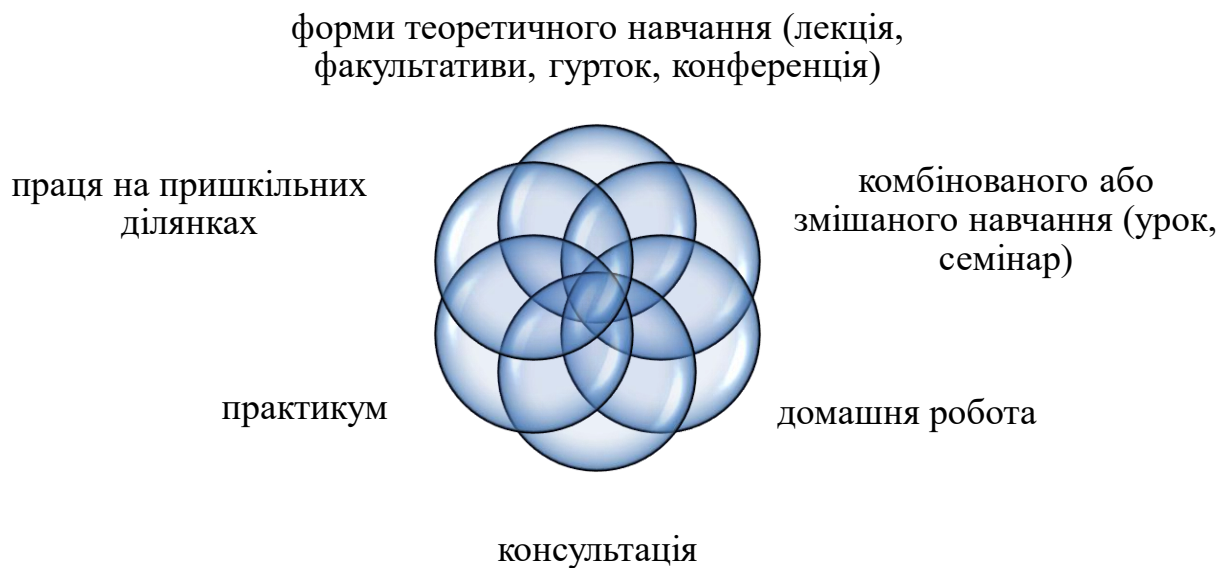
2) ЗА МІСЦЕМ НАВЧАННЯ:

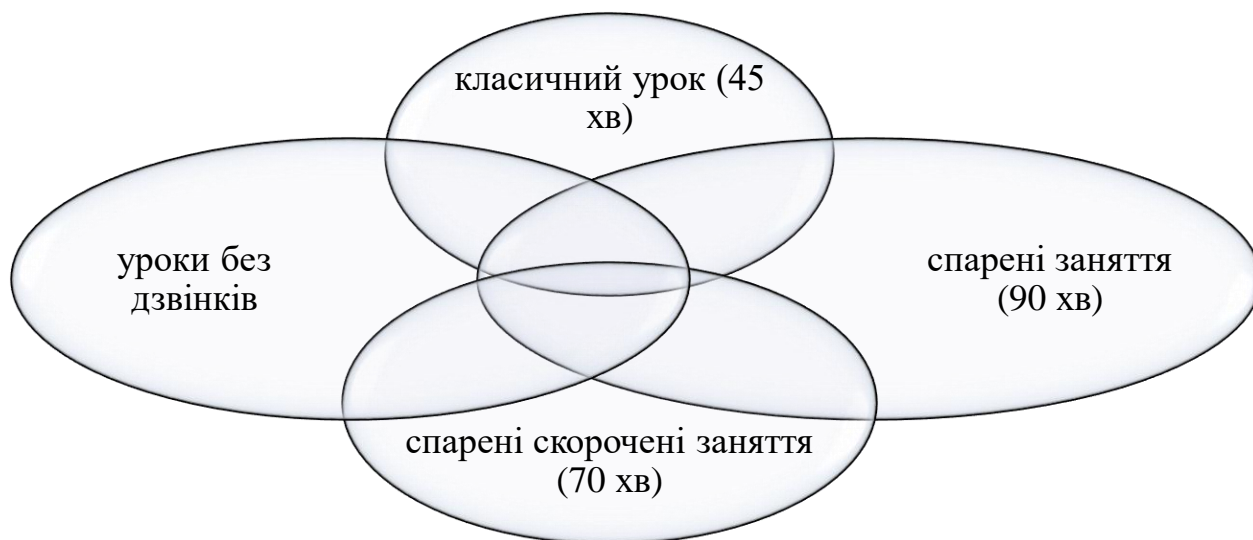
3) ЗА ЧАСОМ НАВЧАННЯ:

4) ЗА ДИДАКТИЧНОЮ МЕТОЮ:

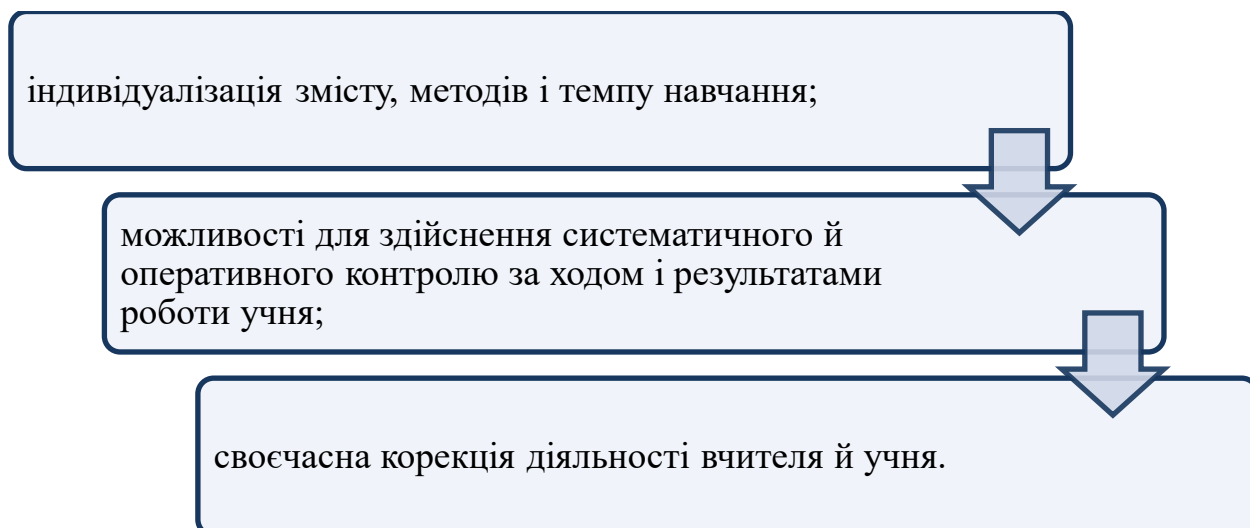

5) ЗА ТРИВАЛІСТЮ ЧАСУ НАВЧАННЯ:

Історично першою загальною формою навчання була **ІНДИВІДУАЛЬНА**: учні спілкувалися з учителем сам на сам і виконували всі завдання індивідуально. Наприклад, якщо ремісник брав собі учня, то учень жив у його будинку і навчався ремесла.

Індивідуальна форма навчання має ряд **ПЕРЕВАГ**, зокрема:

Однак дана форма навчання є **НЕВИГІДНОЮ** з економічного погляду, що обмежує її застосування у педагогічній практиці.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ГРУПОВА ФОРМА НАВЧАННЯ. Поширена в епоху середньовіччя, мала індивідуальний характер навчальної діяльності при роботі вчителя з групою учнів. Учні були різного віку, з різним рівнем підготовки, вчитель спілкувався з кожним учнем окремо, по черзі перевіряв засвоєння знань, пояснював новий матеріал, давав індивідуальні завдання. Таке навчання дозволяло учням засвоїти найпростіші навички читання, письма та рахунку, проте воно було недосконалим, мало ті ж недоліки, що й індивідуальне навчання.

У XVI ст виникає **ГРУПОВА ФОРМА** навчання. Принципово новим у ній було те, що вчитель працював з постійною групою учнів. Таку форму запровадив страсбурзький педагог Йоганес Штурм, а теоретично обґрунтував і популяризував Ян Амос Коменський.

На початку XX ст. у США групове навчання з'явилося на царині Дальтон-плану. У радянських школах групове навчання носило назву «бригадно-лабораторний метод». Значний внесок у розвиток групової

навчальної діяльності зробили французькі педагоги К. Гарсія, Р. Галь, Р. Кузіне, польські – В. Оконь, Р. Петриківський, Ч. Куписевич.

Результати досліджень, проведених у 80-х рр.. ХХ ст. у США (штат Меріленд), засвідчують, що завдяки груповому навчанню спостерігається збільшення відсотку засвоєного матеріалу.

Ян Амос Коменський систематизатор і популяризатор **КЛАСНО-УРОЧНОЇ СИСТЕМИ**. Суть цієї форми він обґрунтував у «Великій дидактиці».

Відомий педагог вважав, що починати навчання необхідно якомога раніше, а навчальний матеріал має обов'язково відповідати віковій учнів, і був переконаний у тому, що розум людини спроможний охопити все, що завгодно. Однак для цього в навчанні варто дотримуватися послідовного й поступового просування вперед, слідуючи безсмертним та універсальним дидактичним правилам: «від близького до далекого», «від цілого до окремого», «від знайомого до незнайомого».

Найпоширенішою в шкільній практиці є **КЛАСНО-УРОЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ**, яка характеризується різноманітністю форм навчальних занять (урок, семінар, практичне заняття, екскурсія тощо).

Подібне практикувалося у братських школах України та Білорусі. Згодом дану форму організації навчання стали називати *класно-урочною системою*.

Для класно-урочної системи навчання характерні наступні **ОСОБЛИВОСТІ**:

об'єднання учнів одного віку і рівня знань у класи зі стабільним складом учнів;

одночасна робота всіх учнів класу за єдиним навчальним планом;

кожний клас займається в окремому приміщенні;

поряд із загально класною формою роботи на уроках застосовуються й групова й індивідуальна роботи учнів;

у кінці кожного навчального року школярі переходять до наступного класу;

застосування різноманітних методів і засобів навчання;

основною одиницею занять є урок, який відводиться для вивчення лише одного навчального предмету;

обов'язковість занять для всіх учнів;

наявність розкладу уроків, перерв, єдиного навчального року та канікул.

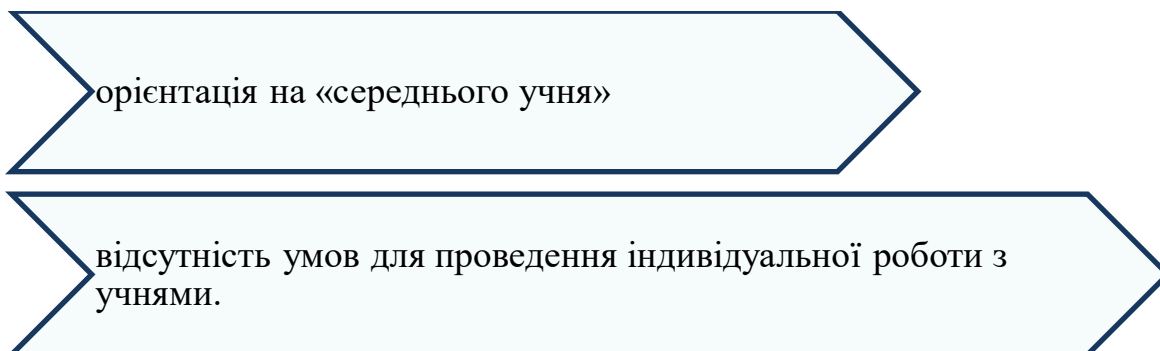
Класно-урочна форма організації навчання має істотні **ПЕРЕВАГИ**:

більш чітка організаційна структура

економічність, оскільки вчитель працює одночасно з великою групою учнів

сприятливі умови для взаємного навчання, колективної діяльності, виховання та розвитку учнів.

Однак дана форма не позбавлена й певних **НЕДОЛІКІВ**:

На уроки в загальноосвітній школі витрачається до 90% навчального часу. Тому, можна стверджувати, що *урок – основна форма організації навчально-виховної роботи у школі.*

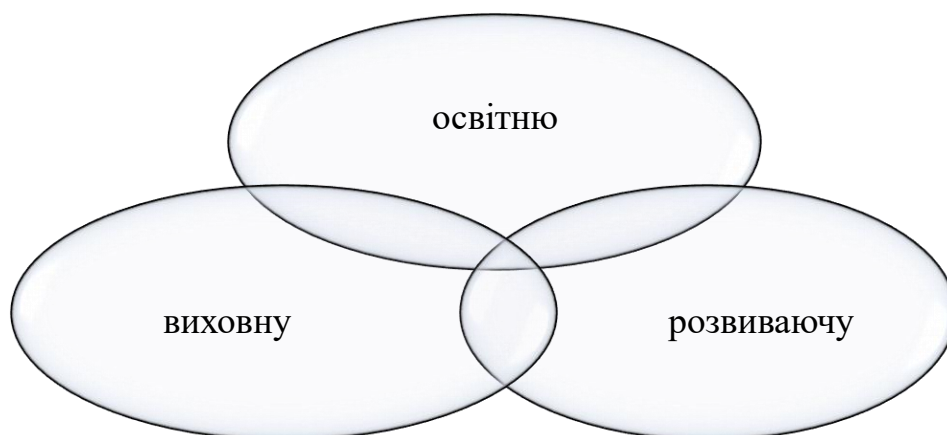
2. Урок як основна форма організації навчання, функції уроку з «Основ здоров'я»

УРОК – основна форма організації навчально-виховної роботи з класом (постійним, однорідним за віком і підготовкою колективом дітей) за державною програмою, чітким розкладом й у шкільному приміщенні.

На уроках під керівництвом учителя школярів переходять від пізнання одиничних фактів до їх узагальнення, до сутності явищ, іншими словами, вчать мислити логічно.

Окремий урок є відносно закінченою ланкою у ланцюзі уроків із даного предмета, і вчитель повинен домагатися хорошого розуміння та засвоєння учнями навчального матеріалу на кожному уроці.

Урок як основна одиниця навчального процесу виконує наступні **ФУНКЦІЇ**:

ОСВІТНЯ функція уроку полягає у формуванні понять, засвоєння учнями законів, теорій, наукових ідей, фактів, розвиток умінь і навичок.

РОЗВИВАВАЛЬНА функція сучасного уроку полягає в розвитку у всіх учнів класу пізнавальних процесів (уваги, спостережливості, пам'яті, мислення, мовлення, уяви) і розумових здібностей. Багатьма дослідженнями доведено, що у випадку коли учні опановують основні теоретичні поняття, закони науки, методи їхнього логічного аналізу у них значно швидше відбувається розумовий розвиток, ніж у тих, хто засвоював емпіричні та фактичні знання.

ВИХОВНА функція уроку полягає в сприянні здійсненню основної мети виховання – всебічному розвитку особистості всіх учнів класу, що передбачає: формування в них наукового світогляду, моральне, естетичне, трудове та фізичне виховання, формуванню вольових, емоційних й інших рис характеру.

3. Типологія і структура уроку

В.О. ОНИЦУК розробив класифікацію **ТИПІВ УРОКІВ ЗА ДИДАКТИЧНОЮ МЕТОЮ:**

- урок засвоєння нових знань;
- урок формування умінь і навичок;
- урок застосування знань, умінь і навичок;
- урок узагальнення і систематизації знань;
- урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок;
- комбінований урок.

Структура кожного уроку повинна бути гнучкою, органічно поєднувати в собі навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність учнів, включати різні види діалогу, групової співпраці тощо. Особливого значення для формування в учнів здорового способу життя та безпечної поведінки має емоційність і доступність навчального матеріалу, його унаочнення (з цією метою доцільно широко використовувати навчальні екскурсії, відеофільми, кінофільми, слайди тощо).

Однак класифікація уроків на основі однієї ознаки є неповною. Загальновідомим є той факт, що структура та функції уроку, а отже, і їхня типізація багато в чому залежать від його змісту. Разом із тим, великий вплив на функції уроку мають принципи, методи й технічні засоби навчання.

Від організації пізнавальної діяльності учнів (творча або репродуктивна) залежать структура та функції, класифікація уроків.

4. Характеристика основних форм організації навчання

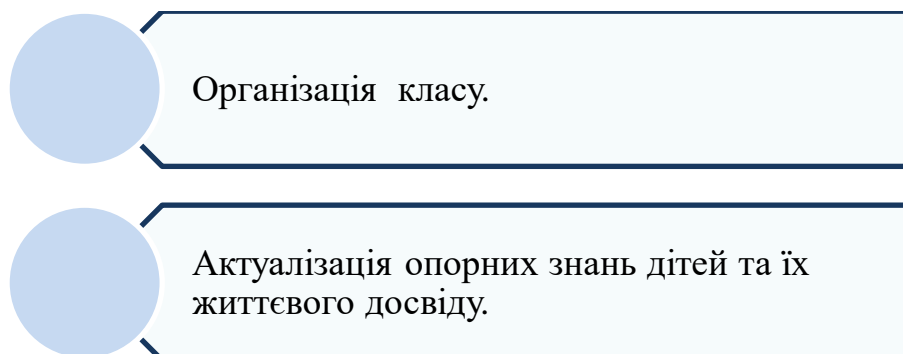
УРОК ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАНЬ, метою якого є оволодіння школярами новим навчальним матеріалом.

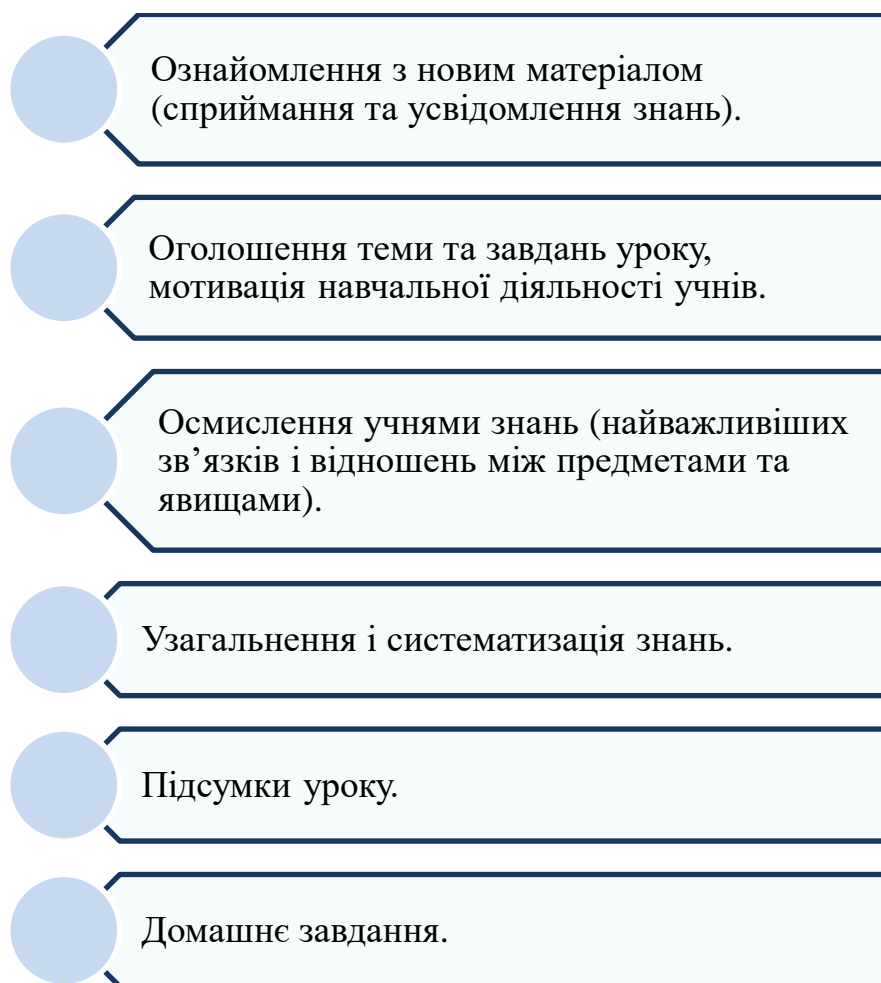
Майже 90% усього уроку відводиться на роботу учнів із новим навчальним матеріалом. На уроках засвоєння нових знань використовуються наступні ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ учнів:

- подача нового навчального матеріалу з використанням проблемного методу;
- застосування вчителем яскравих прикладів, фактів, залучення учнів до їх обговорення;
- підкріплення теоретичних положень прикладами та фактами;
- застосування наочно-образного матеріалу й технічних засобів навчання.

Все вищевикладене спрямоване на змістовне й глибоке роз'яснення нового навчального матеріалу вчителем і вміння підтримувати увагу та розумову активність учнів при роботі з ним. На уроці в ході вивчення нового навчального матеріалу проводиться робота й щодо закріплення раніше засвоєних знань. Адже неможливо вивчати новий матеріал, не згадуючи, не аналізуючи та не опираючися на уже пройдений навчальний матеріал.

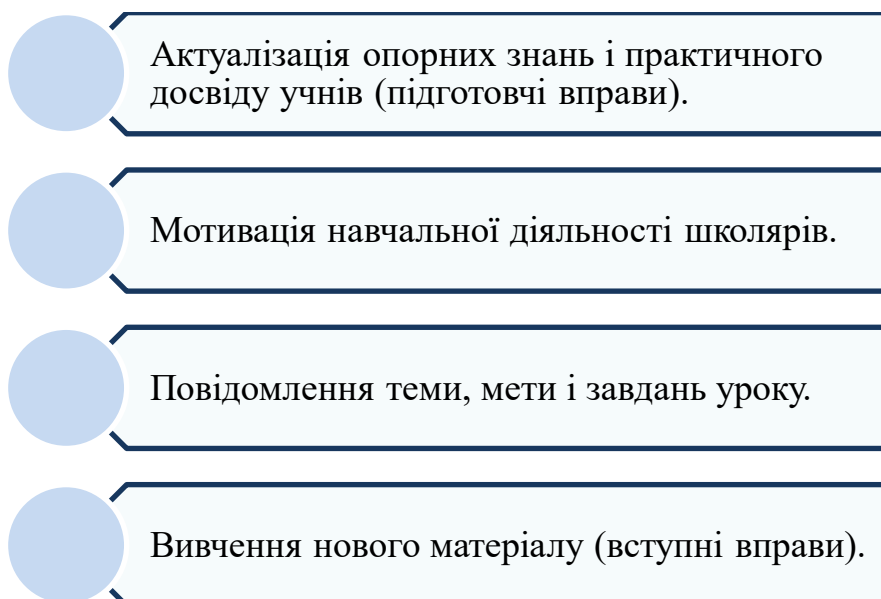
УРОК ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАНЬ має наступну СТРУКТУРУ:

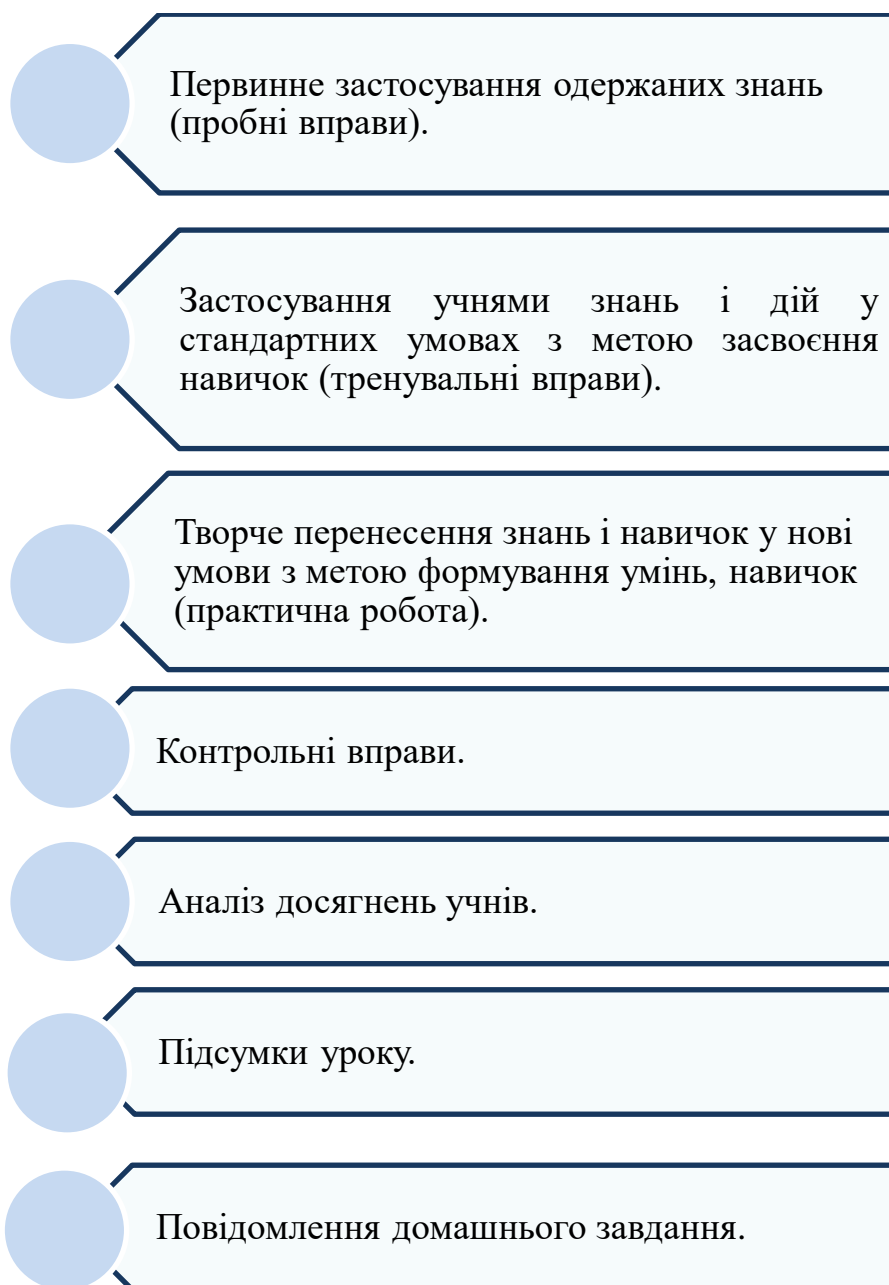

Наступним є **УРОК ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК**, який передбачає виконання різноманітних вправ і завдань, передбачених навчальною програмою.

ТИПОВА СТРУКТУРА УРОКУ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК:

УРОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Використання засвоєних знань, умінь і навичок на практиці одночасно є засобом і метою навчально-виховного процесу. Так, як засіб навчання вивчена навчальна інформація використовується на різних уроках, а як мета вона є лише під час проведення даного типу уроку.

Виходячи із особливостей процесу застосування знань, умінь і навичок, **ТИПОВА СТРУКТУРА УРОКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК** виглядає наступним чином:

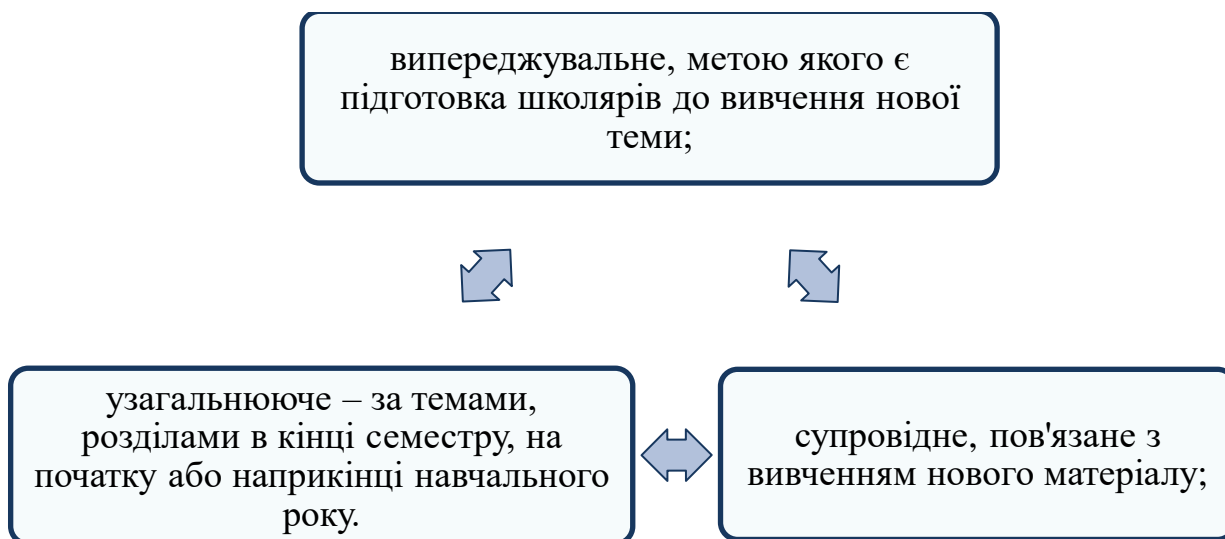
- Актуалізація опорних знань і діяльності учнів, необхідних для творчого вирішення завдань.
- Засвоєння нових знань.
- Формування елементарних навичок на основі застосування їх у стандартних умовах.
- Формування диференційованих узагальнених умінь.
- Аналіз завдання (розкриття способів розв'язування творчих елементів).
- Підготовка необхідного для роботи обладнання.
- Самостійне виконання практичної частини роботи.
- Творче застосування узагальнених знань, умінь і навичок у постійно змінних умовах або в ситуаціях, наближених до життєвих.
- Контроль, самоконтроль, взаємоконтроль у процесі виконання роботи.
- Підсумки уроку.
- Повідомлення домашнього завдання.

УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НОВИХ ЗНАНЬ.

Основні дидактичні *завдання*, які вирішуються на уроках даного типу в основному зводяться до наступних:

- ❖ систематизація і узагальнення нових знань;
- ❖ повторення і закріплення раніше засвоєних знань;
- ❖ застосування знань на практиці для поглиблення та розширення раніше засвоєних знань;
- ❖ контроль за ходом вивчення навчального матеріалу та вдосконалення знань, умінь і навичок;
- ❖ уточнення набутих знань і уявлень.

ПОВТОРЕННЯ на уроках «Основ здоров'я» може бути:

Для того, щоб повторення було ефективним учителю необхідно дотримуватися наступних УМОВ:

- забезпечення активності відтворення знань, умінь і навичок;
- варіативність вправ;
- наявність постійного зв'язку теоретичних знань з їх застосуванням у різних ситуаціях;

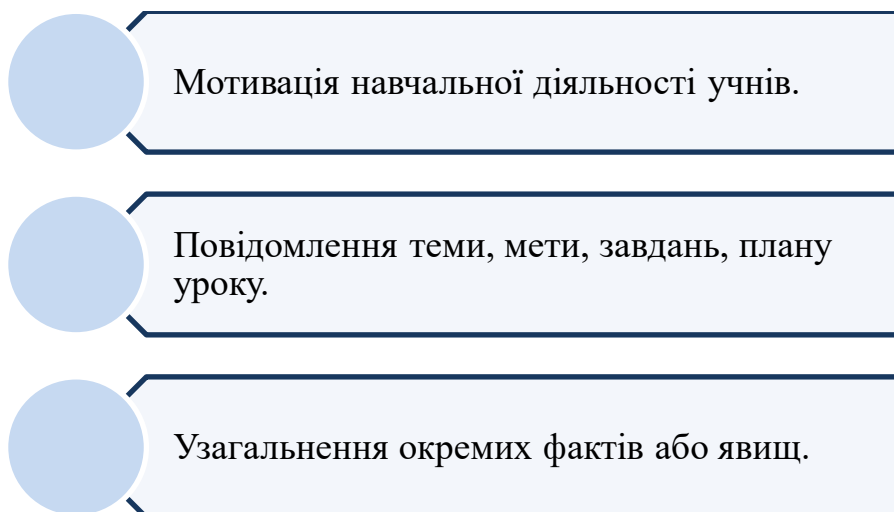
- різноманітність форм поєднання (фронтальна, групова, парна, індивідуальна роботитощо);
- поєднання словесного відтворення з роботою над схемами, узагальнюючими таблицями, картками тощо.

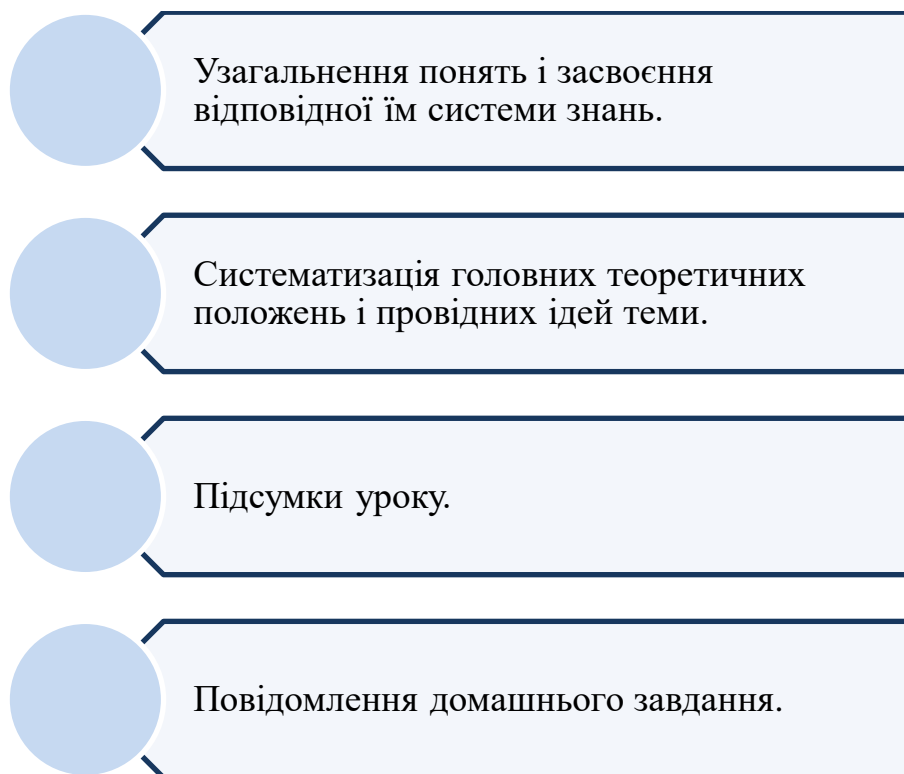
Уроки узагальнення і систематизації нових знань завжди проводяться після вивчення основних розділів програми. Дані уроки **спрямовані навирішення** двох основних дидактичних завдань:

- ❖ встановлення рівня оволодіння школярами теоретичними знаннями та методами пізнавальної діяльності з ключових питань програми, які мають вирішальне значення для оволодіння предметом в цілому;
- ❖ перевірка й оцінка знань, умінь і навичок учнів за всім програмним матеріалом, який вивчається протягом семестру або усього навчального року.

Учитель при проведенні уроку узагальнення та систематизації знань заздалегідь повинен визначити питання або проблеми для повторення, заздалегідь вказати джерела, якими необхідно користуватися школярам при підготовці, дати учням завдання для їх колективно-групового виконання поза уроком, провести груповій індивідуальні консультації, співбесіди з приводу підготовки учнів до уроку, а також дати рекомендації для самостійної роботи.

СТРУКТУРА УРОКУ УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НОВИХ ЗНАНЬ:

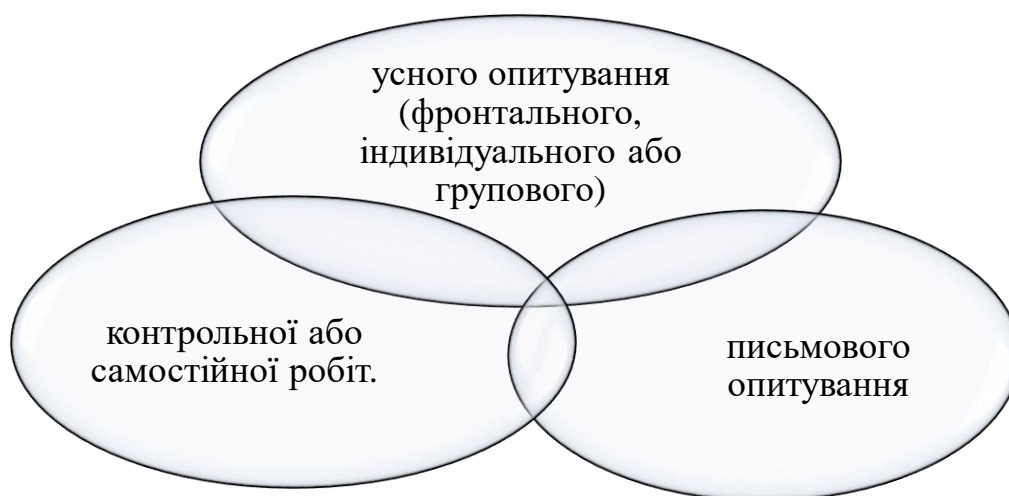

Тобто даний тип уроку передбачає відтворення головного теоретичного матеріалу з теми, вправи на закріплення її кінцевих результатів, самостійну роботу учнів за підручниками і картками, перевірку їхніх знань, складання таблиць тощо.

УРОК ПЕРЕВІРКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК, мета яких є оцінка результатів навчання, рівня засвоєння учнями теоретичного матеріалу, системи наукових понять, сформованості умінь і навичок, досвіду навчально-пізнавальної діяльності школярів.

Перевірка знань, умінь і навичок має проводитися на всіх етапах навчання, адже перед вивченням нової теми ми перевіряємо опорні знання з метою уточнення й поглиблення їх перед вивченням нової теми. У ході вивчення теми учителі зазвичай перевіряють рівень і правильність засвоєння знань, умінь і навичок. Після вивчення теми учителі перевіряють рівень засвоєння знань, умінь і навичок, а після вивчення певних розділів відбувається комплексна перевірка знань, умінь і навичок (така перевірка проводить на окремих уроках).

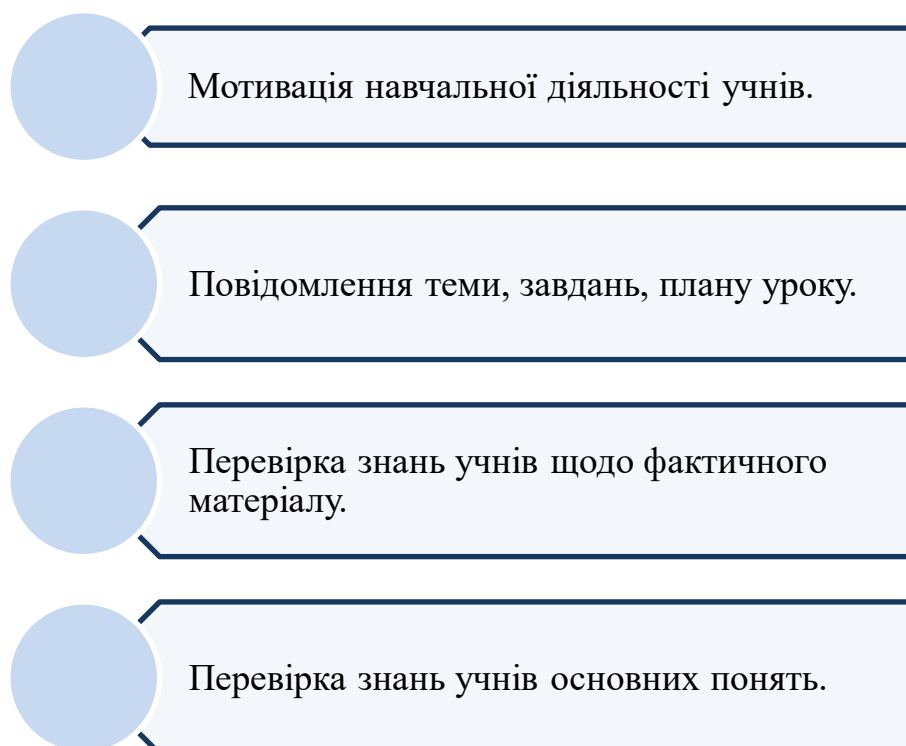
Рівень навчальних досягнень учнів на уроках із «Основ здоров'я» може перевірятися за допомогою:

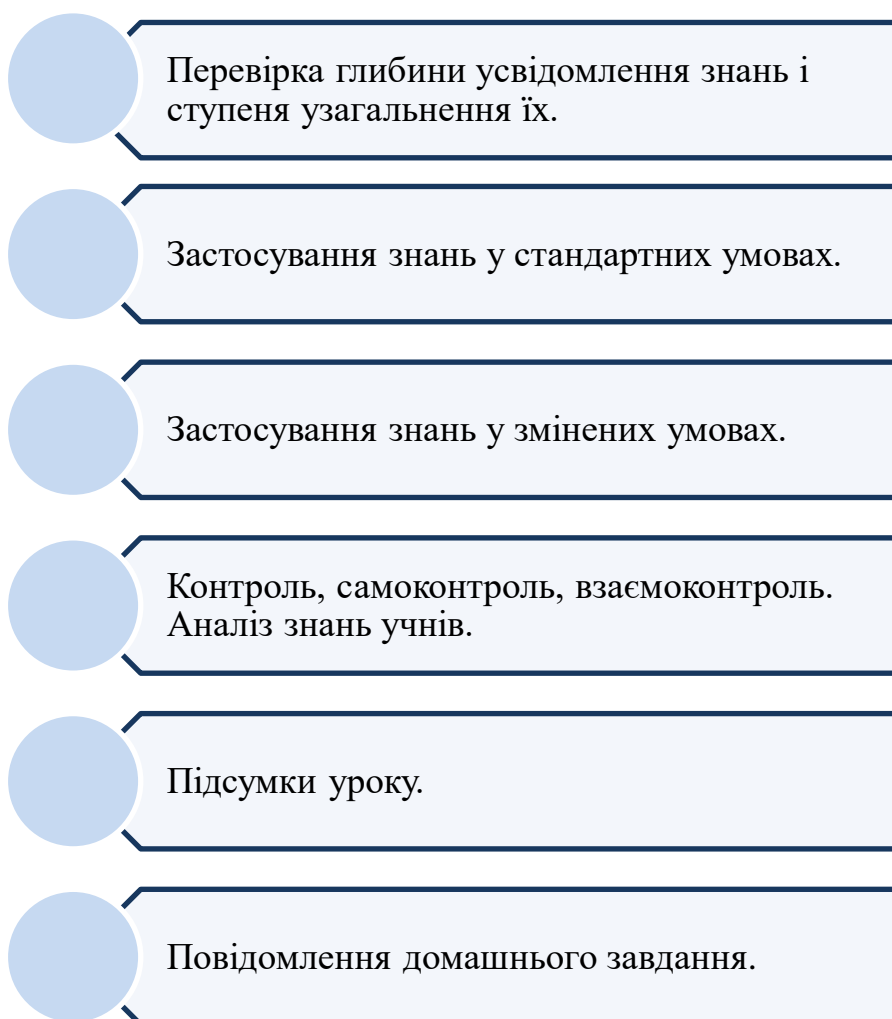

Урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок проводиться після вивчення цілих розділів або тем.

Після проведення вищезгаданого уроку проводиться спеціальний урок з метою аналізу й виявлення типових помилок, недоліків у знаннях, вміннях і навичках учнів, в організації їх навчально-пізнавальної діяльності.

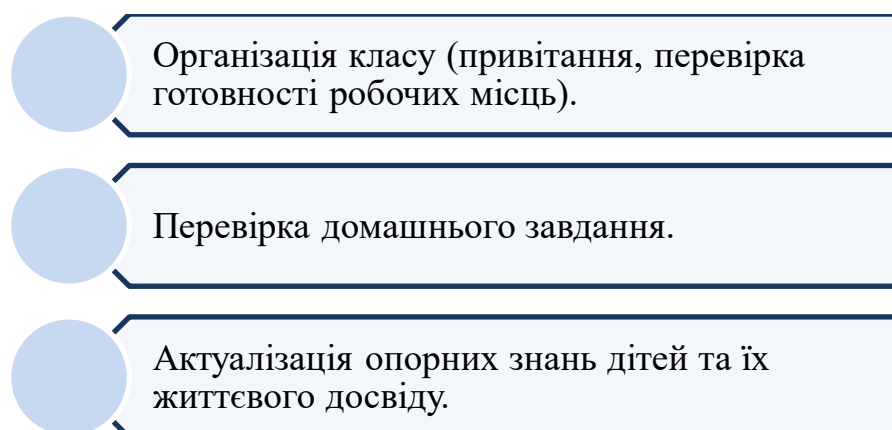
СТРУКТУРА УРОКУ ПЕРЕВІРКИ І КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК має наступний вигляд:

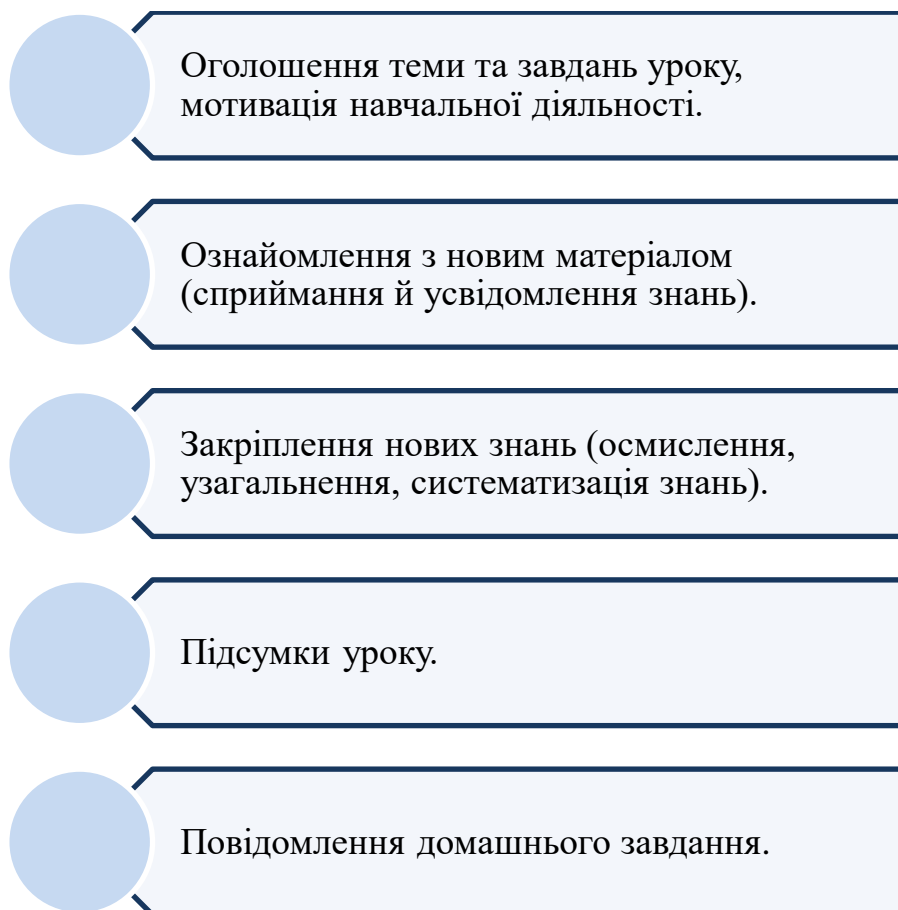

КОМБІНОВАНИЙ УРОК є це найбільш поширеним типом уроку. На даних уроках центральне місце відводиться вивченню нового матеріалу, його осмисленню, запам'ятовуванню, узагальненню й систематизації. На комбінованих уроках проводиться повторення раніше вивченого навчального матеріалу, перевірка домашнього завдання та закріплення нового матеріалу.

ТИПОВА СТРУКТУРА КОМБІНОВАНОГО УРОКУ:

Коротка характеристика етапів комбінованого уроку.

Організація класу передбачає привітання вчителя й учнів, перевірка готовності всіх школярів до уроку.

Перевірка домашнього завдання проводиться усно або письмово. Усне опитування може бути фронтальним й індивідуальним, а письмові самостійні роботи бувають індивідуальними, за варіантами або однаковими для всього класу. Всі види опитування повинні органічно поєднуватися на уроці.

Актуалізація опорних знань та їх життєвого досвіду спрямована на виявлення в учнів уже набутих раніше знань, які є основою для сприймання, усвідомлення й засвоєння нових. На даному етапі комбінованого уроку відбувається стимуляція психологічної підготовки учнів, збудження інтересу, створення емоційного настрою. Актуалізація опорних знань відбувається шляхом застосування словесних (зокрема фронтальна бесіда) або практичних

(виконання завдань, тестових завдань) методів навчання. Досить часто, особливо в початковій школі, вчителем застосовуються й проблемні ситуації.

Оголошення теми та завдань уроку, мотивація навчальної діяльності учнів. Учитель повідомляє про те, що учні дізнаються нову інформацію, набудуть нових знань, умінь і навичок.

Ознайомлення з новим матеріалом (сприймання та усвідомлення знань). На даному етапі комбінованого уроку найчастіше застосовуються усні методи навчання, які дають змогу за короткий час донести до свідомості дітей основні знання та провести певні узагальнення. Зокрема можна застосувати розповідь, бесіду, пояснення або опис.

Розповідь учителя може поєднуватися із самостійною роботою учнів за попередніми завданнями вчителя, читанням учнями тексту підручника тощо.

Під час викладу нового матеріалу вчитель використовує також і наочні методи навчання, зокрема ілюстрації, картини, навчальні таблиці, демонстрації кінофільмів, діафільмів і різноманітних дослідів.

Головна роль на даному етапі належить учителю, а учні, як правило, слухають, спостерігають і запам'ятовують.

Широкого застосування набули й проблемні ситуації.

Закріплення нових знань (осмислення, узагальнення, систематизація знань), що проводиться одразу після вивчення нового матеріалу. Одержані знання узагальнюються, засвоєні поняття зводяться в єдину систему, розкриваються причинно-наслідкові зв'язки.

Досить часто для закріплення знань використовують такий словесний метод навчання як бесіда, в ході якої виявляються основні властивості речовин, особливості об'єктів, явищ природи тощо. Можна застосувати й практичні методи навчання, наприклад, скласти таблицю, схему тощо.

Підсумки уроку присвячено короткому підсумку вчителем наслідків роботи й виставленню оцінок, оголошенню й обґрунтуванню їх. Оцінюючи знання, вчитель ураховує: роботу учня протягом усіх інших етапів уроку: відповіді під час фронтального повторення вивченого матеріалу, доповнення

до відповідей інших учнів, відповіді під час вивчення та закріплення нової теми.

Повідомлення домашнього завдання є завершальним етапом комбінованого уроку.

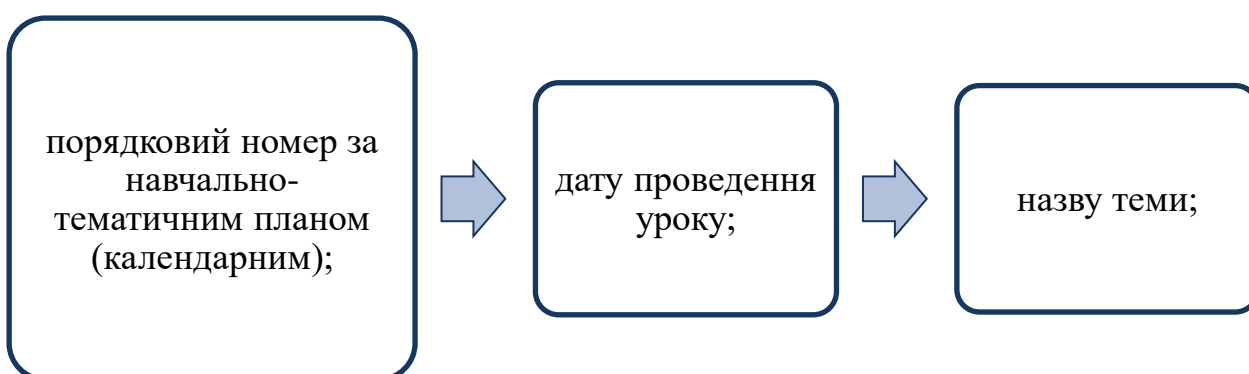
Для домашньої роботи можна запропонувати: повторити матеріал за підручником; виконати практичні завдання (провести спостереження, зібрати колекції, провести дослід, виготовити модель), прочитати науково-популярну літературу, скласти таблицю, скласти план тощо.

Етапи комбінованого уроку залежно від характеру навчальної ситуації та педагогічної майстерності вчителя часто переходять один в одного, а також міняють свою послідовність в залежності від організації пізнавального процесу.

У процесі вивчення нового матеріалу можна відразу організувати його закріплення та застосування, а при закріпленні здійснити контроль знань, умінь і навичок.

Під час проведення комбінованого уроку необхідно раціонально дозувати кожний етап уроку, адже не правильним є 30 хвилин усього уроку витратити на актуалізацію опорних знань, умінь і навичок, тому що майже не залишиться часу на вивчення нового матеріалу.

ПЛАН БУДЬ-ЯКОГО УРОКУ ПОВИНЕН МІСТИТИ НАСТУПНІ ПУНКТИ:

5. Вимоги до уроку

До будь-якого типу уроку висуваються освітні, загальнопедагогічні, дидактичні, психологічні, гігієнічні та виховні вимоги.

ОСВІТНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- ❖ цілеспрямованість уроку;
- ❖ раціоналізація й диференціація інформаційного наповнення уроку;
- ❖ науковість та структурування змісту;
- ❖ обґрунтований вибір засобів, методів і прийомів, орієнтованих на навчання, що сприяє розвитку особистості;
- ❖ оптимальне сполучення репродуктивних і продуктивних методів навчання (проблемний, частково-пошуковий, дослідницький);
- ❖ орієнтація методів на самостійність й активність учнів у процесі навчання;
- ❖ розмаїтість форм організації навчальної діяльності учнів;
- ❖ реалізація на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил.

ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- ❖ пріоритет особистості учня;

- ❖ триєдина мета уроку (освітня, розвивальна, виховна);
- ❖ урахування вікових й індивідуальних особливостей учнів;
- ❖ орієнтація на процес навчання;
- ❖ емоційно-актуальний фон навчання;
- ❖ педагогічний такт;
- ❖ пізнавальна самотійність учнів.

ДИДАКТИЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- ❖ раціональне використання часу;
- ❖ єдність та використання активних методів навчання;
- ❖ зв'язок із раніше вивченим матеріалом і набутим досвідом;
- ❖ формування умінь учнів самостійно здобувати знання й застосовувати їх практично;
- ❖ індивідуалізація, диференціація й інтенсифікація навчального процесу;
- ❖ чітке формулювання освітніх завдань;
- ❖ максимальна самостійність учнів у навчанні;
- ❖ реалізація на уроках усіх дидактичних принципів;
- ❖ організоване закінчення уроку;
- ❖ здійснення міжпредметних зв'язків.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- урахування психологічних особливостей кожного учня;
- позитивний емоційний настрій учителя й учнів;
- вимогливість і доброзичливість викладача до учнів;
- педагогічна етика й психологічний такт.

ГІГІЄНІЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- температурний режим;
- освітлення класного приміщення;
- провітрювання;

- відповідність навчальних меблів;
- чергування видів навчальної роботи;
- запобігання перевантаженню й стомлюваності учнів.

ВИХОВНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ:

- розвиток мови, мислення, пам'яті, пізнавального інтересу й допитливості;
- формування й розвиток загальнонавчальних умінь і навичок;
- вивчення й оцінювання рівня розвитку й психологічних особливостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абаскалова Н.П. (2000) Теория и практика формирования здорового образа жизни учащихся и студентов в системе «школа – вуз» : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.П. Абаскалова. Барнаул. 40 с.
2. Гнатюк О.В. (2012) Уроки з основ здоров'я в 1 класі : посіб. для вчителя. К.: Генеза. 184 с.
3. Гнатюк О.В. (2013) Уроки з основ здоров'я в 2 класі : посіб. для вчителя. К.: Генеза. 174 с.
4. Гнатюк О.В. (2014) Уроки з основ здоров'я в 3 класі : посіб. для вчителя. К.: Генеза. 114 с.
5. Гонтаровська Н. (1999) Оздоровча програма у шкільній системі освіти // Директор школи. № 45. С.56-59.
6. Єресько О. (2005) Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Основи здоров'я» // Здоров'я та фізична культура. № 6.С. 13-15.
7. Єресько О.В. (2005) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» // Основи здоров'я і фізична культура. 2005. № 2. С. 8 – 11.
8. Іонова О.М. (2005) Функції шкільної освіти і здоров'я дитини // Валеологія : сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Конф. Харків : ХНУ. Т.1. С. 98–103.
9. Кириленко С.В. (2004) Уроки здоров'я. Х.: «Скорпіон». 88 с.
10. Коваль Н. (2012) Навчання «Основ здоров'я» молодших школярів на засадах компетентнісного підходу [Текст] : [проблема реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання «Основ здоров'я» в початковій школі] // Початкова школа. – 2012. – №9. – С. 1-6.
11. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Наказ МОН України від 21.07.2004 № 605.

12. Лист МОН України від 17.08.2016 1/9-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» [Режим доступу]: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119>
13. *Методичний порадник: форми і методи навчання* [Текст] (2005) / Автор-укладач Б. О. Житник. Х.: Вид. група «Основа». 128 с.
14. *Митіна О.П.* (2006) Здоров'язберігаючі технології сьогодні і завтра [текст] // Початкова школа. № 6. С. 56-59.
15. Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації». Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. №4. К.: МОЗ України, 2002. 86 с.
16. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням О.Я. Савченко, М.С. Вашуленко, Н.М. Бібік та ін. К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с.

ЛЕКЦІЯ 8

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ. ПОЗАУРОЧНІ, ПОЗАКЛАСНІ ТА ПОЗАШКІЛЬНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

ПЛАН:

1. Поняття «нестандартні уроки». Їх види та характеристика
2. Поняття «тренінг». Мета, зміст, структура тренінгу
3. Позаурочна форма організації навчального процесу
4. Форми та види позакласної роботи з «Основ здоров'я»

1. Поняття «нестандартні уроки». Їх види та характеристика

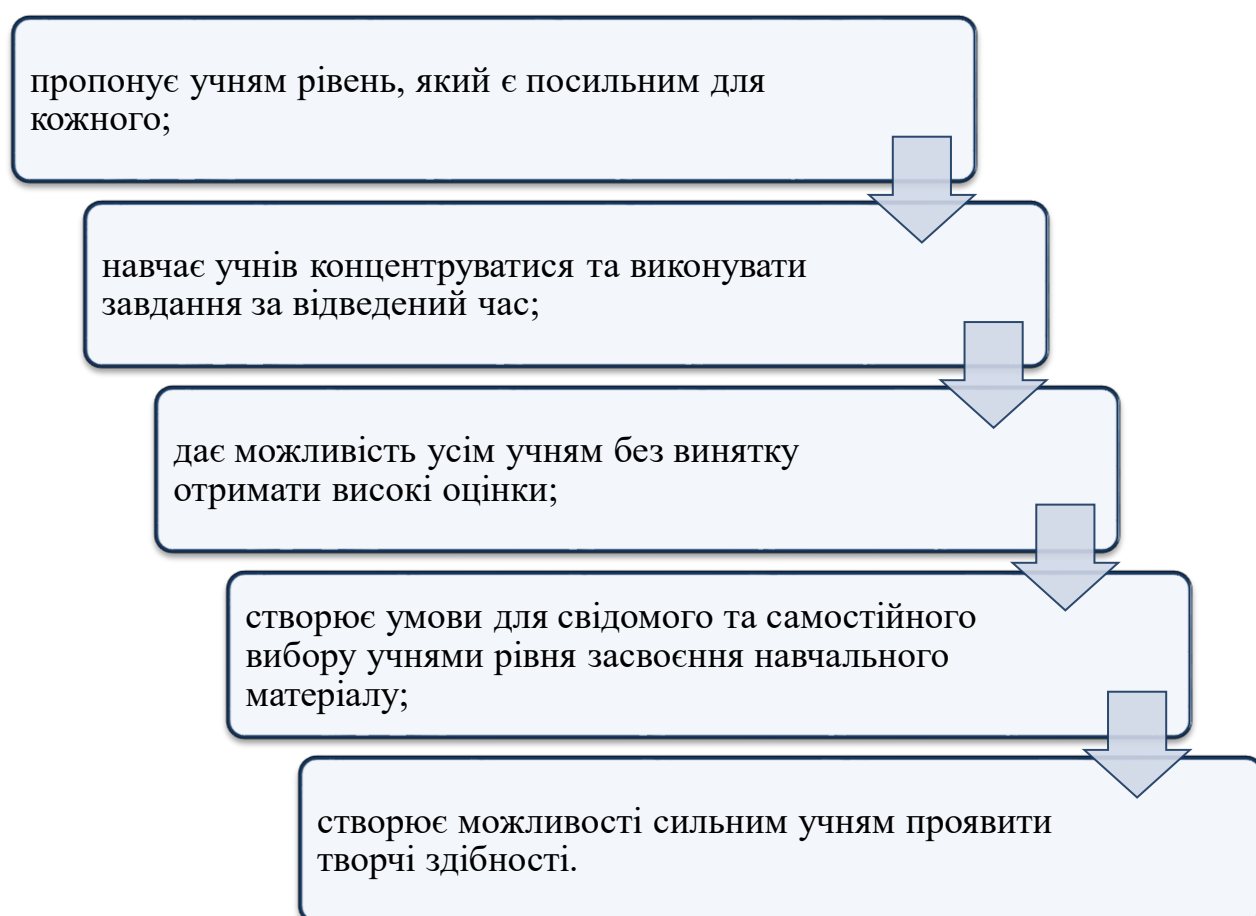
У середині 70-х років ХХ століття спостерігається тенденція до зниження інтересу учнів до занять у школі. Тому учителі почали вводити у свою практику нестандартні уроки, головною метою яких є пробудження інтересу учнів до навчання.

НЕСТАНДАРТНИЙ УРОК – імпровізоване навчальне заняття, що не має традиційної структури.

У ході нестандартного уроку вчителі не дотримуються чітких етапів навчального процесу, традиційних методів і видів роботи.

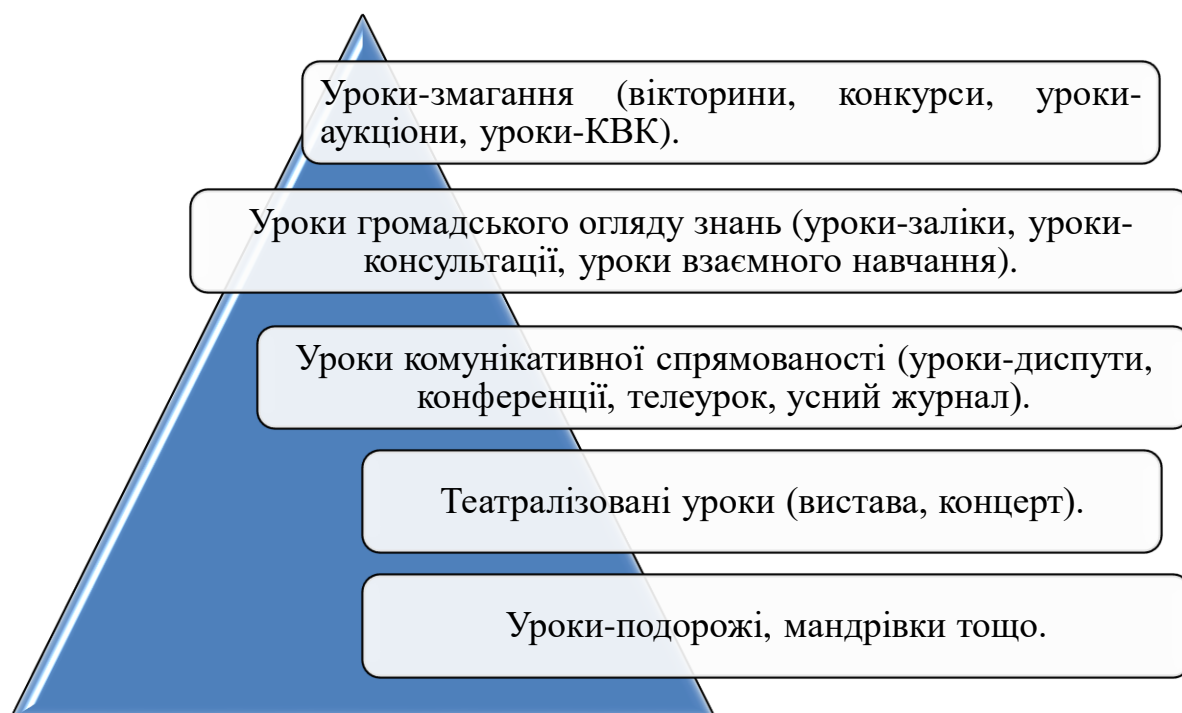
Нестандартний урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, формують дух змагань, творчу активність та ініціативу школярів. Разом із тим, вищезгадані уроки учням подобаються більше, ніж звичайні навчальні заняття. Це пояснюється тим, що нестандартні уроки багато спільного мають із ігровою діяльністю дітей.

На даних уроках учитель:

ОДНАК нестандартні уроки мають і певні *недоліки*, вони не завжди характеризуються серйозною, вдумливою пізнавальною працею учнів, високою результативністю, а також їм властива велика витрата часу. Даний урок має бути добре продуманим учителем.

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ ПОДІЛЯЮТЬСЯ НА ТАКІ ТИПИ:

УРОК-ВІКТОРИНА.

ВІКТОРИНА – це гра, що являє собою ряд запитань із різних галузей людської діяльності, які вимагають відповідей в усній чи письмовій формі.

Для уроку-вікторини вчитель підбирає запитання, враховуючи вік, інтереси, розумовий розвиток і рівень знань учнів класу. Усі запитання повинні бути цікавими та нестандартними, поєднувати теоретичні знання та практичні вміння, міжпредметні зв'язки та досвід учнів.

Як підсумок уроку-вікторини є оголошення переможців і оцінювання учнів.

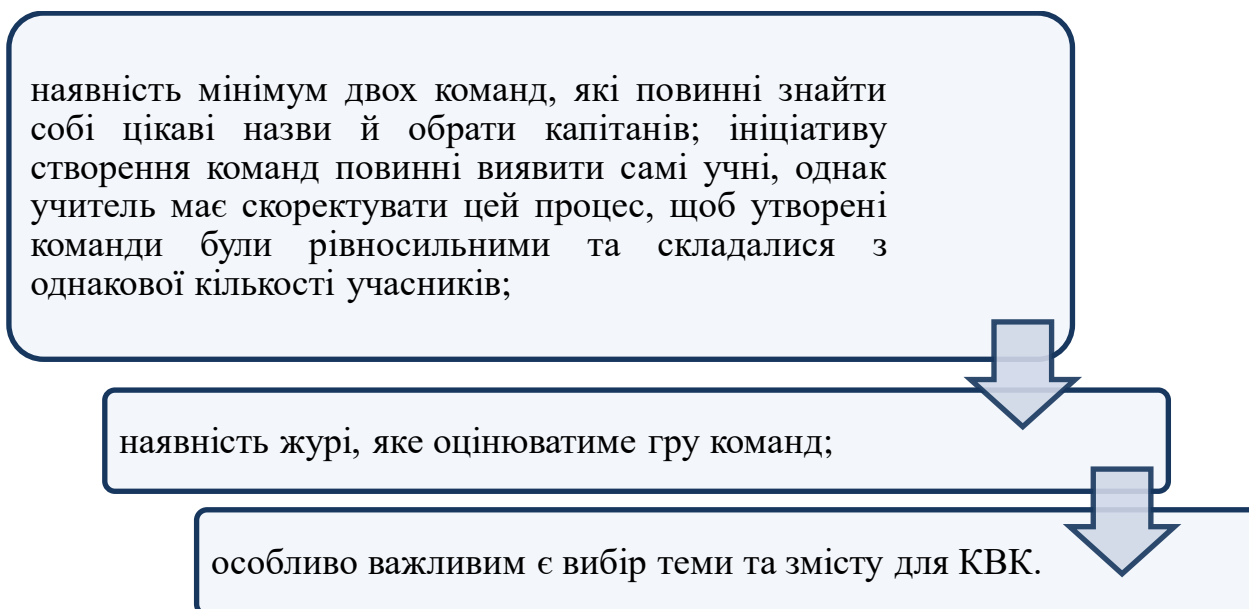
Щодо **переваг** уроку-вікторини, то до них відносять наступні:

Урок-вікторину доцільно використовувати як підсумковий до певного розділу чи теми. Хоча підготовка вчителя до вікторини є досить тривалою та нелегкою, однак саме дана форма проведення уроку дозволяє йому активно керувати навчальним процесом.

УРОК-КВК (гра-змагання), характерною ознакою якого є насиченість позитивними емоціями. Даний урок сприяє засвоєнню знань, розвиває активність, спостережливість і дотепність школярів.

Урок-КВК має певні **ОСОБЛИВОСТІ**, до яких належать:

Урок повинен містити конкурси, які мають триєдину мету та тривають не довше, ніж 45 хвилин. Необхідно дотримуватися всіх функцій і завдань навчального заняття. Але саме формулювання завдань-конкурсів має бути

нестандартним, цікавим і веселим. Із цією метою варто використовувати жарти, загадки, уривки пісень, фрагменти казок, кінофільмів тощо.

Обов'язковим етапом уроку – КВК є *підбиття підсумків*. Журі проводить оцінювання команд і визначає переможця. Учитель звертає увагу на помилки суперників. Шкалу оцінювання конкурсів розробляє учитель.

УРОК-КОНФЕРЕНЦІЯ передбачає обговорення тих питань і проблем, які ставить перед учнями нова тема.

Даному уроку обов'язково повинна передувати самостійна підготовка учнів. Декілька учнів за дорученням вчителя вивчають задане питання з наукової та художньої літератури, періодичних видань. Тобто, в ході уроку-конференції замість одноосібного викладання матеріалу відбувається обмін тими знаннями, які здобули учні, а вчитель лише коригує, підсумовує й узагальнює здобуті знання.

На уроці-конференції повинно бути не лише суцільне повідомлення нової інформації, а її обговорення. Із цією метою перед кожним наступним виступом учня вчитель повинен двома-трьома реченнями ввести клас у коло питань, яке він розкриє, зосередити увагу дітей на головному.

Чергування виступів учнів, обговорення класу та повідомлення вчителя сприяють більш легкому засвоєнню навчальної інформації.

Позитивом є те, коли виступи учнів складаються не лише із словесних розповідей, а супроводжується показом таблиць, ілюстративним матеріалом або наочними посібниками. Інколи учні розподіляють між собою ролі: одні повідомляють матеріал, а інші відповідають за практичне виконання певного завдання.

На уроці-конференції учні почуваються досить вільно, адже вони допомагають учителеві проводити урок.

Застосування уроку-конференції виховує в учнів самостійність, повагу до співрозмовника, розвиває уміння слухати, виділяти головне, а також уміння довести свою власну думку.

УРОК-ПОДОРОЖ – це подорож в уяві, за допомогою власної фантазії та за сприянням факторів чи умов, які оточують учня.

Під час уявної подорожі учнів супроводжують яскраві враження, позитивні емоції, яскраві зустрічі тощо, тобто все те, що й при справжній подорожі. Однак під час уроку-подорожі школярі сидять у класі й одночасно подорожують за допомогою вказівок і порад учителя.

Юні мандрівники зустрічаються з новими явищами, спостерігають цікаві природні процеси. Учні почувують себе мандрівниками, першовідкривачами, вченими-науковцями, які вирішують важливу проблему. Вони самі роблять висновки, підсумки-узагальнення.

Уроки-подорожі *розвивають* у школярів спостережливість, уміння робити підсумок і висновки, шукати зв'язки між наслідками та причинами, по-своєму трактувати явища, *сприяють* розвитку уяви та фантазії, мови та мислення, інтересу до вивчення природи.

Головне і найскладніше ЗАВДАННЯ УЧИТЕЛЯ – створення такої обстановки, за якої учні уявили б себе справжніми мандрівниками. Для цього необхідно підібрати та майстерно поєднати наочний матеріал, магнітофонні записи, діафільми тощо.

Але не можна замінювати екскурсії уроками уявної подорожі. Хоча за своєю основою вони схожі, однак форма їх проведення докорінно відрізняється.

2. *Поняття «тренінг». Мета, зміст, структура тренінгу*

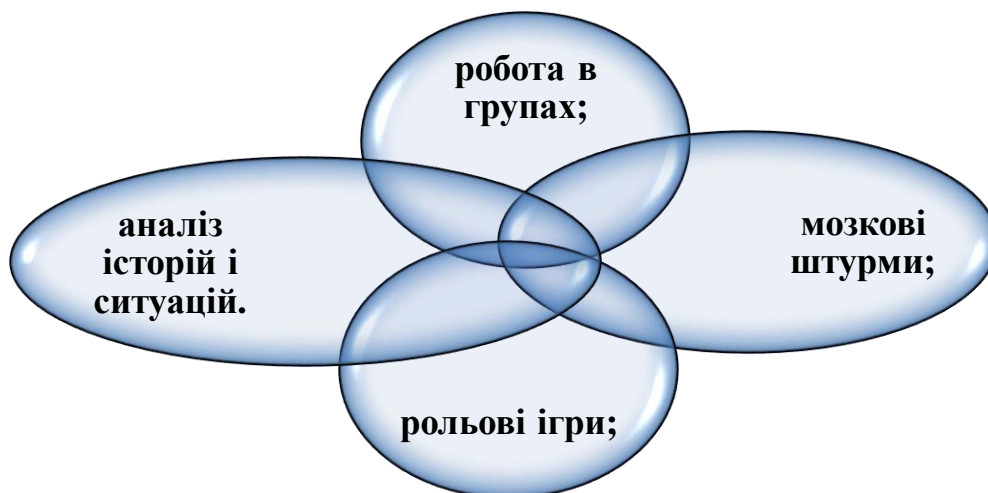
Слово «**ТРЕНІНГ**» походить від англійського «to train», що означає «навчати, тренувати».

ТРЕНІНГ – це цікаве спілкування, і захопливий процес пізнання себе та інших, й ефективна форма опанування знаннями, розширення досвіду, і спосіб формування вмій і навичок.

Перші тренінгові заняття були організовані учнями К. Левіна в середині **1940-х** років. К. Левін зазначав, що більшість ефективних змін у поведінці людей відбувається саме під час роботи в групах. Адже для того, щоб виробити нові форми поведінки людина має навчитися бачити себе очима людей, які її оточують.

Тренінг як форма педагогічного впливу передбачає застосування активних методів групової роботи (круглий стіл, дискусія, рольові ігри). Саме тому тренінги дуже подобаються дітям, вони створюють у них відчуття свята. Однак варто зазначити, що під час тренінгу учні вивчають іноді набагато більше, ніж під час звичайного уроку.

До методів, які забезпечують активну участь і взаємодію учнів один з одним і з учителем відносять:

РОБОТА В ГРУПАХ передбачає групове обговорення, яке, у свою чергу, максимально підвищує активність кожного учасника, а також дає змогу більше дізнатися учням один про одного, збільшує вірогідність того, що вони краще зрозуміють почуття та позиції інших.

МОЗКОВИЙ ШТУРМ – це метод опитування, за якого приймаються будь-які відповіді учнів стосовно обговорюваного питання або теми.

У ході мозкового штурму *на першому етапі* учні висувують ідеї щодо обговорюваної теми, ситуації або проблеми. *Завданням* даного етапу є зібрання якомога більшої кількості ідей, а їх якість висувається на задній план та кожна пропозиція має «місце бути» та записується (на дошці, аркуші паперу тощо).

На *другому етапі* відбувається оцінка й обговорення різноманітних ідей, поділ на групи, а також вилучаються ідеї, які не стосуються даної теми, можуть додаватися нові.

РОЛЬОВА ГРА – це неформальна постановка, в процесі якої діти без попередньої підготовки розігрують сценки або ситуації, уявляють себе вигаданими персонажами, які показують реальні життєві ситуації.

Серед **СПЕЦИФІЧНИХ РИС ТРЕНІНГУ** виділяють наступні:

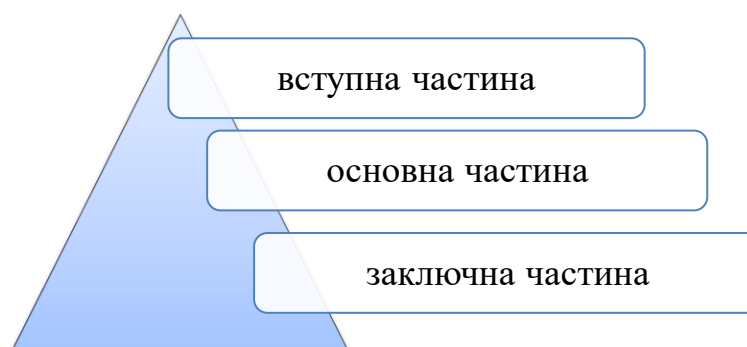
- ❖ необхідність дотримання певних принципів групової роботи;
- ❖ спрямованість на психологічну допомогу учасникам групи в саморозвитку, що ініціюється не лише ведучим, а й учасниками;

- ❖ наявність постійної групи (7-15 осіб), учасники якої періодично зустрічаються або працюють без перерви протягом декількох днів;
- ❖ наявність певної просторової організації (робота групи проводиться у одному і тому ж приміщенні, а учасники більшу частину часу сидять у колі);
- ❖ застосування активних методів групової роботи;
- ❖ атмосфера розкнутості й свободи спілкування між учасниками, клімат психологічної безпеки.

ЗАВДАННЯМИ уроку-тренінгу є:

СТРУКТУРА тренінгу:

ВСТУПНА ЧАСТИНА тренінгу передбачає вирішення наступних завдань:

- ❖ оцінка рівня засвоєння навчального матеріалу, який розглядався на попередньому тренінгу. Таким чином здійснюється зворотній зв'язок, що проводиться у формі опитування, наприклад, «Що запам'яталося найбільше?», «Що сподобалося на минулому тренінгу?» тощо або звичайної перевірки домашнього завдання;
- ❖ актуалізація теми поточного тренінгу та виявлення очікувань;
- ❖ створення доброзичливої та продуктивної атмосфери (даний етап називають «знайомством», яке проходить у формі самопрезентації або взаємопрезентації учасників тренінгу);
- ❖ підтримання демократичної дисципліни.

В ОСНОВНІЙ ЧАСТИНІ тренінгу наявно кілька тематичних завдань, які поєднуються з вправами на зняття м'язового та психологічного напруження.

Іноді у даній частині виділяють теоретичний і практичний блоки. Однак це умовний поділ, тому що знання на тренінгу здобуваються у процесі виконання практичних завдань (міні-лекції у формі бесіди, презентації, взаємонавчання, робота в групах тощо).

У ході **ЗАКЛЮЧНОЇ ЧАСТИНИ** тренінгу відбувається:

ЗМІСТ ТРЕНІНГУ

1. має бути ретельно спроектованим;
2. максимально наближеним до потреб і проблем учасників тренінгу;
3. враховувати рівень їх інтелектуального розвитку;
4. орієнтуватися на формування цінностей, знань, умінь і навичок, які є основою позитивної поведінки;
5. обговорювати делікатні теми не ізольовано, а в контексті інших важливих проблем.

На тренінгах важливо постійно отримувати **ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК**. До вправ, які допоможуть отримати вчителю зворотний зв'язок відносять:

- ◆ «Відкритий мікрофон». Завершуючи тренінг, можна дати учасникам змогу висловити те, що вони думають про те, що відбувалося на тренінгу.
- ◆ Запропонувати продовжити фразу: «На сьогоднішньому тренінгу я...» (усвідомила, що..., дізналася про те...).
- ◆ Прохання до учасників тренінгу проаналізувати свої очікування і по черзі висловитися: «Чи справдилися вони», «Чи не справдилися», «Чи виявилися недоречними» тощо.
- ◆ Зробити «Карту вражень». Це може бути аркуш паперу в кутку кімнати, а під ним розмістити клейкі папірці, на яких учасники пишуть те, що вони відчують після проведення тренінгу.

ОЧІКУВАННЯ УЧАСНИКІВ ТРЕНІНГУ

Після того як учитель оголосив мету тренінгу він просить учнів письмово висловити свої очікування від тренінгу. Приклади очікувань: цікаво провести час, щось дізнатися, чогось навчитися, отримати позитивні емоції, поспілкуватися з цікавими людьми тощо.

Після проведення тренінгу очікування школярів розподіляють на ті, які справдилися та які не справдилися. Це може відбуватися таким чином:

На дошці зображуємо вазу, а сподівання записуємо на квітах. По завершенні тренінгу школярі квіти із виправданими сподіваннями вкладають у вазу, а ті, які не справдилися залишають на дошці.

Гриби, які ростуть навколо кошика. По завершенні тренінгу ті сподівання, що справдилися, «складають до кошика».

Очікування записують на човниках. На аркуші паперу малюють річку. Човники прикріплюють на березі сподівань. Наприкінці тренінгу сподівання, які справдилися, переносять до берега звершень.

Очікування записують на пташках, які літають навколо дерева, намальованого на аркуші паперу, а під кінець тренінгу «сідають» (чи не «сідають») на нього.

3. Позаурочна форма організації навчального процесу

Мета **ПОЗАУРОЧНОЇ РОБОТИ** – оволодіння фактичним навчальним матеріалом, який учні зможуть використати на наступних уроках, закріплення, розширення, поглиблення та застосування певної частини змісту після його вивчення.

Дана робота виконується у класі після уроків під безпосереднім або опосередкованим керівництвом учителя або ж удома самостійно. Наприклад, ведення щоденника здоров'я, складання режиму дня, скласти «корисне» та «шкідливе» меню тощо. Основною формою позаурочної роботи є домашні завдання.

ДОМАШНЯ РОБОТА – вид позаурочної діяльності учнів, яка нерозривно пов'язана зі змістом процесу навчання, що здійснюється на уроці і є його логічним продовженням.

Домашня діяльність характеризується більш вищим рівнем самостійності школярів, що пов'язано з тим, що вони працюють за певним завданням учителя, однак без його безпосереднього керівництва. Ефективність домашньої роботи залежить не лише від рівня оволодіння учнями знаннями й уміннями з предмету «Основи здоров'я», а й розумовими уміннями раціональної начально-пізнавальної діяльності.

Доцільність домашніх завдань пояснюється тим, що оволодіння уміннями працювати самостійно вимагає постійних тренувань, крім того, виконання домашньої роботи сприяє розвитку пізнавальних інтересів, здібностей й вольових якостей школярів, створює умови для прояву індивідуальних пізнавальних здібностей, сприяє оволодінню індивідуальним стилем роботи, який проявляється в способах і темпах виконання. Домашні завдання виховують в учнів такі риси особистості, як працелюбність, дисциплінованість, охайність, відповідальність за доручену справу перед учителем, батьками, друзями і самим собою.

УПРАВЛІННЯ ДОМАШНЬОЮ РОБОТОЮ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ УЧИТЕЛЕМ ЧЕРЕЗ:

У жодному разі не варто задавати для самостійної роботи той навчальний матеріал, який діти не зрозуміли на уроці або не засвоїли разом із учителем. Адже домашня робота є логічним продовженням процесу навчання, який здійснюється в межах відповідної теми уроку.

З вищевикладеного **ДИДАКТИЧНИМИ ЦІЛЯМИ ДОМАШНЬОЇ РОБОТИ** є:

- ❖ закріплення, розширення і поглиблення засвоєних знань;
- ❖ конкретизація засвоєних знань;
- ❖ застосування набутих знань за зразком, у схожих ситуаціях, у нестандартних ситуаціях;
- ❖ систематизація засвоєних знань;
- ❖ розвиток пізнавальних інтересів учнів, їх творчих здібностей;
- ❖ формування в учнів уміння самостійно працювати;
- ❖ підготовка до засвоєння нового навчального матеріалу.

За **СПОСОБОМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ** можуть бути:

ФРОНТАЛЬНІ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ є однаковим для учнів усього класу.

ГРУПОВІ задаються групі учнів. їх особливістю є те, що кожен школяр виконує свою частину завдання, що пропонується вчителем або вибираються самими учнями відповідно до інтересів, рівня розвитку та взаєностосунків між учнями. Перевірка й оцінювання роботи групи здійснюється з урахуванням результатів, здобутих кожним учнем групи. Даний вид завдань сприяє вихованню відповідальності перед товаришами,

усвідомленню вагомості своєї роботи від якої залежить кінцевий результат й оцінка друзів.

Приклад групового домашнього завдання.

ТЕМА «НА ПОРОЗІ ДОРΟΣЛОГО ЖИТТЯ» 8 КЛАС.

Перед вивченням теми вчитель трьом групам учнів може дати наступне домашнє завдання – підготувати теоретичний матеріал та презентації на такі підтеми:

- «Ознаки фізіологічної зрілості, їх характеристика»;
- «Ознаки психологічної зрілості, їх характеристика»;
- «Ознаки соціальної зрілості, їх характеристика».

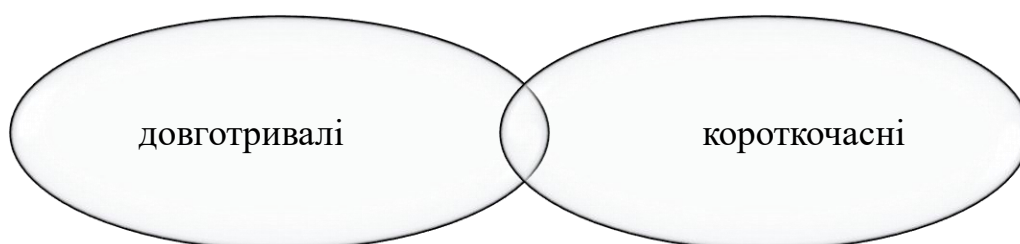
ІНДИВІДУАЛЬНІ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ призначаються для кожного учня. Вони відповідають їх індивідуальним особливостям і пропонуються на індивідуальних картках. Мета таких завдань – подолання відставання школярів із деяких тем; розширення та поглиблення знань і вмінь тих учнів, які виявляють пізнавальний інтерес до вивчення предметів «Основ здоров'я»

Приклад індивідуального домашнього завдання.

ТЕМА «ВИБІР ПРОФЕСІЇ» 9 КЛАС

Учитель декільком учням дає домашнє завдання, метою якого є представлення різних професій з акцентом на переваги, престиж, заробітну плату тощо.

ЗА ТРИВАЛІСТЮ ВИКОНАННЯ домашні завдання бувають:

Різниця полягає в тому, що для виконання короточасних завдань необхідна незначна кількість часу для роботи з підручником, проведення короточасного досліду, перегляд короточасного відеофільму тощо, а довготривалі – виконуються протягом декількох днів, одного або декількох тижнів.

Домашні завдання **ЗА ХАРАКТЕРОМ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** поділяються на:

репродуктивні (відтворення знань і застосування їх у знайомій ситуації, виконання дій за зразком);

творчі (застосування засвоєних знань і вмінь у новій ситуації).

Приклад репродуктивного домашнього завдання.

ТЕМА «БЕЗПЕКА ПІШОХОДІВ» 5 КЛАС

Учитель пропонує класу питання, на які вони мають дати відповідь на наступному році:

1. Які бувають пішохідні переходи?
2. Який пішохідний перехід є безпечнішим? Чому?
3. Яка дорога називається багато смуговою?
4. Що таке автомагістраль?
5. Як пішоходам можна переходити автомагістраль?
6. Назвіть найнебезпечніші місця для пішоходів.

Приклад творчого домашнього завдання

ТЕМА «НАВЧАЙСЯ КОМФОРТНО» 5 КЛАС

Скориставшись таблицею 1 на сторінці 42, складіть для себе та одного члена родини порядок робочого й вихідного дня.

ТЕМА «БЕЗПЕКА ПІШОХОДІВ» 5 КЛАС

Учні отримують малюнки, за якими вони мають пояснити як правильно перейти дорогу, зображену на малюнку, пішоходу.

Важливе значення має й обсяг домашніх завдань. Так, час, який витрачає школяр на виконання домашніх завдань із усіх предметів, має становити 1,5-2 години у початкових класах і 3-3,5 години в середніх і старших класах.

Учень має глибоко усвідомити не лише те, що задано додому, для чого необхідно виконати домашню роботу, але і як її виконувати. Із метою усвідомлення учнями способу виконання кожного завдання вчитель використовує різноманітні прийоми, такі як:

- детальне пояснення
- складання плану
- наведення аналогій
- подання алгоритмів різного рівня узагальнення.

Ефективність домашніх завдань визначається дотримання певних вимог до їх організації:

- 1) розуміння учнями поставлених перед ними навчальних завдань;
- 2) урахування вікових й індивідуальних особливостей учнів, їх пізнавальних можливостей, специфіки даного навчального предмету, складності матеріалу;
- 3) формування загально навчальних умінь і навичок (тобто уміння правильно розподіляти час, виділяти головне, використовувати попередньо вивчений матеріал тощо).

4. *Форми та види позакласної роботи з «Основ здоров'я»*

Позакласні заняття є формою різноманітної роботи учнів у позаурочний час під керівництвом учителя для заохочення і виявлення їх пізнавальних інтересів і творчих здібностей, розширення і доповнення шкільної програми з «Основ здоров'я».

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА – це організована й цілеспрямована позаурочна діяльність учнів, мета якої розширити й поглибити знання, вміння й навички, розвинути в них самодіяльність і творчі здібності, задовольнити їх пізнавальний інтерес і забезпечити розумний відпочинок.

Позакласна діяльність базується на добровільності, інтересі та бажанні дітей її виконувати, тому вона не обов'язкова для всіх учнів, спрямована на формування навичок здорового способу життя, саногенного мислення та попередження негативних звичок і тенденцій поведінки.

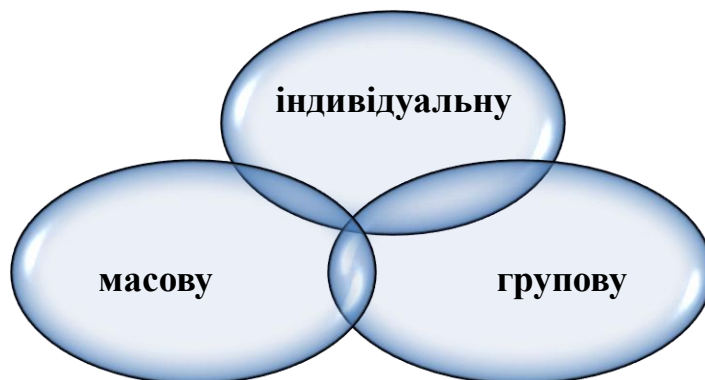
Серед *вимог* до позакласної роботи виділяють наступні:

- 1) позакласні заняття, поглиблюючи знання учнів, не повинні відволікати їх увагу від основного змісту навчальної роботи;
- 2) необхідно встановити тісний зв'язок навчально-виховної роботи на уроці та позакласних заняттях, у той же час вона не повинна бути продовженням уроку;
- 3) матеріал, який пропонується учням для вивчення, повинен бути доступним, відповідати їх віку та рівню розвитку;
- 4) зміст позакласних занять і форми їх організації повинні бути цікавими, адже будь-яка справа принесе повне задоволення лише в тому випадку, коли вона спирається на потреби самого учня;
- 5) велику увагу слід приділяти самостійній роботі з метою самовдосконалення особистості учня;
- 6) прагнення до самостійності, притаманне підліткам і старшим школярам, повинно стати основою самоврядування школярів у позакласній роботі.

Позакласні заняття не пов'язані з обов'язковою програмою. Їх організовують і проводять із урахуванням інтересів учнів. Важливо до

початку навчального року спланувати всю позакласну роботу, розрахувати необхідний для неї час в календарних строках.

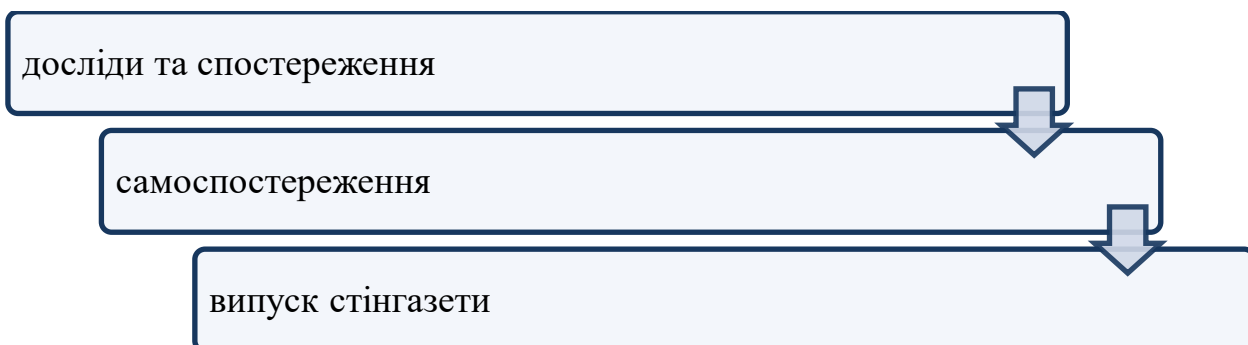
ЗА СПОСОБОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ розрізняють наступні види позакласної роботи:

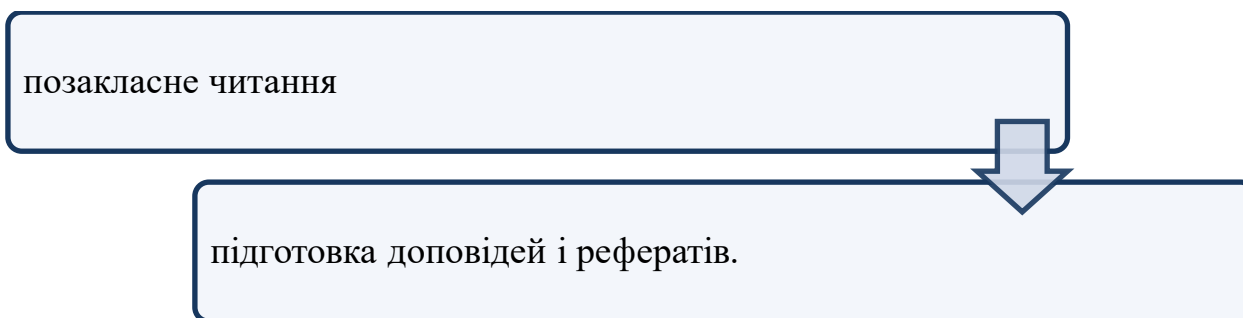

ІНДИВІДУАЛЬНА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА проводиться з тими учнями, які виявляють особливий інтерес до «Основ здоров'я». Завдання вчителя – вчасно помітити, виявити та перетворити захоплення учнів у стійкий довготривалий інтерес до змісту навчального предмета, тобто індивідуальна позакласна робота повинна бути цілеспрямованою, планомірною та відповідати віковим інтересам учня.

Намагаючись задовольнити запити окремих учнів, що цікавляться «Основами здоров'я» учитель пропонує їм провести які-небудь спостереження, прочитати книгу, виготовити наочний посібник, підібрати матеріал для стенду тощо.

До **ВИДІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ФОРМИ** позакласної роботи належать:

Групова робота може проводитися постійно та епізодично. *Епізодична групова робота* організовується в зв'язку з підготовкою і проведенням шкільних масових заходів, наприклад Тиждень Здоров'я. Для здійснення такої роботи вчитель підбирає декількох учнів і дає їм доручення, наприклад, знайти необхідний матеріал, випустити газету, підготувати доповіді тощо. Після проведення заходу група розпадається.

Найпоширенішою формою **ГРУПОВОЇ ПОКАЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ є ГУРТОК.**

Дидактичними цілями роботи гуртка є:

- розширення й поглиблення знань,
- засвоєння елементарних умінь, пов'язаних із збереженням і зміцненням власного здоров'я,
- поглиблення пізнавального інтересу до вивчення здоров'я,
- розвиток індивідуальних здібностей і нахилів дітей,
- оволодіння практичними навичками здорового способу життя.

Гурток об'єднує 10-20 учнів. Ідеально, якщо вони одного віку, оскільки це дозволяє ефективно керувати діяльністю школярів.

Робота гуртка може бути присвячена більш глибокому вивченню окремих тем або розділів навчальної програми, до яких школярі виявили особливий інтерес.

План роботи гуртка розробляється відповідно до віку, інтересів і ступеня підготовленості учнів. Усе це впливає на вибір об'єктів вивчення, найбільш доцільних методів роботи, форм звітності, поєднання теоретичних і

практичних, репродуктивних і творчих завдань, групових й індивідуальних видів діяльності.

До гуртка необхідно залучати як учнів, які добре навчаються, так і тих, які відстають у навчанні. Під час засідань гуртка доцільно поєднувати індивідуальну творчу роботу кожного учня з колективною. Робота повина бути організована так, щоб в учнів виховувалися почуття колективізму, відповідальності за доручену справу.

Успішна робота гуртка певною мірою залежить від участі в ньому батьків. Основною формою такої співпраці є батьківські збори, на яких керівник знайомить батьків із тематикою занять.

Під час занять гуртка необхідно виготовляти наочні посібники, використовувати ігри, загадки та вікторини. Також необхідно залучати гуртківців до читання спеціальної літератури.

ПРИБЛИЗНИЙ ПЛАН РОБОТИ ВКЛЮЧАЄ ТАКІ РОЗДІЛИ:

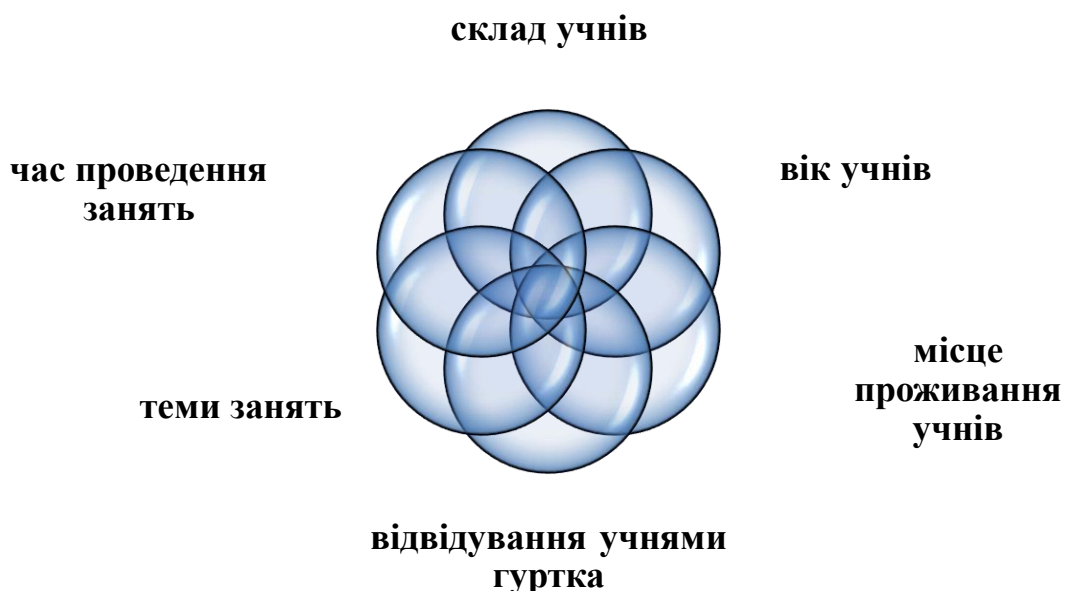

Учитель ретельно готується до проведення засідання гуртка, добирає цікаву інформацію, засоби наочності, зокрема відеофільми. Обрані методи повинні передбачати активну участь дітей у роботі гуртка. Тому на його

засіданнях організовується актуалізація відомих знань й умінь, відбувається здобуття нових знань із різних джерел.

Учні звітують про результати виконання завдань у формі записів у таблицях, тематично підібраних ілюстрацій, самостійно виконаних малюнків або тематичних розповідей за прочитаними книгами, переглянутими телепередачами.

Основним звітним документом є журнал, який веде керівник гуртка. У журнал записуються:

У журналі відображаються перелік учнів, які виконували певні доручення, відмічаються практичні навички, набуті учнями.

У гуртковій роботі з «Основ здоров'я» велика увага приділяється формуванню санітарно-гігієнічних знань і навичок надання долікарської допомоги. Із членів гуртка, в першу чергу, формуються агітаційні бригади, які беруть активну участь в організації та проведенні всіх масових позакласних заходів оздоровчої тематики.

До найпоширеніших форм **МАСОВОЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ** належать:

- ❖ тематичні читацькі конференції,
- ❖ усні журнали,
- ❖ тематичний перегляд науково-популярних і художніх фільмів;
- ❖ свята;
- ❖ конкурси;
- ❖ «клуб веселих та кмітливих» (КВК);
- ❖ позакласні екскурсії;
- ❖ проведення визначених Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) міжнародних культурно-просвітницьких заходів тощо

Проведення **ЧИТАЦЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ** передбачає:

1. Із метою підвищення інтересу слухачів, доповіді доцільно супроводжувати демонстрацією фільмів, ілюструвати таблицями, схемами, графіками тощо.
2. Необхідно застосувати різноманітні методи роботи учасників конференції: перетворювати конференцію у форму наукового симпозіуму, нараду спеціалістів, продумувати можливість широкого залучення слухачів до активної участі.
3. Доповіді й виступи ведучого повинні бути образними й емоційними.

Успіх конференції полягає у правильному виборі теми, у чіткому розподілі обов'язків і поєднанні добровільності у виборі роботи з обов'язковістю її виконання, наявністю постійного контролю й обліку роботи.

Підготовку конференції починають із зборів майбутніх учасників, на яких затверджують тему та розподіляють конкретні обов'язки.

Над кожною доповіддю рекомендується працювати групою, яка складається з п'яти осіб: один учень готує текст доповіді; другий – підбирає

літературу для виставки та цікаві приклади та ілюстрації з журналів; третій – готує експериментальний матеріал; четвертий – оформлює ілюстрації та малюнки; п'ятий – підбирає і демонструє на конференції кінофільми тощо.

Через дин або два тижні після зборів члени кожної п'ятірки разом обговорюють підготовлений матеріал і складають під керівництвом учителя програму конференції, план її підготовки та проведення.

Приміщення, де відбувається конференція, слід оформити плакатами, малюнками, портретами вчених тощо. За темою конференції варто підготувати виставку науково-популярної літератури, з якою можна ознайомитися перед початком роботи або ж у перерві між двома відділеннями.

Важливим у роботі конференції є наявність зворотного зв'язку її учасників із доповідачами. По завершенню конференції організаційний комітет готує резолюцію, в якій визначаються шляхи втілення ідей конференції в життя.

ВАЛЕОЛОГІЧНІ СВЯТА. Головною метою валеологічних свят – є стимулювання школярів до глибокого та всебічного вивчення предмета, залучення їх до здорового способу життя.

Завдання організаторів свята – не лише розважати учнів, але й активізувати їх до творчого пізнання й активної діяльності.

При підготовці свята вчителю необхідно врахувати наступне:

- ❖ продумати дійових осіб у контексті обраного сценарію, дуже важливо, щоб діти були різними за віком і вносили притаманне їм різне бачення світу, мови тощо;
- ❖ побудувати сценарій у формі цікавої розповіді, казки або легенди;
- ❖ забезпечити музичний супровід;
- ❖ максимально залучити до свята учнів, які володіють музичними інструментами;
- ❖ свято має бути різноманітним за жанром;

- ❖ необхідно приділити особливу увагу костюмам і декораціям;
- ❖ не забувати про елементи гумору в змісті святкової вистави;
- ❖ наповнювати святкове дійство елементами народних традицій;
- ❖ потрібно організувати фото- або відео зйомку свята, що сприяє встановленню контакту з батьками, їх зацікавленому ставленню до школи та підвищує повагу до вчителя;
- ❖ свято повинне сприяти патріотичному вихованню.

КЛУБ ВЕСЕЛИХ ТА КМІТЛИВИХ є цікавою формою позакласної роботи з учнями всіх вікових груп, яка сприяє розвитку логічного мислення, пам'яті, винахідливості, дозволяє перевірити рівень предметних знань, умінь і навичок.

Сценарій КВК складається відповідно до обраної теми. У ньому поєднуються фронтальні, групові й індивідуальні завдання, які призначені для окремих гравців, усієї команди та вболівальників. Завдання мають бути теретичними і практичними, однак обов'язково цікавими, доступними, конкретними та вимагати винахідливості та кмітливості.

Формувати команду для КВК необхідно всім класом, щоб в обговоренні учасників брали участь усі учні. Важливим елементом КВК є нагородження переможців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н.М., Вашуленко М.С. Мартиненко В.О. (2014) Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: *монографія*. К.: Педагогічна думка. 346 с.
2. Богданова А.С. (2006) Формування навичок здорового способу життя - зміст та мета навчально-виховного процесу в школі. [*посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації*]. Луганськ. 234с.
3. Богініч О.Л. (2008) Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку [текст] // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XVII- XVIII. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В.Стефаника. С. 191-199.

4. *Вчитель вчителю, учням та батькам. Основи здоров'я* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/prezentaciji/osnovi_zdorov_39_ja/74
5. *Савченко О.Я., Бібік Н.М., Байбара Т.М., Вашуленко О.В., Коваль Н.С., Онопрієнко О.В* (2012) Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: *монографія*. К.: Педагогічна думка. 192 с.
6. *Єресько О.* (2005) Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Основи здоров'я» // *Здоров'я та фізична культура*. № 6. С. 13-15.
7. *Єресько О.В.* (2005) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» // *Основи здоров'я і фізична культура*. 2005. № 2. С. 8-11.
8. *Іонова О.М.* (2005) Функції шкільної освіти і здоров'я дитини // *Валеологія : сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Конф. Харків : ХНУ*. Т.1. С. 98-103.
9. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 4 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarneplanuvannja/4_klas/kalendarno_tematicheplanuvannja_z_osnov_zdorov_39_ja_dlja_4_klasu/15-1-0-10. – Мова: українська. <http://www.center-uspikh.com.ua>. – Назва з екрану.
10. *Коршок С.І.* (2010) Впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховний процес [текст] // *Психологічна газета*. №7. С. 3-8.
11. *Малашенко М.П.* (2008) Педагогіка здоров'я в початковій школі. Х.: Веста: Изд-во «Ранок». 192с.
12. *Методичний порадник: форми і методи навчання* [Текст] / Автор-укладач Б. О. Житник. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 128 с.
13. *Митіна О.П.* (2006) Здоров'язберігаючі технології сьогодні і завтра [текст] // *Початкова школа*. № 6. С. 56-59.
14. Сучасні підходи викладання навчального предмета «Основи здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/40-0-16251.pdf>

ЛЕКЦІЯ 9-10

ШКІЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ. МЕТОД ПРОЕКТІВ

ПЛАН:

1. Позашкільні форми організації навчального процесу. Поняття «шкільна екскурсія»
2. Класифікація екскурсій
3. Структура екскурсій та підготовка до екскурсій
4. Метод проектів. Його характеристика

1. Позашкільні форми організації навчального процесу. Поняття «шкільна екскурсія»

ШКІЛЬНА ЕКСКУРСІЯ – це форма навчально-виховної роботи з класом або групою учнів, яка проводиться поза школою з певними навчально-виховними завданнями.

До таких завдань належать: вивчення об'єктів у природних або штучно створених умовах з тем, визначених навчальною програмою.

ЕКСКУРСІЯ – форма організації навчання, яка об'єднує навчальний процес в школі з реальним життям і забезпечує учням за допомогою власних спостережень знайомство з предметами та явищами в їх природному оточенні.

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів організовуються відповідно до **ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНОГО ЛИСТА МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВІД 06.02.2008 № 1/9-61** та проводяться *протягом навчального року*.

Зміст екскурсій безпосередньо пов'язаний з матеріалом, який вивчається на уроках з «Основ здоров'я». Екскурсії можуть мати логічний зв'язок із попередніми або наступними темами. Однак вони проводяться в іншій обстановці, ніж звичайний урок, наприклад, серед природи, на виробництві, в музеї тощо.

Даний вид навчальної роботи спрямований на задоволення пізнавальних потреб школярів, їх фізичний та інтелектуальний розвиток, зміцнення здоров'я, уміння помічати цікаве та незвичне навколо, розвиток дбайливого ставлення до природи тощо.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ екскурсії, на думку Л. Нарочної, Г. Ковальчук, полягає у:

- ✓ розширенні кругозору учнів,

- ✓ розвитку спостережливості, вміння бачити те, що раніше відбувалося поза їх увагою,
- ✓ виробленні практичних навичок і вмінь (орієнтування у просторі, визначення напрямку та швидкості течії річки, видів ґрунтів, рослин, тварин тощо),
- ✓ формуванні уявлень про їх життя, живлення, значення тощо.

До **ДИДАКТИЧНИХ ФУНКЦІЙ** екскурсій належать наступні:

- ❖ реалізація принципу наочності навчання;
- ❖ підвищення науковості навчання і закріплення його зв'язку із життям і практикою;
- ❖ розширення технологічного кругозору учнів;
- ❖ наданні можливості спостерігати реальне виробництво та знайомитися з використанням наукових знань у промисловому та сільськогосподарському виробництві;
- ❖ формуванні позитивного відношення до власного життя на основі реального прикладу;
- ❖ а також вона відіграє значну роль у профорієнтаційній роботі школи.

Зміст та форми організації навчальних екскурсій, а також час їх проведення, визначаються адміністрацією навчального закладу. Разом з тим, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів дозволяється вносити корективи до термінів організації навчальних екскурсій з урахуванням місцевих і погодних умов, специфіки навчального процесу та профілю навчальних закладів, потреб виробництва й інших чинників.

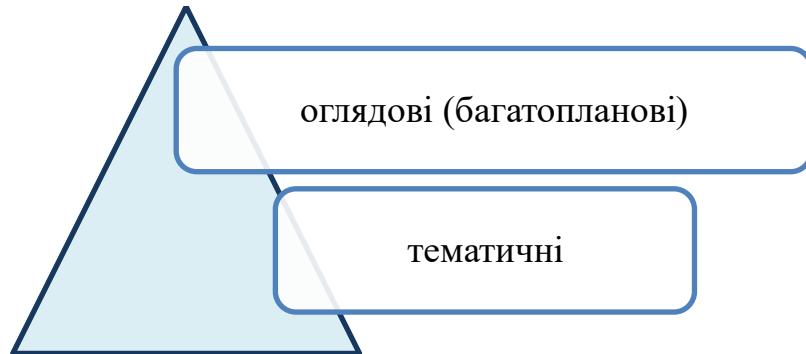
2. Класифікація екскурсій

На початку ХХ століття зародилася така форма організації занять і метод навчання як екскурсія.

Проведення екскурсій передбачено навчальною програмою у кожному класі, тривалістю **2-4 години**.

У дидактиці існує декілька класифікацій навчальних екскурсій.

Так, **ЗА ЗМІСТОМ** екскурсії поділяються на

ОГЛЯДОВІ (БАГАТОПЛАНОВІ) екскурсії застосовуються переважно для вивчення різноманітних історичних об'єктів, будинків, природних об'єктів, що, у свою чергу, сприяє формуванню уявлень про рідне місто, регіон, державу в цілому.

ТЕМАТИЧНІ присвячуються одній темі, яка є у навчальній програмі. Вони знайомлять школярів із практичним застосуванням явищ, які вивчаються в темі або з проявами цих явищ у природі.

ЗА МІСЦЕМ ПРОВЕДЕННЯ екскурсії поділяються на:

МІСЬКІ передбачають знайомство з містом або його частиною.

ПОЗАМІСЬКІ передбачають виїзд за межі міста. Можуть проводитися у різних варіантах – лише в кінцевому пункті, у вигляді шляхової інформації або може поєднувати обидва вищезазначених варіанта.

ОБ'ЄКТНІ – екскурсії в музей, на промислові об'єкти, на виставковій експозиції.

КОМПЛЕКСНІ проводяться за схожими темами кількох навчальних предметів. Наприклад, хімії, фізики, біології, основ здоров'я. Таке об'єднання дає можливість реалізувати принцип міжпредметних зв'язків і забезпечує ефективне розв'язання проблем, пов'язаних з організацією і проведенням екскурсій.

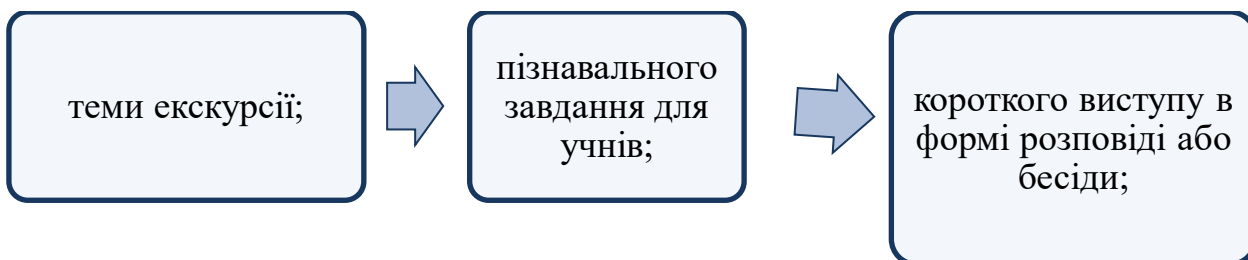
Розрізняють екскурсії ввідні та заключні (узагальнюючі).

ВВІДНІ ЕКСКУРСІЇ є вступом у тему, їх головне завдання - створити проблематику теми, показати значення теми і тим самим зацікавити учнів, заохотити їх до вивчення навчального матеріалу; призначені для попереднього набуття відповідних знань, необхідних для вивчення нової теми.

Як правило, екскурсії проводяться як **ЗАКЛЮЧНІ (УЗАГАЛЬНЮЮЧІ)**. Тут здійснюється узагальнення вивченого матеріалу, використовуються для поглиблення та розширення набутих знань.

3. Структура екскурсій та підготовка до екскурсії

ЕКСКУРСІЯ складається з наступних частин:

Вибір ТЕМИ екскурсії й ОБ'ЄКТУ екскурсії здійснюється комплексно й взаємопов'язано. В умовах обмеженості часу, який відводиться навчальною програмою на проведення екскурсій, учитель повинен вибрати тему, яка має практичне значення та втілення у даних умовах. І це втілення має бути якомога яскравішим і повнішим, зручним для спостереження школярами.

Час проведення екскурсії регламентується навчальним планом і розкладом уроків.

Для того, щоб якісно провести екскурсію необхідно ретельно підготуватися. Так, **ПІДГОТОВКА ДО ЕКСКУРСІЙ** включає:

1. Розробку річного календарного плану, у якому намічаються екскурсії з кожної теми.
2. Визначення навчально-виховної мети кожної екскурсії.
3. Детальне ознайомлення з об'єктом екскурсії, а також визначення тих частин об'єкту, які безпосередньо становлять інтерес для учнів.
4. Вибір місця екскурсії та попереднє ознайомлення з ним.
5. Визначення екскурсовода на час проведення екскурсії. Ідеально коли екскурсію веде сам учитель. Однак на промислових об'єктах ерудиції вчителя може бути недостатньо. Тому, як правило, у таких випадках екскурсію проводить працівник підприємства, з яким заздалегідь проводиться бесіда щодо мети екскурсії та рівня підготовленості учнів.
6. Визначення і вивчення маршруту, яким здійснюватиметься переміщення учнів зі школи до об'єкту екскурсії.

7. Ознайомлення дітей із метою і завданнями екскурсії, з правилами поведінки на екскурсії.
8. Підбір екскурсійного спорядження та інвентарю.
9. Визначення маршруту самої екскурсії.

На останньому уроці перед екскурсією або ж у позаурочний час визначається необхідний зв'язок зі змістом теми, яка вивчається, ставляться запитання, на які можна знайти відповіді лише на екскурсії, розподіляються завдання для спостережень та збирання матеріалу.

Про час, місце та мету проведення екскурсії вчитель повинен повідомити заздалегідь. Основним методом навчання під час екскурсії є спостереження, яке застосовується поряд із бесідою, невеликою розповіддю або поясненням. Після закінчення екскурсії необхідно підбити попередні підсумки, а кінцеві результати оформлюються у вигляді письмового звіту, гербарного матеріалу, колекції, стенду тощо.

Спочатку доцільно дати план звіту з метою полегшення роботи над ним. Оцінюється не лише звіт, але й робота учнів, їхня активність під час виконання завдань, уміння вести цілеспрямовані спостереження й оформлюють матеріали. Згідно з поставленими цілями.

ОБОВ'ЯЗКОВОЮ УМОВОЮ проведення екскурсії є *ЦІЛЬОВИЙ ІНСТРУКТАЖ* учнів із техніки безпеки, правил поведінки під час переходу чи проїзду до місця екскурсії та її проведення відповідно до **ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В УСТАНОВАХ І ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ, ЗАТВЕРДЖЕНОГО НАКАЗОМ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ УКРАЇНИ ВІД 01.08.2001 № 563 і зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 20 листопада 2001 р. за № 969/6160.**

На місці екскурсії вчитель нагадує мету і завдання. Під час екскурсії учні повинні добре розглянути об'єкти вивчення, зробити записи і малюнки.

Учитель дає вичерпні відповіді на запитання, докладно розповідає про об'єкт, що вивчається, пояснює причини виникнення явищ.

Після екскурсії обов'язково проводиться **УЗАГАЛЬНЮЮЧЕ ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ**, на якому:

- ❖ учні діляться своїми враженнями,
- ❖ дають відповіді на різноманітні питання, які вчитель поставив перед екскурсією,
- ❖ оформляється письмовий звіт про екскурсію,
- ❖ виготовляються стенди-висновки з матеріалами, одержаними під час екскурсії.

Учитель обов'язково узагальнює результати екскурсії, пояснює матеріал, який учні погано зрозуміли.

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ екскурсій може здійснюватися залежно від віку школярів у різних формах:

- бесіди, під час якої вчитель з'ясовує враження учнів від об'єкта, обговорює найважливіші етапи екскурсії,
- конференції, під час якої учні звітують щодо виконання запропонованих раніше завдань (проектів),
- диспуту, під час якого учні висловлюють власну позицію щодо побаченого та почутого;
- виставки колекцій, стінгазет, малюнків, альбомів тощо.

4. Метод проектів. Його характеристика

Останнім часом відбуваються певні зміни в освітній політиці нашої держави взагалі та в підходах, що мають на меті формування особистості, яка хоче та вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, сортувати, осмислювати, аналізувати, творити. Досягти цього можна лише за

умови ефективного навчання, яке приносить задоволення дітям. Саме таким є навчання за методом проектів.

МЕТОД ПРОЕКТІВ (лат. *projectus* – спрямований уперед) – технологія організації навчання, за якої учні здобувають знання, набувають умінь і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів.

Метод проектів одна з альтернатив класно-урочної системи, що використовується як доповнення до інших видів навчання. Головна перевага такої системи в тому, що дитина з великою зацікавленістю виконує ту діяльність, яку обере самостійно.

Під час роботи над проектом **УЧИТЕЛЬ** виконує функцію **КОНСУЛЬТАНТА**. Він допомагає учням у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує та заохочує учнів. Знаючи добре свій предмет, він має бути компетентним і в інших галузях науки, розуміти своїх учнів, враховувати їх можливості, інтереси, бути комунікабельним, толерантним і творчим.

Під час виконання проектів **ВИРІШУЮТЬСЯ ОСВІТНІ, РОЗВИВАЛЬНІ Й ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ**, а саме:

- ❖ створення образу цілісних знань;
- ❖ підвищення мотивації в отриманні додаткових знань;
- ❖ вивчення методів наукового пізнання, здатність до рефлексії (усвідомлення суб'єктом того, як його сприймає партнер) та інтерпретації (роз'яснення, тлумачення) результатів;
- ❖ розвиток дослідницьких і творчих якостей особистості;
- ❖ формування комунікативних компетентностей, базового алгоритму соціальної взаємодії, поведінки.

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИСУВАЄ ПЕВНІ ВИМОГИ ДО ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ:

- наявність значущої проблеми в дослідницькому плані, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку;
- самостійна діяльність учнів (групова, парна або індивідуальна);
- використання різноманітних дослідницьких методів;
- визначення мети та поетапних завдань;
- визначення засобів і методів досягнення мети тощо.

Учителю, який працює з методом проектів необхідно дотримуватися наступних *правил*:

1. Йому самостійно необхідно обрати чи буде він працювати за допомогою методу проектів. Адміністрація школи не може нав'язати вчителю дане рішення. Однак усі члени шкільного колективу несуть відповідальність за його роботу.

2. Учитель повністю відповідає за дітей, які беруть участь у проекті, за їх успіхи та за їх безпеку.

3. Учитель довіряє учням, вважає їх рівноправними учасниками спільної творчої роботи та постійно підкреслює дану довіру своєю поведінкою.

4. Учитель надає учням можливість вільно й самостійно працювати.

5. Учитель у ході проведення проекту переходить від ролі лектора та контролера до ролі помічника та наставника.

6. Учитель стежить за своїм мовленням, робить зауваження коректно, не пригнічуючи гідність, наприклад, «Ти зробив це неправильно!» а «Чому ти це зробив так?».

7. Учитель втручається в самостійну роботу дітей лише тоді, коли цього вимагають обставини або учні самі про це просять.

Проектна діяльність ЗАВЕРШУЄТЬСЯ реальним практичним результатом.

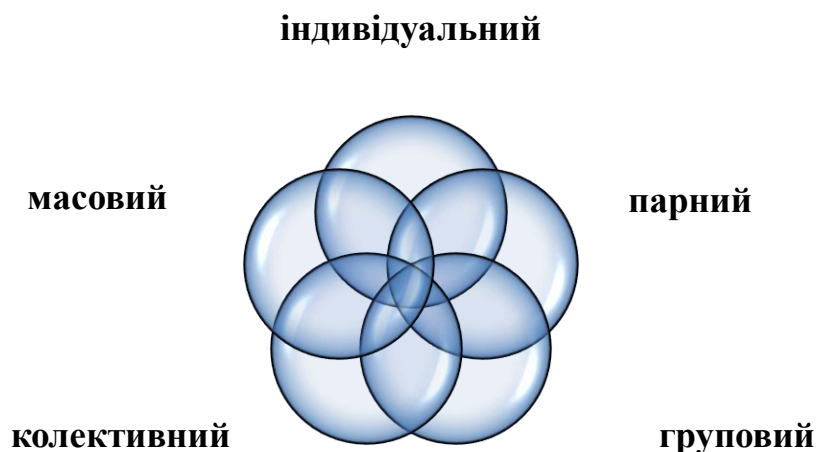
Відбувається публічний захист проекту (презентація). За підсумками роботи здійснюється ґрунтовний аналіз дій та виготовленого продукту. Якщо потрібно, пропонуються корективи, дається оцінка, виробляються пропозиції та рекомендації, щодо можливого використання проектного продукту.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна запропонувати декілька класифікацій проектів.

Так, **ЗА ХАРАКТЕРОМ ДОМІНАНТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** вони поділяються на:

ЗА КІЛЬКІСТЮ УЧАСНИКІВ:

ЗА ТРИВАЛІСТЮ:

У ВИКОНАННІ ПРОЕКТІВ ВИДІЛЯЮТЬ ТАКІ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІ
ЕТАПИ:

1 ЕТАП – ОРГАНІЗАЦІЙНО–ПІДГОТОВЧИЙ:

- ✓ підготовка до проектування, визначення теми, мети і завдань проекту;
- ✓ планування;
- ✓ визначення джерел інформації;
- ✓ вибір методів аналізу інформації;
- ✓ вибір способів збирання інформації;
- ✓ вибір способів презентації;
- ✓ вибір форми звіту (кінцевий результат);
- ✓ розподіл завдань між членами проекту.

2 ЕТАП – ПОШУКОВИЙ (ВЛАСНЕ ПРОЕКТ):

- ✓ збір інформації;
- ✓ проведення експерименту;
- ✓ анкетування;
- ✓ робота з літературою;
- ✓ спостереження за об'єктами;
- ✓ аналіз інформації;
- ✓ формулювання висновків;

- ✓ проведення інтерв'ю;

3 ЕТАП – ПІДСУМКОВИЙ:

- ✓ узагальнення та класифікація зібраних матеріалів;
- ✓ виготовлення ілюстративного матеріалу (фотографії, графіки, малюнки, схеми);
- ✓ підготовка до презентації

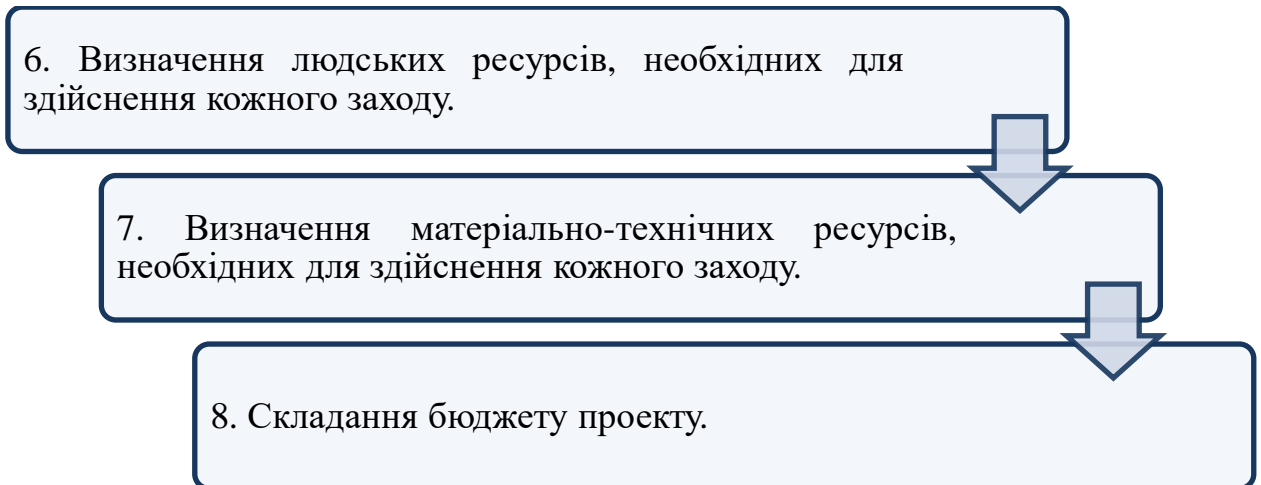
4 ЕТАП – ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ – ДЕМОНСТРАЦІЯ ПРОЕКТУ – КІНЦЕВИЙ РЕЗУЛЬТАТ.

5 ЕТАП – ОЦІНКА ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ:

- ✓ колективне обговорення;
- ✓ самооцінка результатів і процесу дослідження.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗРОБКИ ПРОЕКТУ:

Під час представлення результатів проекту бажано ДОТРИМУВАТИСЯ НАСТУПНИХ ПРАВИЛ :

1. Кожна група готує усне повідомлення тривалістю 4-5 хвилин, у якому подається найважливіша інформація про один з етапів розв'язання проблеми.
2. Під час презентації необхідно використовувати демонстраційні матеріали, які допоможуть краще сприймати зміст повідомлення.
3. У представленні проекту доцільно брати участь всім членам групи, що, у свою чергу, свідчить про те, що вони працювали разом над проектом.
4. Учні повинні подавати найважливішу інформацію та наводити чіткі аргументи, говорити вільно й невимушено, уникаючи механічного читання тексту.
5. Представляючи проект, слід використовувати ті матеріали, які розміщені на стенді.

ПРИКЛАДИ ПРОЕКТІВ:

- 1) «Місцеві підприємства забруднюють довкілля»
- 2) «Моє здоров'я залежить від ...»
- 3) «Я знаю про ВІЛ...»
- 4) «Здорове харчування»
- 5) «Відмова від небезпечних пропозицій в умовах тиску і насилля»

б) «Вогонь – твій друг чи ворог?»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Богданова А.С.* (2006) Формування навичок здорового способу життя - зміст та мета навчально-виховного процесу в школі. [посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації]. Луганськ. 231с.
2. *Богданова Г.* (2007) Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок // Здоров'я та фізич. культура. № 9. С. 6-7.
3. *Богініч О.Л.* (2008) Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку [текст] // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XVII- XVIII. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В.Стефаніка. С.191-199.
4. *Василенко Л.* (2006) Проект паспорту кабінета «Основи здоров'я та безпеки» : зб. нормат. док. з питань формування основ здоров'я та безпеки: метод. посіб. для вчителів. Х. : Скорпіон. 204 с.
5. *Васьков Ю.* (2005) Концепція розвитку фізичного виховання в загальноосвітніх школах // Здоров'я та фізич. культура. № 6. С. 1, 3-5.
6. *Ващенко О.М.* (2012) Школа соціально адаптованої особистості – Школа здоров'я // Здоров'я та фізична культура. №18 (258). С. 4-10.
7. *Ващенко О., Свиріденко С.* (2005) Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи// Початкова освіта. №46. С.2-4.
8. Вчитель вчителю, учням та батькам. Основи здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/prezentaciji/osnovi_zdorov_39_ja/74
9. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 4 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarneplanuvannja/4_klas/kalendarno_tematichneplanuvannja_z_osnov_zdorov_39_ja_dlja_4_klasu/15-1-0-10. – Мова: українська. <http://www.center-uspikh.com.ua>. – Назва з екрану.
10. *Канівець С.* (2003) Сценарій спортивного свята «День здоров'я» // Фізич. виховання в шк. № 3. С. 25-26.
11. *Коваленко, Л.* (2006) «За здоровий образ життя» : сценарій проведення «круглого стола»// Школ. б-ка. № 2. С. 44-52.
12. *Котенко, Ю.* (2004) Подорож до Країни чистоти і здоров'я // Розкажіть онуку. № 7-8. С. 106-107.
13. *Красоткіна, Н.* (2003) Здоров'я - всьому голова : Сценарій свята // Розкажіть онуку. № 25. С. 21-22.
14. *Микитюк, І., Князев. В.* (2001) Спорт, краса, здоров'я, дружба : родинно-спортивне свято // Позаклас. час. № 25. С. 23-25.
15. *Севериненко, О.* (2002) Сценарій біологічного вечора «Молодь за здоровий спосіб життя» // Біологія і хімія в шк. № 4. С. 43-45.
16. *Соловей, В.* (2006) Здоров'я - найдорожчий скарб : урок-конференція з

- «Основ здоров'я» у 4 кл. // Почат. шк. № 3. С. 23-25.
17. Сучасні підходи викладання навчального предмета «Основи здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/40-0-16251.pdf>

ЛЕКЦІЯ 11

ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ, ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

ПЛАН:

1. Поняття «проблемна ситуація», «проблемне навчання»
2. Класифікація навчальних проблем
3. Умови побудови проблемного навчання

1. Поняття «проблемна ситуація», «проблемне навчання»

Проблемна ситуація відіграє важливу роль в інтелектуальному розвитку людини, так як процес мислення виникає в процесі розв'язання різноманітних проблемних ситуацій.

ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ – усвідомлене суб'єктом (учнем) забруднення, шляхи подолання якого потребують пошуку нових знань і нових способів дій.

Проблемна ситуація – джерело мислення. Однак, щоб проблемна ситуація стала джерелом мислення, вона має бути прийнята суб'єктом для вирішення.

Проблемна ситуація – це стан пізнавальних труднощів, які залучають школярів до самостійного пізнання елементів нової теми. Ситуація, яка

виникає в навчальній діяльності, може викликати стан емоційного піднесення, активності учня, інтересу до навчання, адекватної оцінки школярем свої інтелектуальних можливостей, а також стан незадоволеності, напруги, труднощів, негативного відношення до виконання навчального завдання, неадекватну самооцінку, що в кінцевому результаті може бути однією з причин невстигання школяра. Властивістю проблемної ситуації є здатність викликати зацікавленість у прийнятті її вирішенні проблем.

Проблемна ситуація характеризується уявною несумісністю двох інформацій. Ці дві інформації поєднуються за допомогою логічного сполучника «і».

І. Лернер і М. Скаткін розглядали проблемне навчання як таке, у ході якого учні систематично включаються у процес пошуку доказового рішення нових для них проблем, завдяки чому вони навчаються самостійно здобувати знання, застосовувати раніше набуті, оволодівати досвідом творчої діяльності.

Створення різноманітних проблемних ситуацій у навчальному процесі є головним фактором посилення розвивальної та виховної функції навчання, а також надійним шляхом підвищення його ефективності й якості.

Однак варто зазначити, що для того, щоб активізувати розумову діяльність кожного учня, недостатньо поставити перед ним завдання, необхідно зробити так, щоб у нього сформувалося до даного завдання власне ставлення. Необхідно створити такі умови, щоб проблемна ситуація його зачепила, сколихнула внутрішній світ, щоб виникла особиста зацікавленість в її розв'язанні. Лише тоді в учня з'явиться той емоційний фон, який і призведе до підвищення ефективності розумової діяльності. Найбільш активно учень включиться в процес пізнання в тому випадку, якщо його особисті уявлення будуть розходитися з деякими поглядами, положеннями, які виникають у процесі навчання.

Проблемна ситуація, яка виникає в учбовій діяльності, **МОЖЕ ВИКЛИКАТИ:**

Науковці визначають такі **ДИДАКТИЧНІ ЦІЛІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ** на уроці:

- ❖ привернути увагу учня до певної проблеми, навчального матеріалу, пробудити у нього пізнавальний інтерес й інші мотиви;
- ❖ поставити перед учнем посильне завдання, вирішення якого активізувало б його мисленнєву діяльність;
- ❖ створити суперечність між пізнавальною потребою, що виникла в учня, і неможливістю її задоволення за допомогою наявних знань;
- ❖ допомогти визначити у пізнавальному завданні основну проблему, спонукати учня до активної пошукової діяльності;
- ❖ допомогти визначити межі раніше засвоєних знань і вказати напрям пошуку найбільш раціонального шляху вирішення складної ситуації.

Використання проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» забезпечить розв'язання **НАСТУПНИХ ЗАВДАНЬ**:

- ✓ формування уявлень про те, що здоров'я розглядають як єдине ціле,
- ✓ формування понять про взаємозв'язки людського організму з природнім і соціальним оточенням,

- ✓ формування знань, умінь і навичок безпечної поведінки,
- ✓ формування здатності передбачати наслідки своїх вчинків, вміння надавати само- і взаємодопомогу;
- ✓ розвиток уміння керувати собою, контактувати з людьми в соціумі, протистояти негативному впливу оточення, вміння самостійно приймати правильні рішення;
- ✓ виховання потреби в здоров'ї як важливій життєвій цінності.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ - це навчання, при якому вчитель, створюючи проблемні ситуації і, організовуючи діяльність учнів за рішенням навчальних проблем, забезпечує оптимальне поєднання їх самостійної пошукової діяльності з засвоєння готових висновків науки.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ - система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії вчителя та учнів, вибір способів і прийомів створення проблемних ситуацій і вирішення навчальних проблем.

Методика проблемного навчання ґрунтується на стимулюванні мисленнєвої діяльності (репродуктивного та продуктивного мислення).

Ідеї активізації проблемного навчання знайшли відображення у працях видатних педагогів Жан-Жака Руссо, Фрідріха Адольфа Дістерверга, Йогана Генріха Песталоцці.

Ще Сократ у своїх бесідах навчав своїх слухачів умінню логічно мислити; а французький педагог Ж.Ж. Руссо створював для учнів спеціальні ситуації, які вимагали пізнавальний пошук, у процесі якого учні хочуть знайти нові знання.

Повне обґрунтування проблемне навчання отримало у ХХ ст. Так, Джон Дьюї виступав із критикою словесної, книжкової школи, яка дає готові знання учням, не беручи до уваги здатність до самостійного пізнання. Він

запропонував модель навчання, за якою учні самостійно вирішують проблеми.

ТВОРЧЕ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯМИ
ПЕРЕДБАЧАЄ:

- ❖ самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію;
- ❖ бачення нових проблем у знайомих стандартних умовах;
- ❖ бачення структури об'єкта, яке підлягає вивченню;
- ❖ бачення нової функції знайомого об'єкта;
- ❖ уміння комбінувати раніше відомі способи вирішення у новий спосіб;
- ❖ уміння відмовитися від стереотипів діяльності тощо.

2. Класифікація навчальних проблем

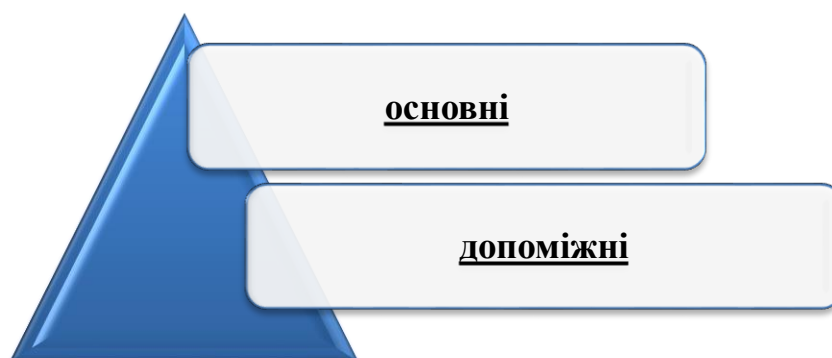
ЗА ГАЛУЗЗЮ І МІСЦЕМ ВИНИКНЕННЯ РОЗРІЗНЯЮТЬ ТАКІ
НАВЧАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ:

1. **ПРЕДМЕТНІ** проблемні ситуації виникають в межах одного предмета та розв'язується засобами та методами, які стосуються даного предмета.

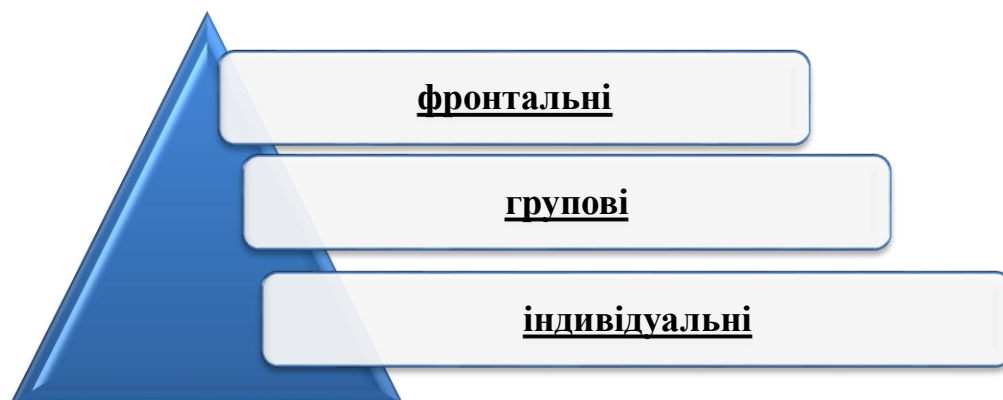
2. **МІЖПРЕДМЕТНІ** проблемні ситуації виникають у навчальному процесі в результаті міжпредметних зв'язків і зв'язку навчання з життям; дані проблеми вирішуються методами різних предметів.
3. **УРОЧНІ** проблемні ситуації умовно їх можна назвати навчальними, виникають безпосередньо під час уроку; вирішуються колективно або індивідуально під керівництвом учителя.
4. **ПОЗАУРОЧНІ** проблемні ситуації виникають у процесі виконання домашніх завдань, у позакласній роботі, в життєвому досвіді учнів; вирішуються переважно індивідуально, однак в окремих випадках - у класі або в колективі.

**У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОЛІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
ПРОБЛЕМНІ СИТАУЦІЇ ПОДІЛЯЮТЬСЯ НА:**

1. **ОСНОВНІ**- на початку уроку вчитель ставить основну проблему уроку, яка активізує пізнавальну діяльність учнів щодо всього навчального матеріалу уроку. Досить часто це єдина проблема, розв'язання якої забезпечує успішне вивчення всієї теми уроку.
2. **ДОПОМІЖНІ**- основна проблема інколи непосильна для самостійного розв'язання, тому вчитель ділить матеріал на частини і ставить допоміжні проблеми. Це дає змогу не лише поетапно вирішувати проблему, а й формує самостійність.

ЩОДО СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВИДІЛЯЮТЬ ТАКІ ПРОБЛЕМИ:

1. **ФРОНТАЛЬНІ**- проблеми, які ставлять перед усім класом і вирішуються зусиллями всіх учнів.
2. **ГРУПОВІ** - вирішуються окремою групою учнів, причому групи можуть розв'язувати одну загальну або кожна свою окрему проблему.
3. **ІНДИВІДУАЛЬНІ**- проблеми, які ставить сам учень або вчитель, але, як правило, вирішує учень самостійно.

Застосування проблемних ситуацій має як переваги, так і недоліки.

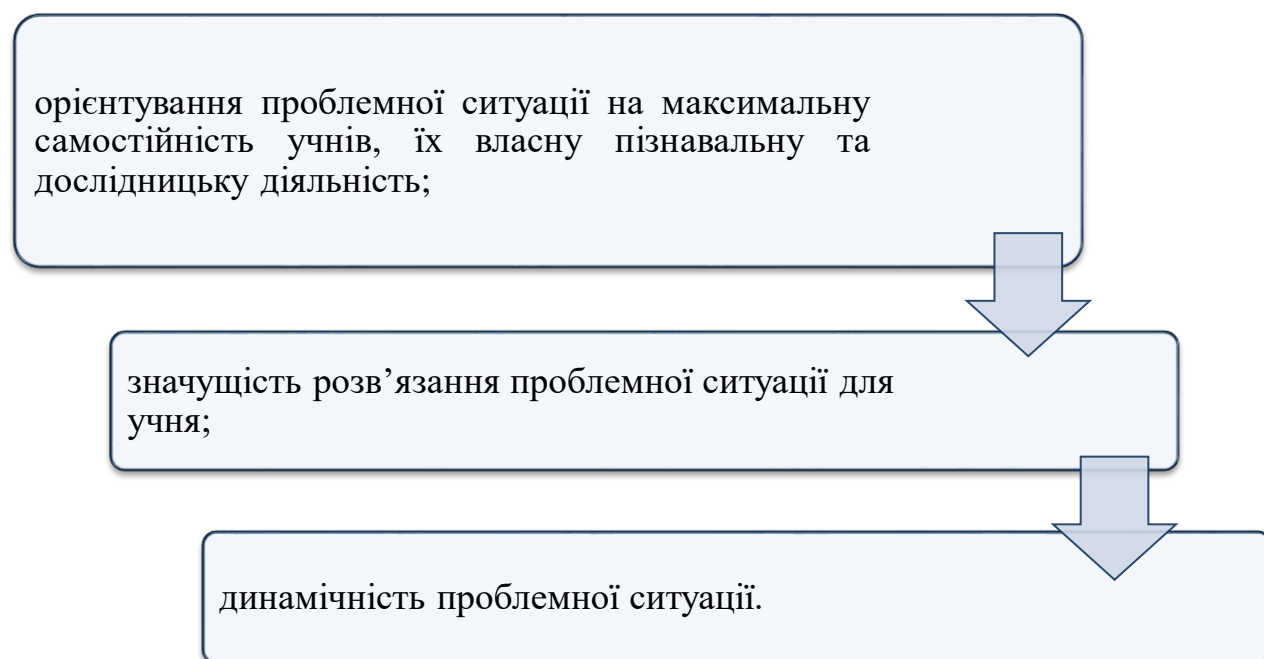
До *переваг* можна віднести:

- ❖ учні включаються в активну інтелектуальну та практичну діяльності;
- ❖ проблемні ситуації викликають позитивні емоції в учнів;
- ❖ формування інтелектуальних умінь (спостереження, уява, аналіз, доказ тощо);
- ❖ розвиток творчих умінь (шукати вирішення, ставити запитання, оцінювати, інтерпретувати).

Однак виділяють і *недоліки* застосування проблемних ситуацій, а саме:

- ❖ пригнічення, дезорієнтація учнів, які слабо підготовані в теоретичному плані та у зв'язку з цим виникнення негативних емоцій.

Серед **КРИТЕРІЇВ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ**, що забезпечують активізацію пізнавальної діяльності, виділяють наступні:

3. Умови побудови проблемного навчання

М.М.Левіна у своїх працях сформулювала та детально охарактеризувала **умови для побудови** проблемного навчання.

Так, **ПЕРШОЮ УМОВОЮ** для побудови проблемного навчання є система навчальної інформації, що визначає розвиток навчальної діяльності. Іншими словами, навчальна інформація здобуває статус завдання, яке учень повинен розв'язати під керівництвом вчителя.

ДРУГА УМОВА проблемного навчання передбачає можливість вибору способів її розв'язання. Причому необхідно пам'ятати про сполучення інтелектуальних дій і емоційної сторони пізнання.

ТРЕТЯ УМОВА проблемного навчання - суб'єктивна позиція учня, усвідомлення та прийняття ним мети пізнання й самооцінка наявних засобів для розв'язання й одержання результатів.

Отже, серед **УМОВ СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ** виділяють наступні:

1. Проблемна ситуація виникає лише за умови не знання способу розв'язання поставленого завдання у випадку, коли учні не можуть відповісти на проблемне запитання, дати пояснення новому факту в разі усвідомлення недостатності попередніх знань для розуміння нового. У даному випадку проблемна ситуація виступає як навчальна проблема.

2. Проблемні ситуації виникають за появи в учнів необхідності використати раніше засвоєні ними знання у нових практичних умовах. Досить часто вчителі організують ці умови не лише для того, щоб учні застосовували свої знання на практиці, але й зіткнулися з фактом їх недостатності. Усвідомлення цього збуджує пізнавальні інтереси учнів і стимулює пошук нових знань.

3. Проблемна ситуація легко виникає у тому випадку, якщо є суперечність між теоретичною можливістю розв'язання завдання та практичною нездійсненністю вибраного способу.

Для того, щоб в учнів виникла потреба або цікавість у вирішенні проблемних ситуацій необхідно **ДОТРИМУВАТИСЯ ТАКИХ УМОВ:**

завдання повинне ґрунтуватися на тих знаннях і навичках, якими володіє учень;

виконання проблемного завдання повинно викликати в учнів потребу у засвоєнні знань;

запропоноване учневі проблемне завдання повинно відповідати його інтелектуальним можливостям;

проблемне завдання повинно передувати поясненню нового навчального матеріалу.

Проблемні ситуації на уроках з основ здоров'я можна створювати, **ЗМІНИВШИ СТРУКТУРУ ЗАВДАННЯ:**

- ❖ завдання з недостатніми даними (через відсутність якихось даних не можна дати однозначної відповіді на поставлене запитання, учні мають проаналізувати завдання та пояснити відсутні умови);
- ❖ завдання з надлишковими вихідними даними (зайві дані роблять завдання громіздкими, учні мають знайти необхідну для розв'язування інформацію та відкинути зайве);
- ❖ завдання з багатьма варіантами розв'язання (кожен варіант оцінюється учнями з погляду його ощадливості та раціональності);
- ❖ завдання з несформульованою метою (мета логічно випливає з вихідних даних, учні мають виявити логіку вихідних даних, сформулювати мету завдання);
- ❖ видозмінене завдання (уже відомий учням тип завдання перетворюється у такий спосіб на цілком новий, тобто учні мають проаналізувати проблемну ситуацію з інших ракурсів, відмовитись від шаблонного мислення) тощо.

Виділяють наступні основні **СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ:**

- заохочення (спонукання) до теоретичного пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними;
- застосування навчальних і життєвих ситуацій, які виникають при виконанні практичних завдань вдома, на навчанні, у ході спостережень за природою, проблемні ситуації в даному випадку виникають при спробі учнів самостійно досягнути поставленої практичної мети;

- спонукання учнів до аналізу фактів і явищ дійсності, що породжує суперечність між життєвими уявленнями та науковими поняттями;
- висунення гіпотез, формулювання висновків і їх перевірка;
- спонукання учнів до порівняння, зіставлення і протиставлення фактів, явищ, дій, в результаті чого виникає проблемна ситуація;
- спонукання до попереднього узагальнення нових даних. Учні отримують завдання розглянути деякі факти, явища, що містяться у новому для них матеріалі, порівняти з відомими і зробити самостійне узагальнення;
- ознайомлення з фактами, що мають ніби нез'ясований характер і є такими, що привели до постановки нової проблеми;
- організація на уроці міжпредметних зв'язків;
- переформулювання завдань.

На уроках «Основи здоров'я» найдоцільнішими та найпоширенішими **ПРИЙОМАМИ СТВОРЕННЯ** проблемних ситуацій є:

- ✓ зіткнення учнів із суперечливими фактами, наприклад, «На світлофорі горить зелене світло, а регулювальник забороняє перехід. Як ви вчинили у цій ситуації? Чому?»;
- ✓ показ помилок, до яких призводить незнання певної теми (Виникає трудність кому й куди потрібно телефонувати при виникненні певних небезпечних ситуацій: в міліцію, швидку медичну допомогу, аварійну службу газу, пожежну охорону або рятувальну службу);
- ✓ постановка перед учнями дослідницьких завдань, наприклад, «Простежте, чи є у школі план евакуації, розгляньте його та зробіть висновок: як правильно покинути приміщення школи в разі небезпеки»;

- ✓ спонукання учнів до узагальнення фактів, наприклад, «Які звички людини можна назвати шкідливими, а які корисними? Сформулюйте які належать до корисних, які до шкідливих. Чому?»;
- ✓ створення проблемних ситуацій, коли учні переконані в недостатності своїх знань і відчують потребу набути нових, щоб відповісти на поставлене питання, наприклад, «Як необхідно поводитися під час аварій, щоб не піддатися паніці?»;
- ✓ постановка проблемного питання на основі створення елементів дискусії;
- ✓ спонукання учнів до аналізу фактів і явищ, які логічно суперечать їхньому життєвому досвіду.

Процес засвоєння знань у ході проблемного навчання включає наступні **ЕТАПИ:**

Отже, створення проблемних ситуацій сприяє розвитку активного творчого мислення, глибокому розумінню навчального матеріалу та кращому засвоєнню інформації.

ПРИКЛАДИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ

ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ:

Ви стоїте перед пішохідним переходом, на світлофорі горить зелене світло, однак ви чуєте звуковий сигнал і бачите машину з ввімкненими червоними маячками.

Які ваші дії?

ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ

Уявіть ситуацію: у багатоповерхівці починається пожежа. Усі жителі даного будинку залишають свої квартири, збігаючи сходами донизу до виходу. Раптом маленька дівчинка згадує, що вона у своїй кімнаті залишила улюблену ляльку і починає повертатися додому, біжить назустріч натовпу сусідів.

Скажіть, будь ласка, «Чи правильно діє дівчинка?»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н., Коваль Н. (2005) «Основи здоров'я» в початковій школі: методичний коментар // Початкова школа. №10. С.42-44.
2. Ващенко О. М. (2013) Формування професійних знань у студентів щодо організації навчального процесу з курсу «Основи здоров'я» у початковій школі // Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи: теорія і практика : [кол. моногр.] ; за заг. ред. К. І. Волинець. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. С. 104-107.
3. Ващенко О.М. (2010) Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоров'я» в 1-4 класах. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В. 292 с.
4. Волоснюк М.А. (2005) Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтовної парадигми освіти // Управління школою. № 16–18. С. 56–59.
5. Дерев'янка В.В. (2005) Особливості викладання інтегрованого курсу „Основи здоров'я" // Основи здоров'я і фізична культура. № 10. С.5-9.
6. Єресько О.В. (2006) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» // Основи здоров'я і фізична культура. № 2. С.8-11.
7. Кравченко Т.Г. (2004) Проблемне навчання – основа розвитку здібностей учнів // Управління школою. № 14. С. 2–5.

8. *Медведюк О.* (2006) Проблемно-пошукові ситуації на уроках як мотиваційний компонент // *Вчитель року.* № 6. С. 5-7.
9. *Осадченко І.* (2001) Проблема стимулювання творчої активності школярів // *Рідна школа.* № 11. С. 54–55.
10. *Топузов О.* (2005) Реалізація проблемного підходу на уроках // *Рідна школа.* №12. С.28-30.
11. *Фурман А.В.* (1991) *Проблемні ситуації в навчанні.* К. : Вища школа. 192 с.

ЛЕКЦІЯ 12

ПОНЯТТЯ «ДИДАКТИЧНІ ІГРИ», ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ. ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

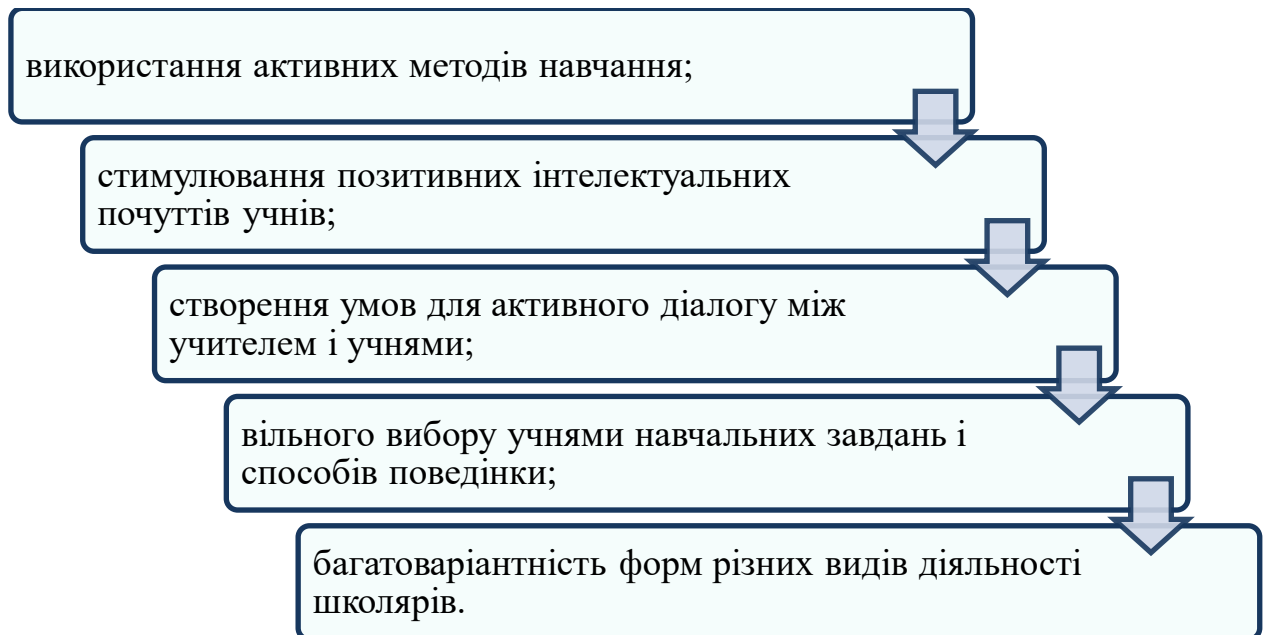
ПЛАН:

1. Поняття «дидактичні ігри»
2. Класифікація дидактичних ігор
3. Структура та функції дидактичних ігор
4. Завдання вчителя при підготовці і проведенні дидактичних ігор на уроках «Основ здоров'я»
5. Вимоги до ігрової діяльності учнів на уроках «Основ здоров'я»

1. Поняття «дидактичні ігри»

В Україні забезпечення дітей знаннями, уміннями та навичками, необхідними для захисту власного здоров'я відбувається через упровадження інтегрованого курсу «Основ здоров'я» (у початкових і середніх класах), метою якого є формування в учнів свідомого ставлення до свого життя та здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, навичками

безпечної поведінки. Реалізація вищезгаданої мети можлива за наступних умов:

Серед засобів навчання здоров'ю на засадах життєвих навичок особливе місце займає використання різноманітних дидактичних ігор, створення на уроках ігрових ситуацій. Під час навчання основам здоров'я ігри досить широко застосовуються у початковій школі (П.І. Бей, Н.О. Будна, Л.В. Будинська, Ж.А. Голінцак, З.Л. Головка тощо).

Дидактичні ігри стали предметом особливої уваги в працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, А. Сікорського, Б. Блонського, С. Рубінштейна (насамперед вони спрямовувалися на формування уяви); Л. Виготського, О. Леонтьєва, Р. Жуковської, Д. Менджерицької, О. Усової, Л. Артемової, О. Запорожець, Л. Венгер, Д. Ельконіна, А. Соноріної (вплив на розумовий розвиток); Ф. Блехер, Н. Гамбург, Є. Баничевої, К. Радіної, Г. Щукіної, С. Шамової (як засоби активізації навчальної діяльності). Питання теорії та практики активізації навчальної діяльності частково знайшли своє відображення і в працях таких вчених, як: В. Зінченко, О. Тихомиров, Я. Пономарьов, Л. Занков (розвивальне навчання), С. Бондар, Б. Коротяєв, Д. Богоявленський, К. Кабанова-Меллер (формування загальних

прийомів навчальної діяльності), Д. Ельконін, М. Махмутов, М. Данилов, Л. Кудрявцев (проблемне навчання), А. Тализіна, П. Гальперін (теорія поетапного формування розумових дій), Н. Бібік, І. Бех, Н. Кудикіна, (розвиток навчального інтересу), Р. Хабіб, О. Савченко (самотійність, активність учнів), Г. Костюк, М. Данилюк (мотивація навчання у підвищення навчальної активності) тощо.

Проблему використання дидактичних ігор у навчальному процесі досліджували й деякі зарубіжні педагоги, зокрема Я. Коменський, Ж. Руссо, М. Монтессорі, Е. Баффі, Е. Говен, К. Кімборльд, Б. Роуем, В. Оконь.

Дидактичні ігри відповідають природним потребам молодших школярів, оскільки поєднують у собі елементи навчання, репродуктивної та творчої діяльності, що дає змогу розвивати емоційну сферу дитини, її пізнавальні інтереси, інтелектуальні та духовні потреби. Уміле використання різноманітних дидактичних ігор підвищує навчальну активність учнів.

У глибоку давнину дитячі ігри виникли як стихійне наслідування дій дорослих. В ігрових вправах і змаганнях підрастаюче покоління готувалося до праці, полювання, війни, виконання норм поведінки, тобто гра мала важливі соціальні функції. Надалі гра поступово втратила навчальні функції, що пов'язано з нагромадженням знань, засобів матеріальної та духовної культури, прискоренням темпів життя.

Сучасна психологія визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини.

Видатний педагог А.С. Макаренко вважав дитячі рольові ігри настільки важливими для розвитку дитини, як для дорослого справжня праця. Однак, зазначав він, тільки та гра є педагогічно цінною, в якій дитина активно діє, мислить, будує, комбінує, моделює людські взаємини. Лише за даних умов учень може виконувати («приміряти») в грі різноманітні ролі, наприклад, бути командиром, виконавцем, творцем, знаходити умови для виявлення своїх здібностей і життєвої активності.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ - спеціально створені або пристосовані для навчання ігри.

ДИДАКТИЧНА ГРА - метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, які дані або виробляються самими учасниками.

СПЕЦИФІЧНОЮ ОЗНАКОЮ дидактичних ігор є поєднання умовного ігрового плану діяльності учнів із її навчальною спрямованістю (наявність наміру, плану, навчальної мети та передбачуваного результату).

У сучасній літературі існує декілька різноманітних підходів до визначення поняття «дидактичні ігри».

Так, **Ю.К. Бабанський** розглядає **ДИДАКТИЧНУ ГРУ** як

«цінний метод стимулювання інтересу до навчання; як засіб, що збуджує інтерес до навчання».

Як метод навчання **ДИДАКТИЧНІ ІГРИ** розглядає **М. Фіцула**.

На думку **П. Підкасистого**, **ДИДАКТИЧНА ГРА** є методом навчання і одночасно це –

«активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, які вивчаються; колективна цілеспрямована навчальна діяльність, коли кожен учасник і команда в цілому об'єднані рішенням головного завдання і орієнтують свою поведінку на виграш»

Ю.І. Мальований характеризує **ДИДАКТИЧНУ ГРУ** як форму навчання, де

«засвоєння учнями змісту освіти під керівництвом учителя опосередковано їхньою ігровою взаємодією, що регулюється певними встановленими правилами гри, порядком, режимом»

Такої ж думки дотримується і **П.М. Щербань**, який вважає **ДИДАКТИЧНУ ГРУ**

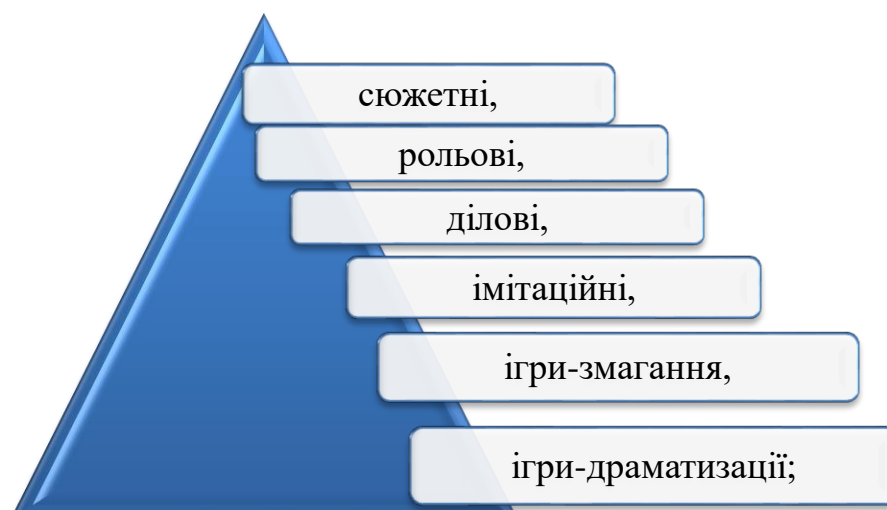
«творчою формою навчання, виховання і розвитку студентів, школярів, дошкільників».

Отже, дидактична гра розглядається як засіб, метод і форма навчання.

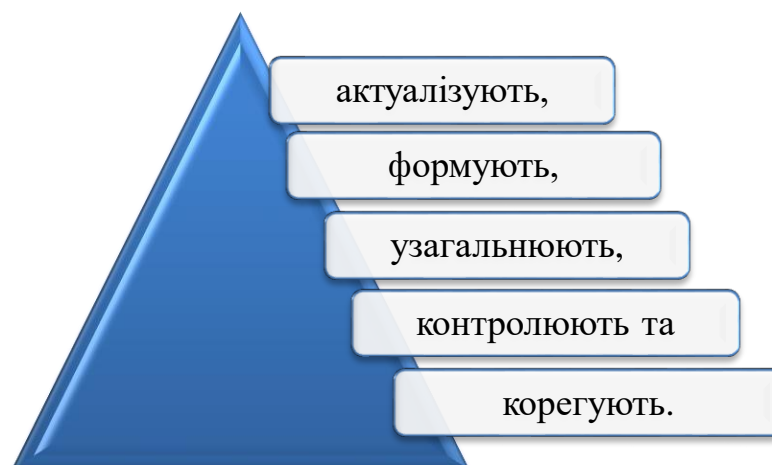
2. Класифікація дидактичних ігор

У наявній науково-методичній літературі наведено багато спроб класифікувати ігри за різними критеріями.

Так, **К.І. Баханов** поділяє ігри за **МЕТОДИКОЮ ПРОВЕДЕННЯ** на:

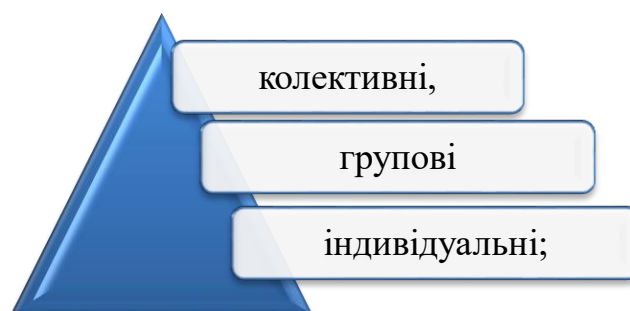

За **ДИДАКТИЧНОЮ МЕТОЮ** вони поділяються на ігри, які:

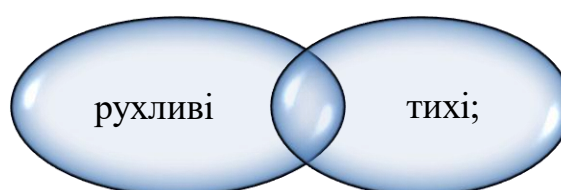

Існують й інші класифікації.

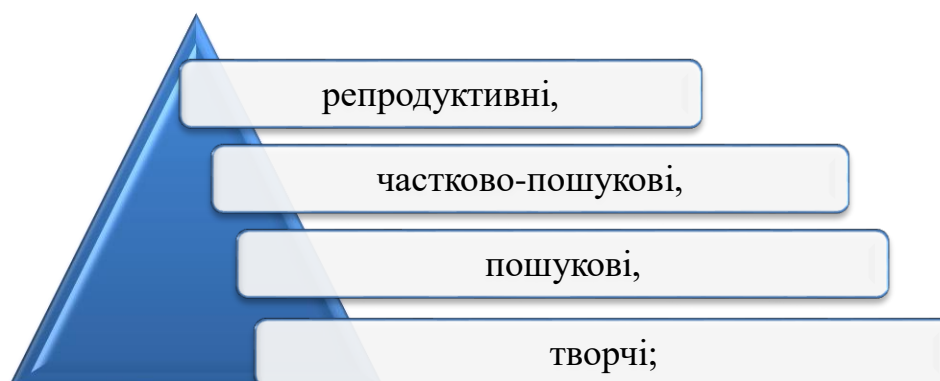
ЗА КІЛЬКІСТЮ УЧАСНИКІВ:

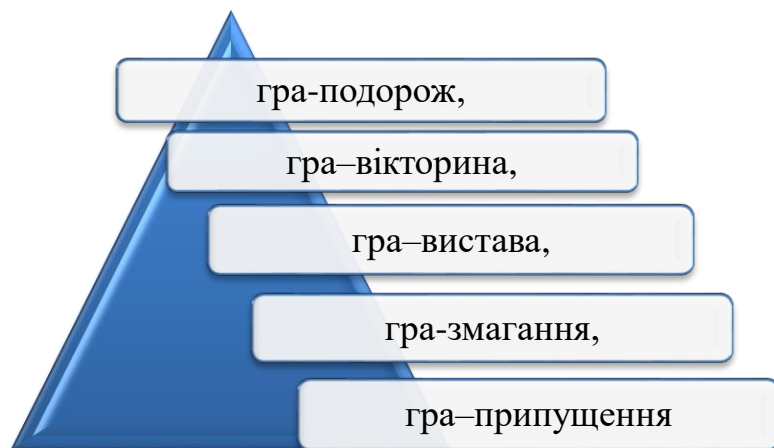
ЗА РЕАКЦІЄЮ УЧАСНИКІВ:

ЗА ХАРАКТЕРОМ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ:

ЗА ФОРМОЮ ПРОВЕДЕННЯ:

Враховуючи особливості предмету «Основи здоров'я», вимоги програми та дотримуючись принципів здоров'язбережувальних технологій навчання, на уроках доцільно використовувати наступні дидактичні ігри.

КОЛЕКТИВНІ створюють «ситуацію успіху», яка необхідна для формування сприятливого навчального середовища.

ГРУПОВІ завдяки елементам змагальної діяльності ігри сприяють розвитку пізнавальної активності, спонукають до самовдосконалення, навчають працювати в команді.

РОЗВИВАЛЬНІ сприяють розвитку особистості кожного учня.

РУХЛИВІ (у якості невід'ємної складової здоров'язбереження).

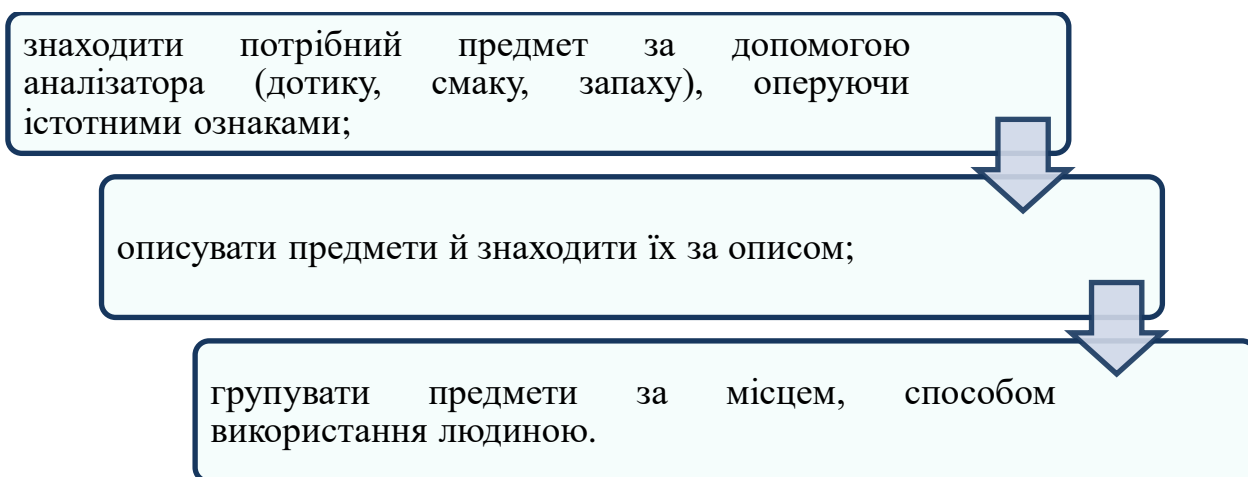
РОЛЬОВІ (дозволяють моделювати життєві ситуації, прогнозувати їх розвиток, відпрацьовувати різні моделі поведінки).

ІГРИ-ПОДОРОЖІ, ІГРИ-ЗМАГАННЯ роблять процес навчання більш привабливим, створюють сприятливий емоційний фон, а також дозволяють розкритися творчим здібностям школярів).

У дидактичних іграх ігрова діяльність спеціально планується та пристосовується для навчальних цілей. У педагогіці широко відомі дидактичні ігри, розроблені Ф. Фребель і М. Монтесорі для дошкільного виховання та О. Декролі для початкового навчання.

Багатьма дидактами та вчителями доведено, що на уроках доцільно використовувати дидактичні ігри, організація яких не вимагає багато часу на приготування обладнання, запам'ятовування громіздких правил, а перевагу варто віддавати іграм, які передбачають участь більшості дітей класу та швидку відповідь. Прикладами таких ігор на уроках «Основ здоров'я» є: «Хто швидше?», «Можна – не можна», «Диво скринька», «Так чи ні», «Світлофор», «Пожежник», «Що зайве?» тощо.

СЮЖЕТНІ ІГРИ та ІГРИ-ВПРАВИ з природничим матеріалом мають на меті навчити учнів:

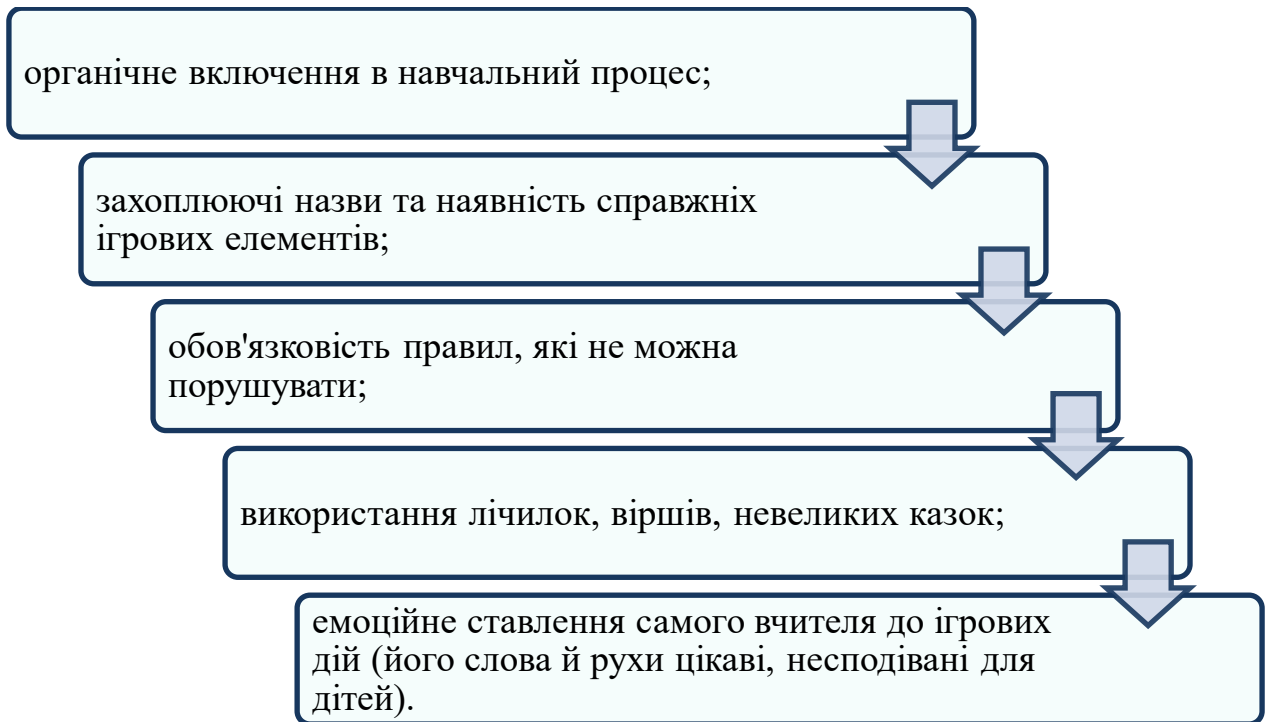

Під час вивчення змістової лінії «Соціальна складова здоров'я» діти охоче грають у сюжетні ігри, які розвивають уяву, спостережливість, спонукають до самоконтролю. Адже учні діють у ситуаціях, близьких до їх життєвого досвіду. Наприклад, «Ми прийшли до театру», «Я в гостях» тощо.

На уроках «Основ здоров'я» можна застосовувати й ІГРИ-ЗАНЯТТЯ ТА ІГРИ-ВПРАВИ. Наприклад, «З якого дерева листя?», «Знайти такий самий предмет (колір)», «Що змінилося?», «Чого тут не вистачає?», «Коли це буває?», «Можна чи не можна».

Велику розвивальну цінність становлять ігри-вправи на виключення зайвого: «Який предмет зайвий?», «Що робити?» тощо.

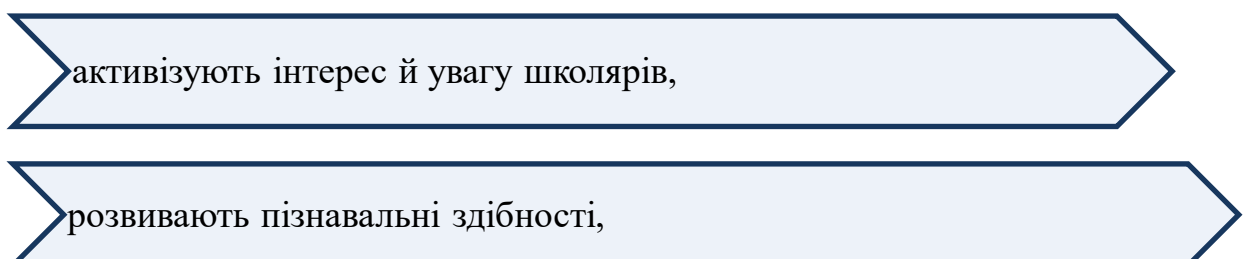
Серед головних **УМОВ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ** дидактичних ігор:

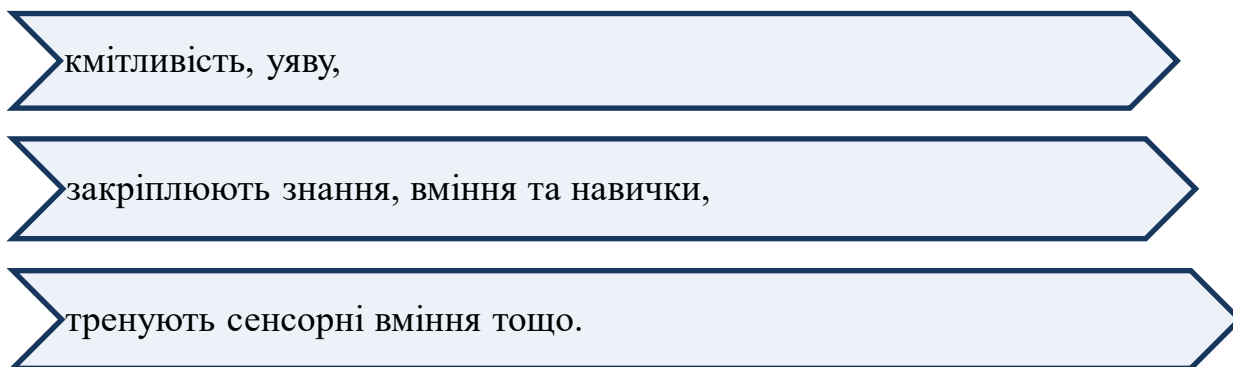

У тому випадку коли гру використовують надто часто учні втрачають інтерес до неї. Тому, залишаючи незмінними ігрові дії, у зміст варто внести щось нове, наприклад, ускладнити правила, змінити предмети, включити елементи змагання тощо.

3. Структура та функції дидактичних ігор

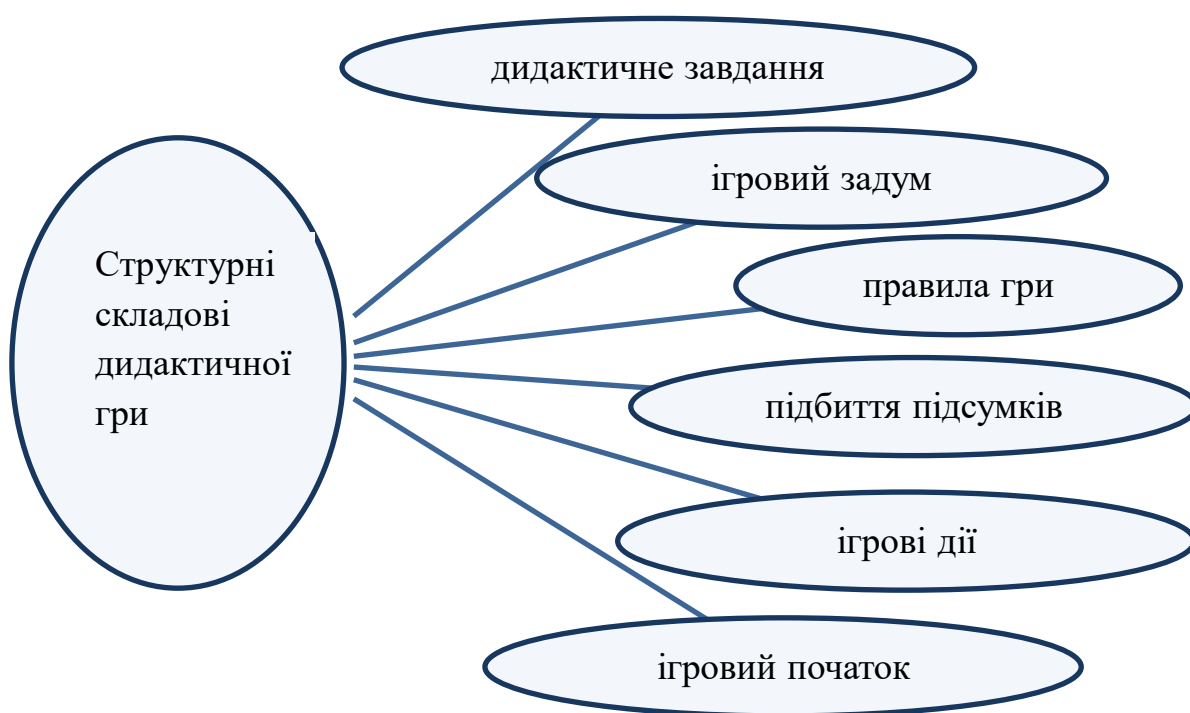
Дидактичні ігри виконують різноманітні **ФУНКЦІЇ**, зокрема:

Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує вольові якості дитини. У навчальному процесі ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи.

Дидактичні ігри мають наступні **СТРУКТУРУ**:

ДИДАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ гри визначається відповідно до вимог програми з урахуванням вікових особливостей дітей. Наприклад, формування у дітей валелогічних уявлень, логічного мислення; розвиток мовлення;

розвиток оцінки та самооцінки, ініціативи, кмітливості, здатності виявляти вольові зусилля для досягнення поставленої мети, зосередженості.

ІГРОВИЙ ЗАДУМ. Дидактичне завдання в грі маскується, воно постає перед дітьми у вигляді цікавого ігрового задуму. Дітей приваблюють відтворення уявного сюжету, активні дії з предметами, загадка, перевірка своїх можливостей змаганням, рольове перевтілення, загальна рухова активність тощо.

На створення ігрової атмосфери впливає **ІГРОВИЙ ПОЧАТОК**, який може бути *звичайним* (учитель повідомляє назву гри та спрямовує увагу дітей на дидактичний матеріал) та *інтригуючим* (цікавим, захоплюючим і таємничим).

ІГРОВІ ДІЇ — засіб реалізації ігрового задуму і водночас здійснення поставленого вчителем завдання. Виконуючи ігрові дії учні легко засвоюють навчальний матеріал.

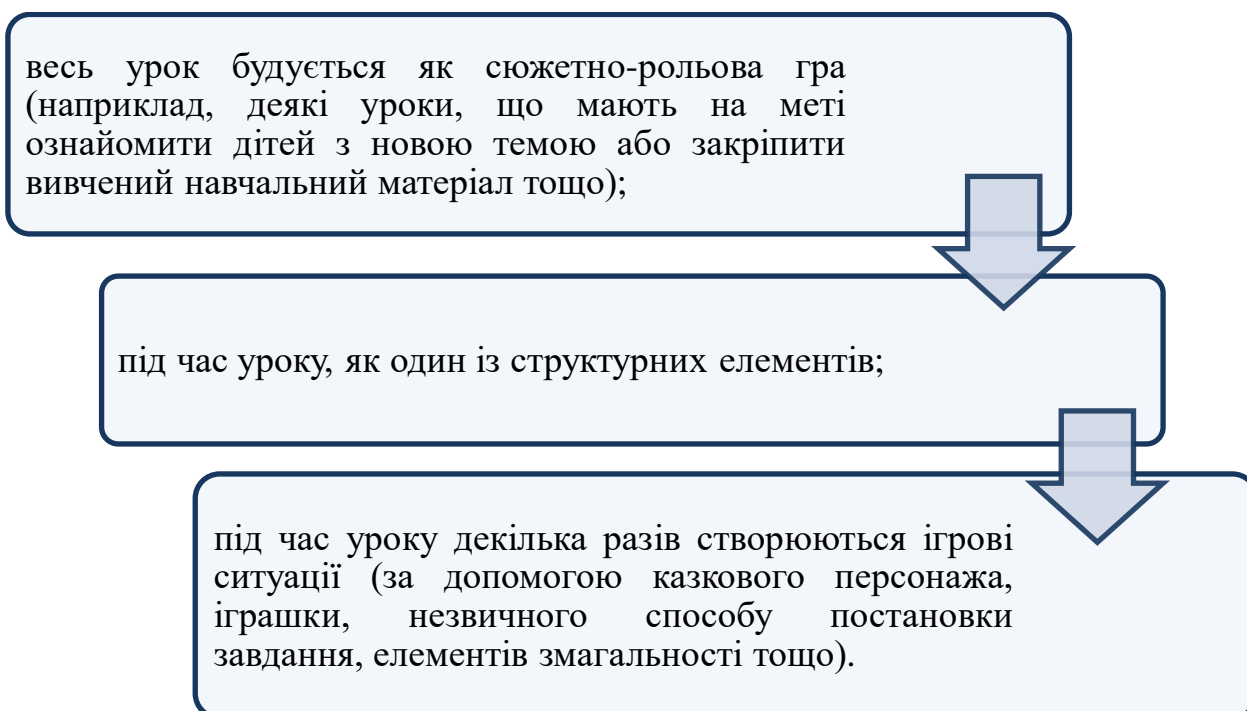
ПРАВИЛА ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ. Їх невиконання знищує гру та робить її нецікавою. Без заздалегідь визначених правил ігрові дії розгортаються стихійно, як наслідок, дидактичні завдання можуть лишитися невиконаними.

Успіх дидактичної гри значною мірою залежить від правильного використання в них **ІГРОВОГО ОБЛАДНАННЯ** (іграшок, геометричних фігур, плакатів тощо).

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ може проводитися підрахунком балів, визначенням команди-переможниці, нагородженням дітей, які показали

найкращі результати тощо. Однак при цьому слід тактовно підтримати й інших учасників гри.

У навчальному процесі дидактичні ігри на уроках «Основ здоров'я» можуть використовуватися наступним чином:

М.В. Кларін визначає наступні **ПЕРЕВАГИ** використання дидактичних ігор у навчальному процесі:

- в ході навчальної гри учні оволодівають досвідом діяльності, схожим з тим, який би вони отримали в дійсності;
- навчальна гра дозволяє учням самим вирішувати важкі проблеми, а не просто бути спостерігачами;
- навчальні ігри створюють потенційно більшу можливість перенесення знань та досвіду діяльності з навчальної ситуації в реальну;
- навчальні ігри забезпечують навчальне середовище, яке реагує на дії учасників;
- навчальні ігри допомагають «стиснути» час;
- навчальні ігри психологічно привабливі для учнів;

- навчальні ігри безпечніші для учнів, порівняно з реальними ситуаціями.

Проте існують і **ОБМЕЖЕННЯ** для проведення дидактичних ігор:

- Не слід організовувати навчальну гру, якщо учні недостатньо знають навчальний матеріал, що стосується даної теми.
- Недоцільно впроваджувати гру в тих випадках, коли вони попередньо не використовувалися у процесі навчання.
- Не слід застосовувати ігри, при вивченні яких вони не дадуть жодного позитивного ефекту.

4. Завдання вчителя при підготовці і проведенні дидактичних ігор на уроках «Основ здоров'я»

Учитель «Основ здоров'я» має заздалегідь підготувати необхідний дидактичний матеріал, продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів, тривалість гри, контроль, підведення підсумків і оцінювання.

Гру можна проводити на початку уроку. У даному випадку вони збуджують думку учня, допомагають йому зосередитися та виділити основне, найважливіше, спрямовують увагу на самостійну діяльність.

Інколи гра може використовуватися як фон для побудови всього уроку. Рухливі ігри варто проводити у тому випадку, коли школярі стомлені. Однак варто пам'ятати, що окремі ігри занадто збуджують емоції дітей, надовго відвертають їх увагу від основної мети уроку. Отже, такі ігри слід проводити лише в кінці уроку.

НЕОБХІДНО ДОТРИМУВАТИСЯ НАСТУПНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ:

1. Визначення творчого потенціалу гри, доцільності її застосування для певного колективу класу.

2. Визначення місця (клас, школа, пришкільний майданчик, стадіон, коридор біля класу тощо) і тривалості проведення дидактичної гри, кількості учасників (весь клас або мікрогрупи).

3. Забезпечення психологічної комфортності (гра має бути бажаною, зручною та приємною) та природності дидактичної гри. Важливо, щоб вона була органічно пов'язана з навчальним матеріалом, який вчався або вивчається на уроці.

4. Під час вибору дидактичної гри необхідно враховувати вікові та анатомо-фізіологічні властивості її учасників, а також у ході гри слід дбати про моральні самопочуття кожного учасника гри.

6. Визначення місця самого вчителя під час проведення дидактичної гри. Так, якщо на початку проведення гри він є керівником, інструктором, суддею, то поступово вчитель повинен ставати радником або навіть спостерігачем. Однак у ході проведення дидактичної гри вчитель може змінювати рольову позицію та знову взяти керівництво грою на себе.

7. Цілеспрямоване поширення прав учасників гри.

5. Вимоги до ігрової діяльності учнів на уроках «Основи здоров'я»

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

1. Готовність учнів до участі в грі, зокрема кожен учень повинен засвоїти правила гри, чітко усвідомити її мету, кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний запас знань для участі у грі.

2. Забезпечення кожного учня необхідним дидактичним матеріалом.

3. Чітка постановка завдання гри. Пояснення гри – зрозуміле, чітке.

4. Складну гру слід проводити поетапно, поки учні не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру та різноманітні її варіанти.

5. Дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати.

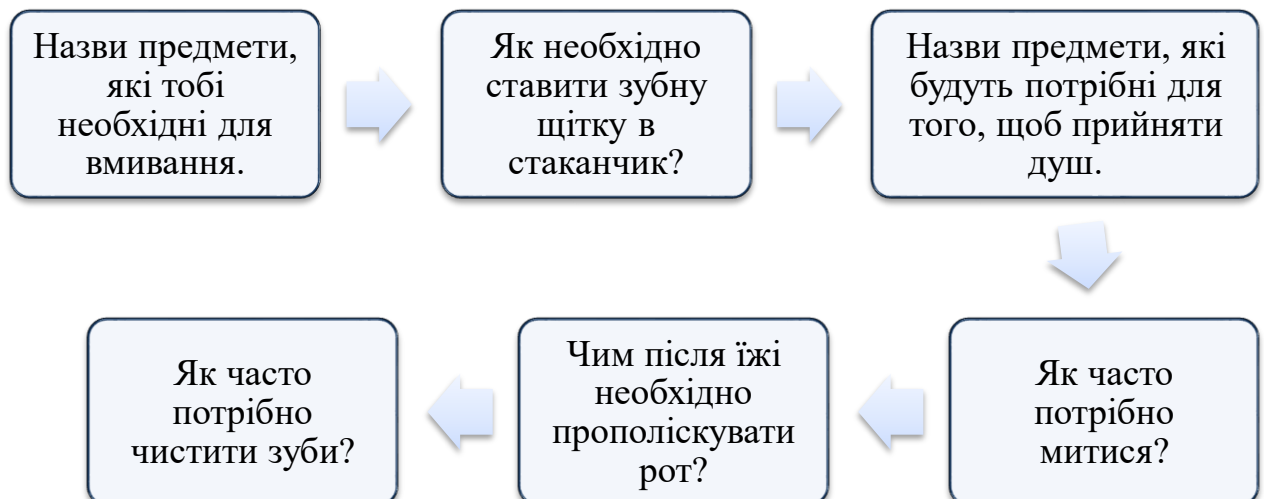
6. Не можна допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінка за поразку в грі, глузування тощо).

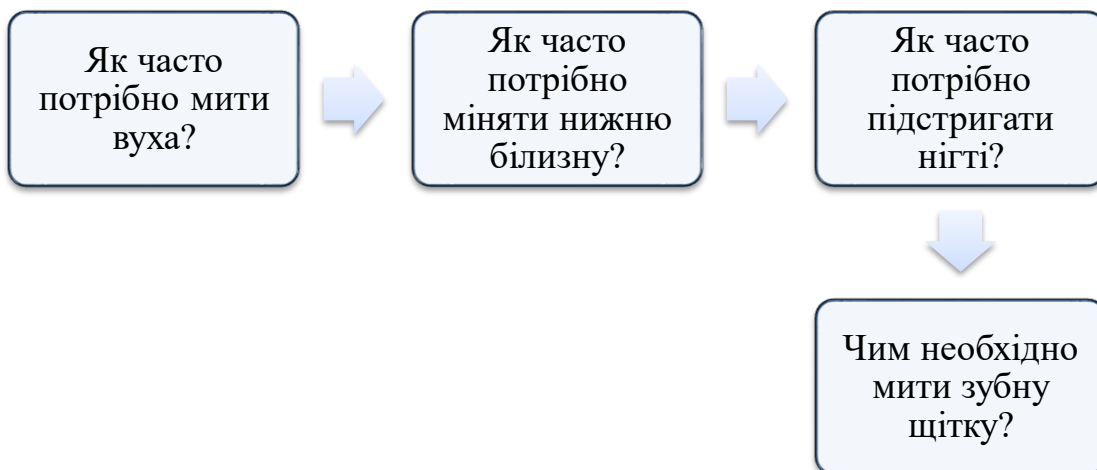
Ігри важливо проводити систематично й цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх у міру нагромадження в учнів знань.

ПРИКЛАДИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР З «ОСНОВ ЗДОРОВ'Я»

1 КЛАС ДО ТЕМИ «ОСОБИСТА ГІГІЄНА» ПРОПОНУЄТЬСЯ ГРА «ГІГІЄНА»

Учитель пропонує учням картки з запитаннями. Учні по черзі витягують картки, читають запитання та дають відповіді на них, за що отримують фішки. Виграє той, хто збере найбільше фішок.

2 КЛАС ДО ТЕМИ «ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБИ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «КОРИСНО-ШКІДЛИВО»

Учитель зачитує школярам корисну або шкідливу звички, а учні картками (червоного та зеленого кольору) сигналізують. Якщо корисна звичка вони підіймають зелену картку, а якщо шкідлива – червону.

1. Виконувати домашнє завдання.
2. Вітання при зустрічі.
3. Дотримання режиму дня.
4. Споживати занадто холодну їжу.
5. Брати до рота та гризти різноманітні предмети.
6. Грати в комп'ютерні ігри протягом 1 години.
7. Допомогати слабшим, маленьким.
8. Смоктати палець.
9. Доглядати за власним одягом і взуттям.
10. Гризти нігті.
11. Говорити неправду.
12. Довго засиджуватися перед телевізором.
13. Читати книги в темряві.
14. Колупатися в носі.
15. Споживати вітаміни.
16. Знати правила етикету.

3 КЛАС ДО ТЕМИ «ТИ - СПІВРОЗМОВНИК» ПРОПОНУЄМО ГРУ «РОЗТИРАННЯ ПАПЕРУ»

Учні отримують аркуш паперу, труть його в кулаках, імітуючи «прання одягу». Коли папір стає зовсім м'яким, малюють на ньому акварельними фарбами. Фарба розтікається різними візерунками. Таким чином школярі знімають агресію.

4 КЛАС ДО ТЕМИ «УПЕВНЕНІСТЬ І САМОВПЕВНЕНІСТЬ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ХТО Я? ЯКИЙ Я?»

Учні отримують аркуш паперу, на якому з однієї сторони пишуть відповідь на питання «ХТО Я?», а на іншій – «ЯКИЙ Я?». Аркуші не підписують, а перемішують.

Вчитель по черзі дістає аркуші та читає записи. Учні мають відгадати про кого написано на аркуші.

5 КЛАС ДО ТЕМИ «ТИ ПІШОХІД» ПРОПОНУЄМО ГРУ «СВІТЛОФОР»

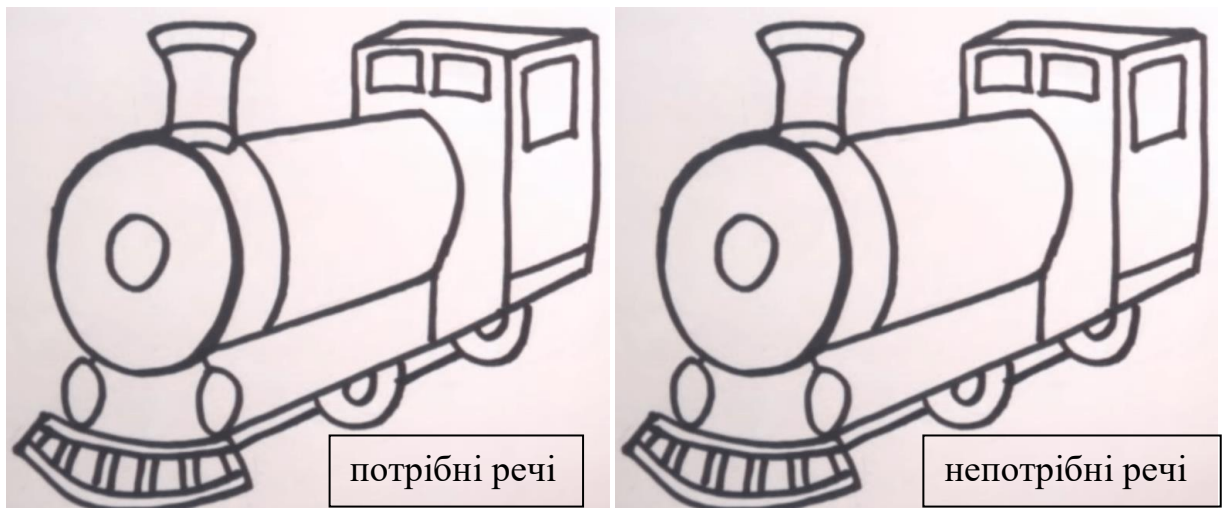
Учитель читає школярам 12 тверджень, однак деякі з них містять помилки. Після кожного речення учні піднімають червоні (у випадку неправильного твердження), жовті (правильно, однак можу доповнити...) та зелені (у випадку правильного твердження) картки. За кожну правильну відповідь отримують 1 бал.

1. Дороги, які мають більш як дві смуги називаються двосмуговими.
2. Рух автомобілів по дорозі назвали транспортним потоком.
3. На осьовій лінії завжди позначають острівці безпеки.
4. Найменша безпечна відстань до автомобіля 50 м.
5. Пішоходам у темну пору необхідно прикріпити до одягу світловідбивачі.
6. Переходь дорогу на перехресті по лінії тротуару.

7. Переходь дорогу, зупинись на осьовій лінії і подивися праворуч.
8. Переходь дорогу лиге під прямим кутом.
9. На дорогах достатньо пішохідних переходів.
10. Дорогу переходять у три етапи.
11. Потоки автомобілів, які рухають назустріч один одному, розділяють осбовою лінією.
12. Широкі дороги складаються з трьох смуг.

5 КЛАС ДО ТЕМИ «ВІДПОЧИНОК НА ПРИРОДІ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ДИВО ВАГОНЧИКИ»

На кожному вагончику написано річ, яка або знадобиться на природі, або ні. Учні по черзі виходять до дошки і «необхідні» вагончики прикріплюють до паровоза, а ті, які не потрібно – відставляють окремо.

6 КЛАС ДО ТЕМИ «ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ПРИГОТУЙ СТРАВУ»

Учитель загадує загадки, а учні відгадують.

Сидить панна у світлиці
молода, червонолиця.
Хто до неї завітає –
вітамінами вгощає.
(Морква)

У темниці виростає та
біленькі зубки має.
Хоч гіркий він і пекучий
та корисний і цілющий
(Часник)

Під землею народилася і
для борщичу згодилися.
Мене чистять, ріжуть,
трутть, смажать, варять і
печуть.
(Картопля)

Кажуть, щоб хвороб не
знати, Треба всім мене
вживати.
Може, ви мене й з'їсте,
Тільки сльози прольете.
(Цибуля)

На городі в нас грудки,
На грядках – рясні листки.
Там зростають малюки,
Зелененькі (Огірки)

Зелений чуб, червоний бік,
Смачний із нього чавлять сік.
Гадзині варять з ним бощі,
Росте в городі на куці.
(Помідор)

Ріс на грядці молодець.
Хап за чуба – та й кінець,
Бо без нього, кажуть люди,
Борщичу у нас не буде.
(Буряк)

Хто хустиночку свою
Влітку покриває?
І по двадцять хустинок
На голівці має? (Капуста)

Є солодкий, є гіркий,
Різні форми має.
Є худий, а є товстий.
Кожний його знає!
(Перець)

На городі виріс дужий,
Круглий, жовтий і байдужий
До червоних помідорів,
До капусти і квасолі.
Хто цей гордий карапуз?
Здогадалися? (Гарбуз)

У малини є сестричка, що засмаглі має щічки.
На куцах біля стежини зріють ягідки (ожини).
Є сусідонька в морквиці, худорлява, блідолиця.
Добре знають борщ і юшка, що сусідку звать (Петрушка)

Коли учні відгадали усі загадки та записали відгадки, школярі намагаються назвати якомога більше страв з даними інгредієнтами.

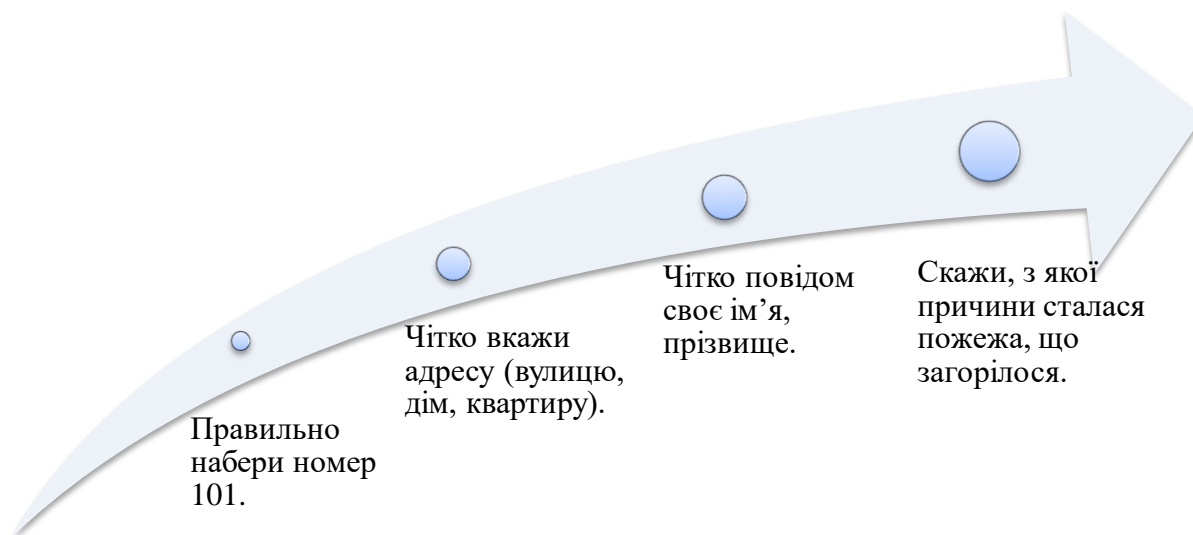
6 КЛАС ДО ТЕМИ «ЯК ВЛАДНАТИ КОНФЛІКТ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ПАНТОМІМА»

Кожен учень отримує карточку, на якій записано один з емоційних станів: відчай, гнів, страх, злість, невпевненість, задоволення, здивування тощо.

Потім школярі по черзі без слів демонструють свої емоції однокласникам, які відгадують її, а також оцінюють ступінь виразності. Після демонстрації мім оцінює свій внутрішній стан під час показу.

6 КЛАС ДО ТЕМИ «ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ТВОЄЇ ОСЕЛІ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ТЕЛЕФОН 101»

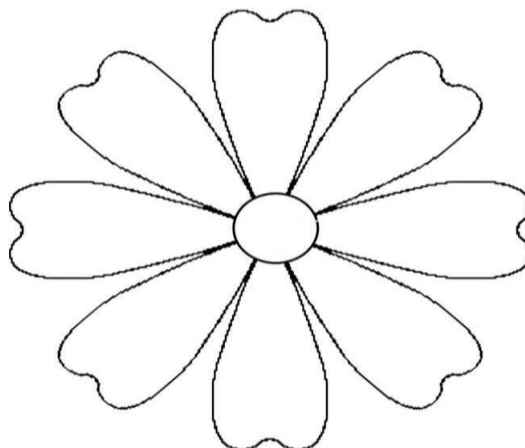
У ході даної гри школярі навчаються правильно викликати пожежників. При цьому варто використовувати пам'ятку.

7 КЛАС ДО ТЕМИ «ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ» МИ ПРОПОНУЄМО ГРУ «КВІТКА»

Школярі по черзі відривають пелюстки, читають написане та продовжують правило. Якщо ж дитина неправильно продовжила речення,

його виправляють однокласники. Перемогу здобуває той, хто правильно відповів на запитання і доповнював відповіді інших.

1. Не перебігай вулицю, тому що
2. Переходь вулицю лише по
3. Тролейбус і автобус треба обходити, а трамвай -
4. Переходячи вулицю подивися спочатку, а дійшовши до її середини – на ...
5. Пішохідний перехід - ...
6. Тротуар -
7. Якщо на перехресті чергує регулювальник ...
8. Проїзна частина - ...
9. Світлофор потрібен для ...
10. Знак у голубому крузі з білим малюнком силуета людини означає ...
11. Перехрестя -
12. Якщо тобі страшно переходити вулицю самому, то....
13. Знак у голубому прямокутнику з зображенням пішохода, що йде по «зебрі» означає ...
14. Не переходь вулицю на червоне світло, навіть якщо машини не видно, тому що

7 КЛАС ДО ТЕМИ «БЕЗПЕКА ОСЕЛІ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ХТО БІЛЬШЕ?»

Увесь клас ділимо на три команди. І ставимо перед ними наступне завдання:

- Хто назве більше правил користування електричними приладами?

Наприклад:

1. Відчувши запах газу, не можна палити сірники.
2. Не можна користуватися електричними приладами, в яких порушена ізоляція шнура.
3. Якщо у квартирі чути запах диму, є полум'я, необхідно негайно повідними про це дорослих, але якщо нікого нема – викликати пожежників.
4. Не можна користуватися саморобними електричними приладами.
5. Не розпилювати легкозаймисті речовини біля вогню.
6. Не можна користуватися електричними приладами без нагляду дорослих.
7. Не можна залишати ввімкнутими електричну плиту, чайник, праску без нагляду.
8. Під час роботи не можна класти на стіл нагрітий паяльник.
9. Забороняється користуватися несправними газовими приладами.

8 КЛАС ДО ТЕМИ «РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ВГАДАЙ СТРАВУ ЗА ОПИСОМ»

Учитель зачитує школярам опис страви, а вони повинні здогадатися, що страва.

Наприклад.

Закручена в листки
капуста начинка з каші
і м'ясного або
грибного фаршу.
Начинка також може
бути овочева. (Голубці)

Виріб з муки у формі
півмісяця з різним
начинками (картопля,
капуста, гриби, сир).
(Вареники)

9 КЛАС ДО ТЕМИ «ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я»
ПРОПОНУЄМО ІГРИ «КВІТКА ЗДОРОВ'Я» ТА «ЗАСЕЛИ БУДИНОЧКИ»

«КВІТКА ЗДОРОВ'Я»

Увесь клас ділимо на три команди. Кожна команда складає «Квітку здоров'я», на пелюстках школярі записують правила здорового способу життя. Вибираються лідери, які захищають роботу.

Перемагає та команда, яка правильно записала правила.

«ЗАСЕЛИ БУДИНОЧКИ»

На дошці будиночки з написами «зміцнює» і «руйнує».

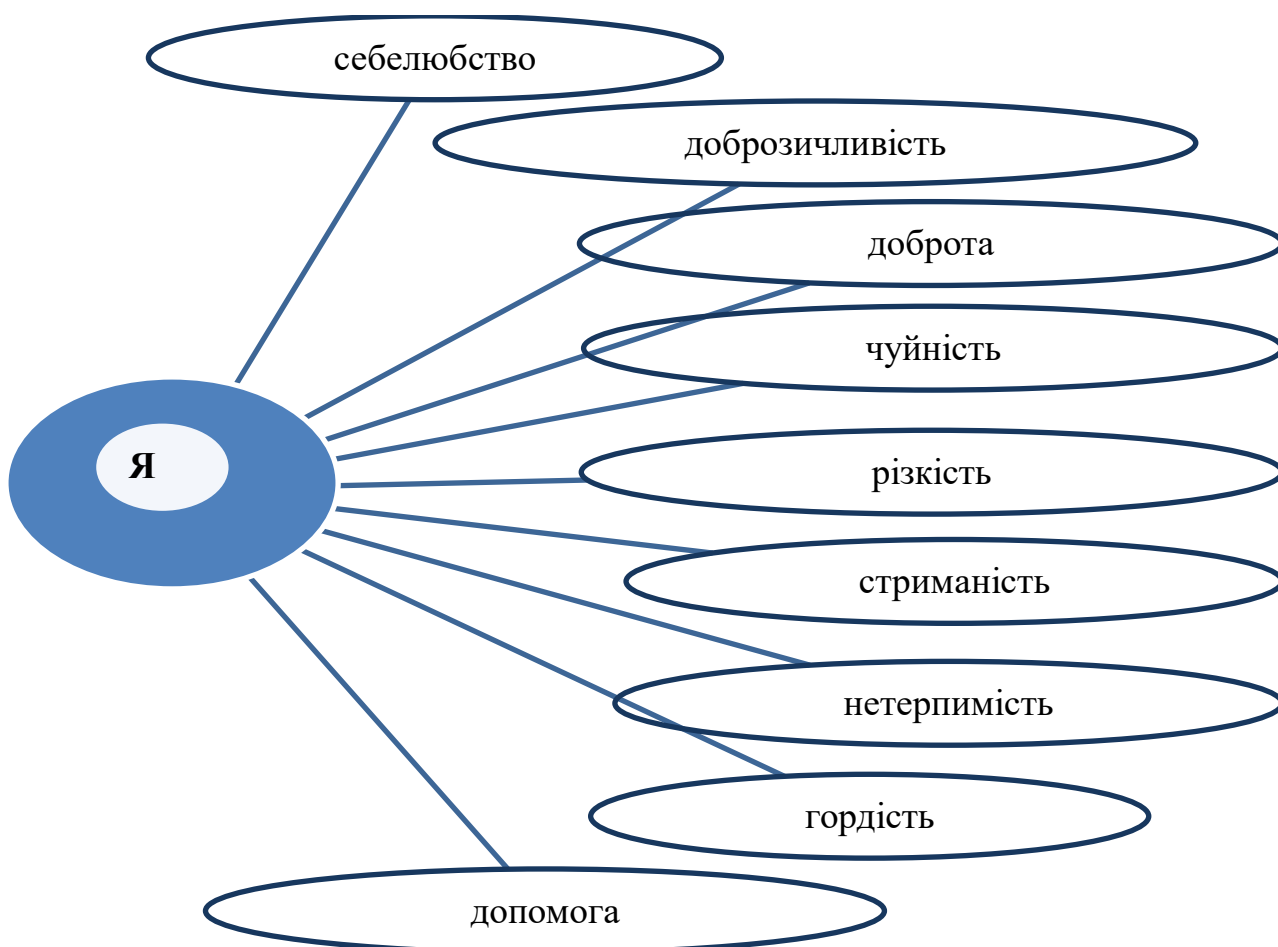
На картках записано слова: праця, роздратованість, краса, доброта, страх, природа, раціональне харчування, шкідливі звички, невірноваженість, фізична культура, лінощі, образа, любов, гнів, радість, віра.

Учні по черзі беруть картки та прикріплюють їх до певних будиночків, мотивуючи при цьому свій вибір.

9 КЛАС ДО ТЕМИ «САМООЦІНКА ХАРАКТЕРУ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «ВПІЗНАЙ СЕБЕ»

На дошці висить плакат із написами. Учні по черзі називають риси характеру, які їм притаманні.

9 КЛАС ДО ТЕМИ «ЦІННІСТЬ РОДИНИ» ПРОПОНУЄМО ГРУ «РОМАШКА»

Учні читають прислів'я та пояснюють їх зміст.

Сімейне згоду
всього дорожче.

Сімейний
горщик завжди
кипить.

Сім'ї, де
допомагають
один одному,
біди не страшні.

Сім'єю
дорожити - бути
щасливим.

Сім'єю й горох
молотять.

Сім'я без дітей,
що квітка без
запаху.

Сім'я - опора
щастя.

Сім'я в купі, не
страшна хмара.

Любов братська
міцніше
кам'яних стін.

Любов так рада -
там горя немає.

Любляча мати -
душа сім'ї і
окраса життя.

Материнська
молитва з дна
моря дістає.

Материнський
гнів, що весняний
сніг: і багато його
випаде, та скоро
розтане.

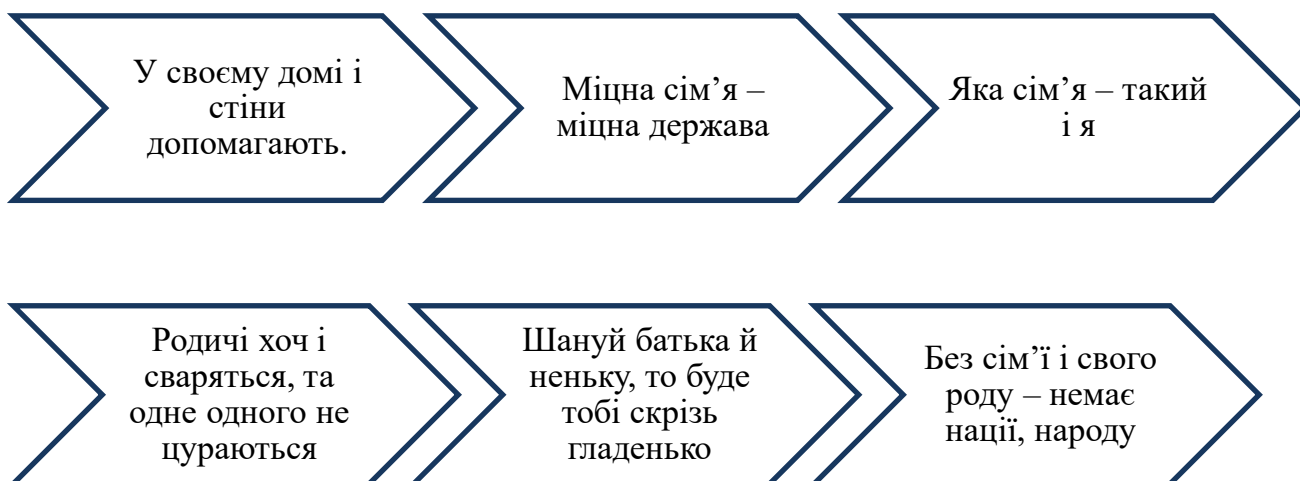
Мати всякого
діла голова.

Мати годує
дітей, як земля
людей.

У своїй родині
всяк сам
великий.

В старанним
будинку густо, а
в ледачому хаті
порожньо.

У своїй родині
який
розрахунок?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Артемова Л.В.* (1990) Вчися граючись.К.:Томіріс. С.45-67.
2. *Веремійчик І.* (2005) Предметні ігри з основ безпеки життєдіяльності//Початкова школа. №10. С.29-31.
3. *Власенко А.* (1999) Рол гри у навчанні і вихованні молодших колярів //Початкова школа. №6. С.40-45.
4. *Гребенькова Л.О.* (2008) Довідник класного керівника.1-4 класи.Х.:Веста: Видавництво «Ранок». С.20-168.
5. *Деревянко В.В.* (2005) Особливості викладання інтегрованого курсу «Основи здоров'я» // Основи здоров'я і фізична культура. № 10. С.5-9.
6. *Дитина: програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років* (2004). К.:Богдан. С.24-33.
7. *Єресько О.В.* (2006) Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» // Основи здоров'я і фізична культура. № 2. С.8-11.
8. *Ільяницька Л.* (1996) Ігрові проблемні ситуації//Початкова школа. №7. С.27-28.
9. *Кравченко Т.Г.* (2004) Проблемне навчання – основа розвитку здібностей учнів // Управління школою. № 14. С. 2–5.
10. *Крамаренко С.Г.* (2006) Використання тренінгових методів в роботі з молодшими школярами. Психотренінги для дітей. Дніпропетровськ. 56с.
11. *Крутій В.А.* (1999) Дидактична гра в навчальній діяльності молодших школярів // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського: *Збірник наукових праць*. Одеса: ПДПУ ім.К.Д.Ушинського. С.43-46.
12. *Крутій В.А.* (2001) Місце дидактичної гри на уроках у початкових класах // Наука і освіта. Одеса. №2-3. С.19-43.
13. *Медведюк О.* (2006) Проблемно-пошукові ситуації на уроках як мотиваційний компонент // Вчитель року. № 6. С. 5-7.

14. *Медведюк О.* (2006) Проблемно-пошукові ситуації на уроках як мотиваційний компонент // Вчитель року. С.5-7.
15. *Осадченко І.* (2001) Проблема стимулювання творчої активності школярів // Рідна школа. № 11. С. 54–55.
16. *Осадченко І.* (2001) Проблема стимулювання творчої активності школярів // Рідна школа. № 11. С.54-55.
17. *Рубінштейн С.Л.* (2010) Основы общей психологии. Питер. 713 с.
18. *Савченк О.Я.* (1993) Урок в початкових класах. Київ :«Освіта». 123с.
19. *Савченко В.А.* (2004) Тренінг – інтерактивний метод навчання. Інструктивно-методичні матеріали. Дніпропетровськ. 245с.
20. *Сухар В.Л.* (2009) Пограйся зі мною розвиваючі ігри та вправи. Харків: вид. «Ранок». 175с.
21. *Толізіна Ю.В.* (2003) Педагогіка. М.:Лік. С.64-89.
22. *Туров А.А.* (2002) Педагогіка. Х.:Видавництво «Ранок». С.37-98.
23. *Ульяницька Л.С.* (1996) Ігрові проблемні ситуації // Початкова школа. № 9. С.27.

ЛЕКЦІЯ 13

КАБІНЕТ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

**(ВІДПОВІДНО ДО НАКАЗУ № 11114 ВІД 09.12. 2009 р. «ПРО
ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРИМІРНОГО ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНИЙ
КАБІНЕТ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ»)**

ПЛАН:

1. Загальні положення про кабінет основ здоров'я
2. Мета і завдання організації кабінетів основ здоров'я
3. Типи навчальних кабінетів основ здоров'я
4. Матеріально-технічне забезпечення кабінету основ здоров'я
5. Навчально-методичне забезпечення кабінету основ здоров'я
6. Оформлення кабінету основ здоров'я
7. Керівництво діяльністю кабінету основ здоров'я та організація його роботи

1. Загальні положення про кабінет основ здоров'я

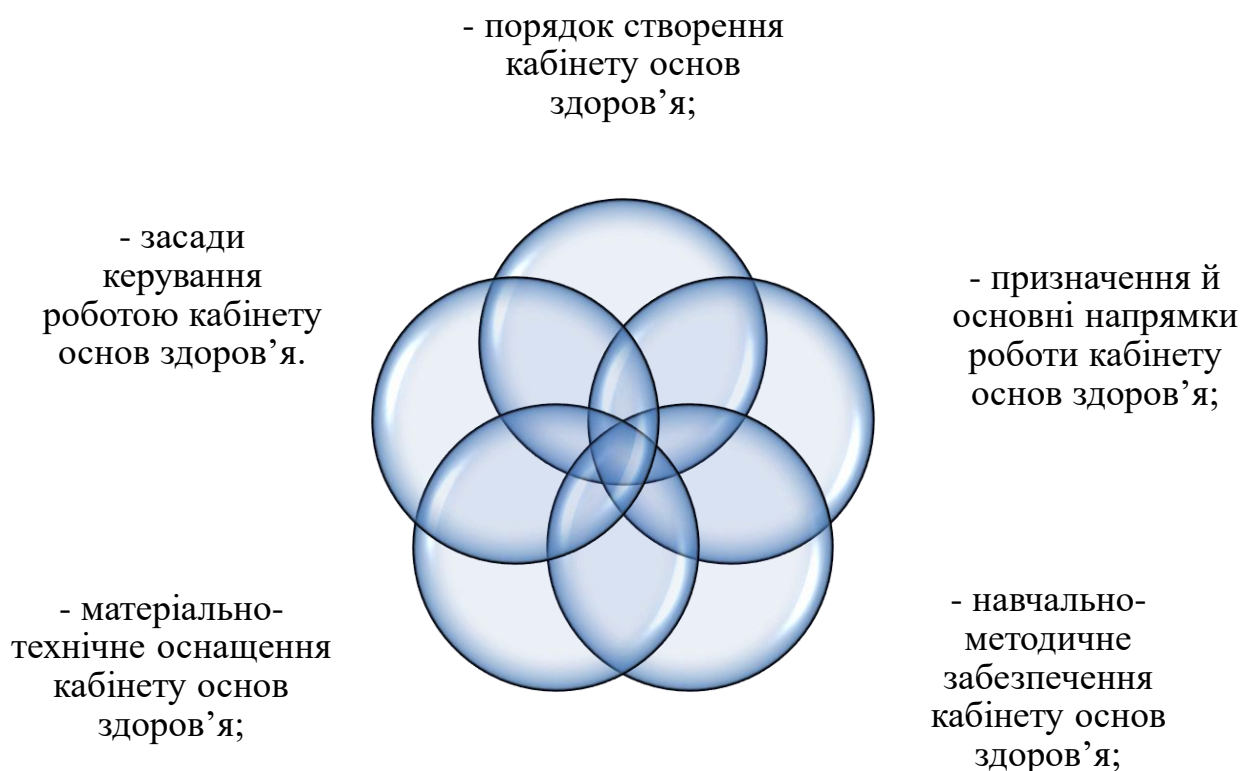
Відповідно до Плану заходів Міністерства освіти і науки України з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки (наказ МОН від 01.06.09 № 457 п.1.5), наказу Міністерства освіти і науки України від 20.07.04 № 601 «Про затвердження Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів» та з метою підвищення рівня організації навчально-виховного процесу та забезпечення якості викладання предмету «Основи здоров'я» в загальноосвітніх навчальних закладах затвердили Примірне Положення про навчальний кабінет з основ здоров'я загальноосвітніх навчальних закладів.

Положення про навчальний кабінет основ здоров'я (кабінет ОЗ) розроблено відповідно до **Закону України «Про загальну середню освіту»**, **Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів затвердженого наказом МОН України від 20.07.2004 року № 601 і зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 09.09.2004 за № /121/9720**, а також інших чинних нормативно-правових актів у галузі освіти.

Дане Положення використовується навчальними кабінетами основ здоров'я, що існують і створюються у загальноосвітніх навчальних закладах. Воно визначає загальні та спеціальні вимоги до матеріально-технічного оснащення кабінетів основ здоров'я згідно із санітарними правилами та нормами і є орієнтовним для їх організації в загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від їх типу й форми власності.

Кабінет основ здоров'я **ПРИЗНАЧЕНИЙ** для створення умов щодо формування в учнів мотивації щодо здорового способу життя, оволодіння навичками безпечної поведінки на засадах розвитку життєвих навичок.

ПОЛОЖЕННЯ про кабінет основ здоров'я ВИЗНАЧАЄ:

2. Мета і завдання організації кабінетів основ здоров'я

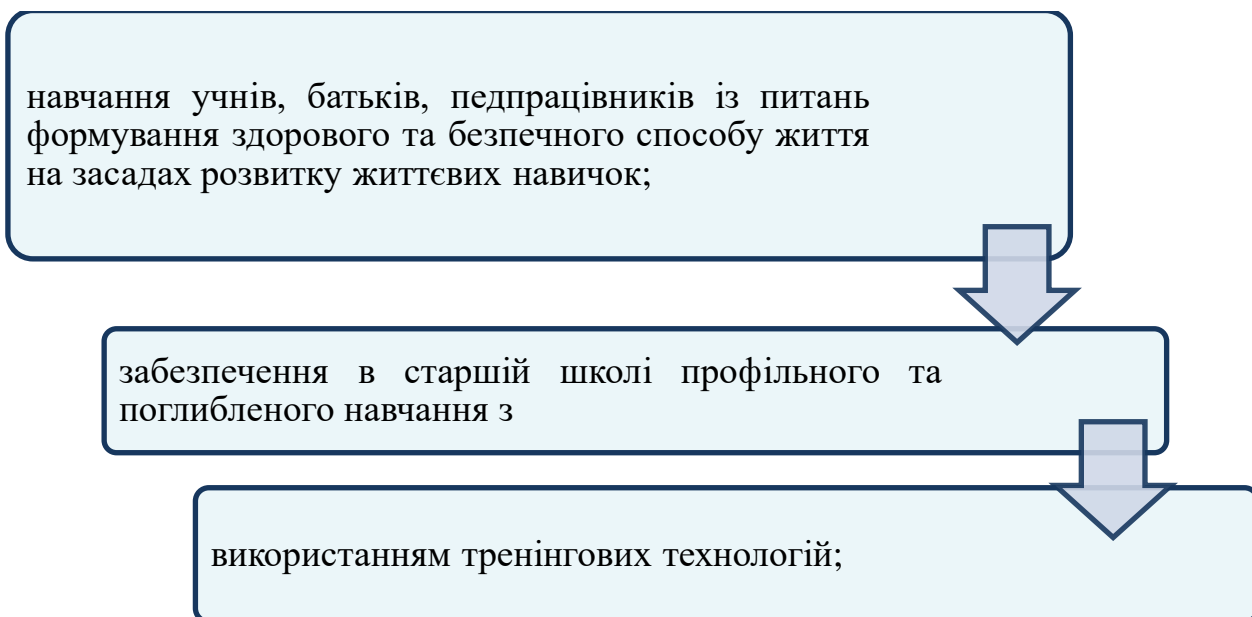
Основна **МЕТА СТВОРЕННЯ** кабінету основ здоров'я полягає у забезпеченні оптимальних умов для організації навчально-виховного процесу на уроках основ здоров'я за технологією освіти на основі розвитку життєвих навичок і практичної реалізації завдань здоров'язбережувальної освіти, відповідно до Державного стандарту базової та повної середньої освіти.

КАБІНЕТ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я СТВОРЮЄТЬСЯ з метою:

проведення уроків основ здоров'я;

забезпечення потреб щодо впровадження програм превентивної освіти;

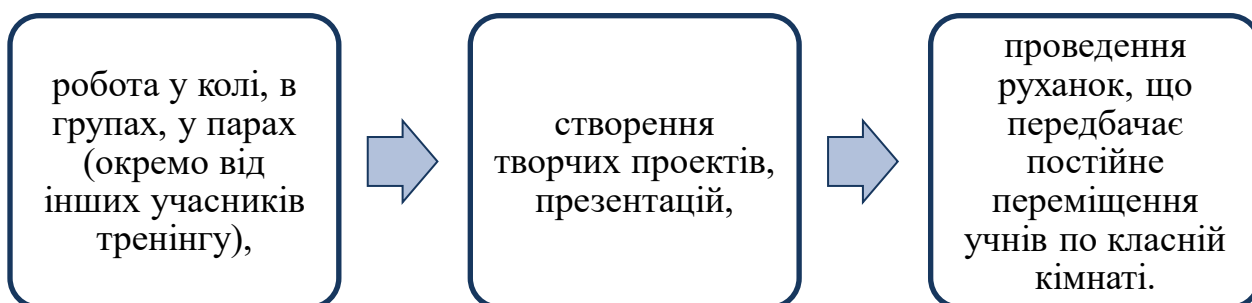

Перед початком навчального року проводиться огляд кабінетів ОЗ з метою визначення стану готовності їх до проведення занять.

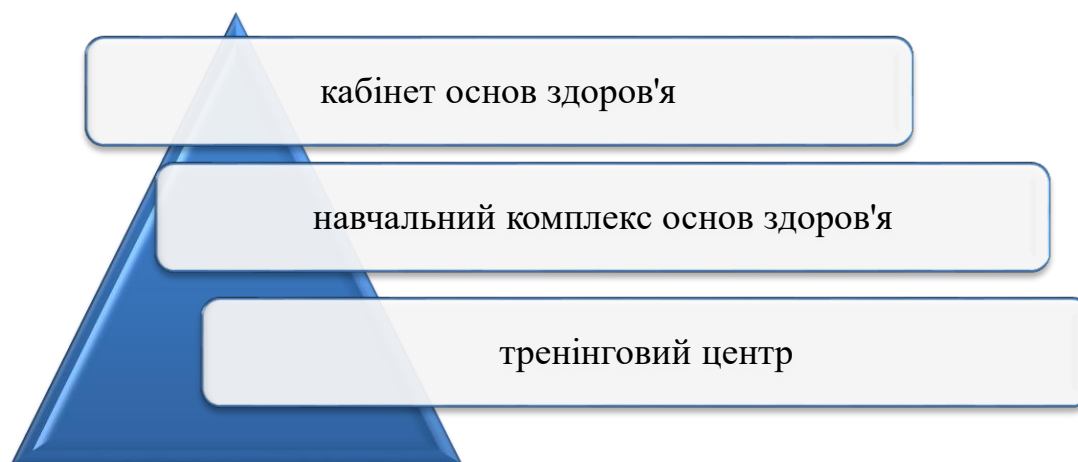
Державні санітарні правила та норми облаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу в кабінеті мають відповідати вимогам, затвердженим *Постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 р. № 63 (далі - ДСанПіН 5.5.2.008-01), та ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».*

3. Типи навчальних кабінетів основ здоров'я

Організація навчального кабінету основ здоров'я передбачає проведення уроків основ здоров'я з використанням різних форм і методів, у тому числі *тренінгових технологій*, що включають такі ФОРМИ РОБОТИ:

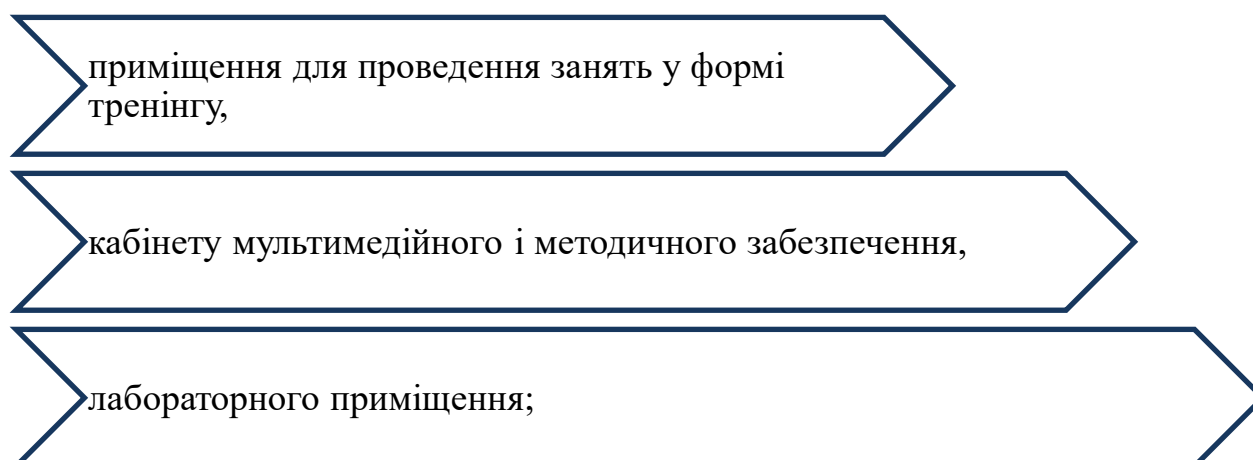

Тому в залежності від цілей, змісту, об'ємів запланованої роботи та матеріальних потужностей закладу, можуть створюватись такі **ТИПИ НАВЧАЛЬНИХ КАБІNETІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я**:

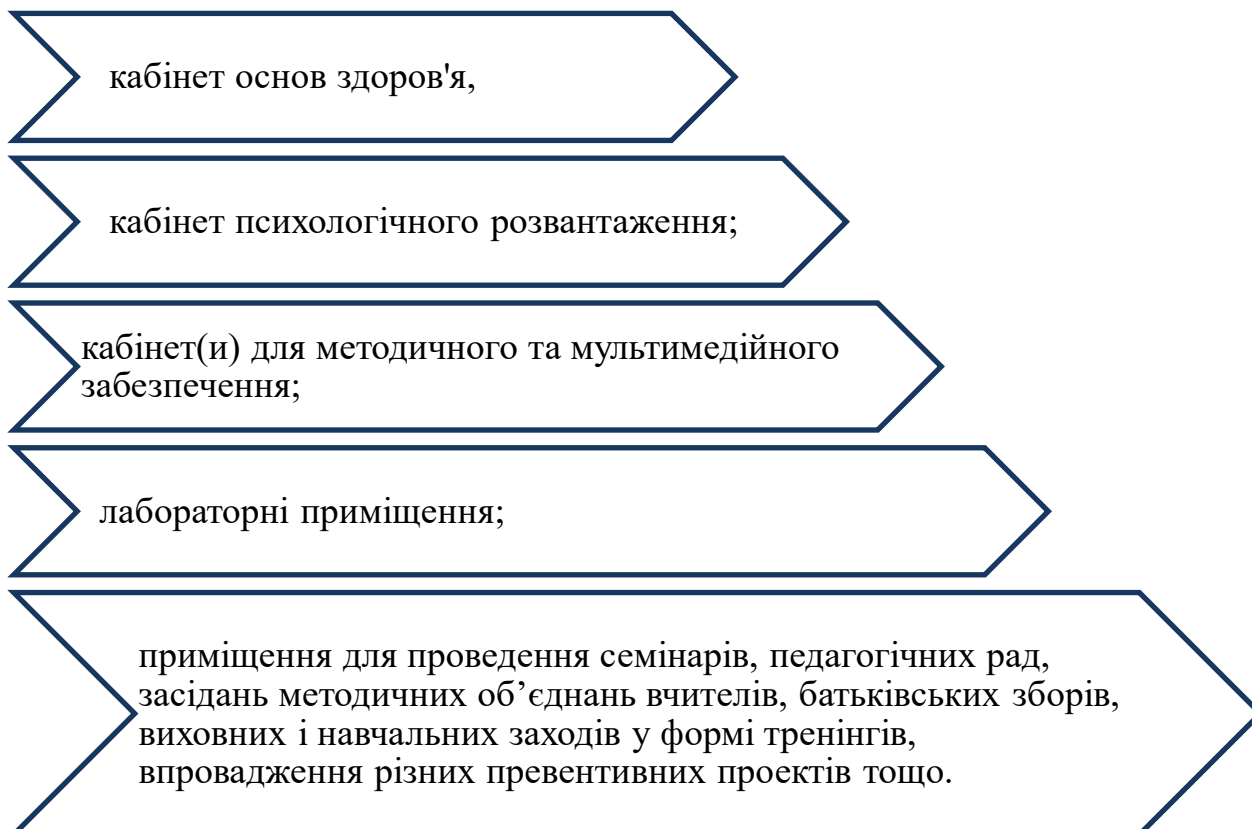

КАБІNET ОСНОВ ЗДОРОВ'Я, який складається з класної кімнати (класної кімнати й лабораторного приміщення) з набором навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення для проведення занять у формі тренінгів;

НАВЧАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ОСНОВ ЗДОРОВ'Я, який складається з:

ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР, до складу якого входять:

4. Матеріально-технічне забезпечення кабінету основ здоров'я

КОМПЛЕКТАЦІЯ кабінету основ здоров'я обладнанням здійснюється відповідно до типових переліків навчально-наочних посібників, технічних засобів навчання й обладнання загального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів, а також із урахуванням вимог щодо типу кабінету основ здоров'я і потужностей закладу.

ШКІЛЬНІ МЕБЛІ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ у кабінеті основ здоров'я має відповідати санітарно-гігієнічним правилам та нормам (**п.8.2 ДСанПіН 5.5.2.008-01**), здійснюватися відповідно до вимог **ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів»** і забезпечувати проведення уроків у формі тренінгів.

РОБОЧЕ МІСЦЕ вчителя основ здоров'я має бути спеціально обладнане:

- ❖ стіл із тумбами, ящиками для зберігання допоміжних канцелярських товарів (маркерів, клею, паперу тощо);
- ❖ місцем для зберігання фліп-чарта, плакатного паперу й іншого приладдя;
- ❖ приладів, що застосовуються для проведення тренінгів.

У кабінеті розміщується демонстраційна багатофункціональна дошка на одну, три або п'ять робочих площ у розгорнутому або складеному вигляді. Середній щит класної (аудиторної) дошки на три або п'ять робочих площ може бути використаний для демонстрації екранно-звукових засобів навчання на навісному екрані. Одна з робочих площ може мати магнітну основу з кріпленням для демонстрації навчально-наочних посібників (таблиць, карт, моделей-аплікацій тощо).

Робочі площі на звороті дошки можуть бути покриті білим кольором для нанесення написів за допомогою спеціальних фломастерів.

Кабінет має бути забезпечений **СУЧАСНИМИ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ** для проведення мультимедійних презентацій, показу відео-матеріалів, тиражувальною технікою тощо.

СТІНИ В КАБІНЕТІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я повинні мати стійке покриття, яке буде забезпечувати їх використання в якості робочої поверхні для демонстрації творчих робіт дітей, створених на тренінгах.

У кабінеті слід передбачити наявність годинника, а також гардини або жалюзі для забезпечення затемнення.

ЛАБОРАТОРНЕ ПРИМІЩЕННЯ, у разі його наявності, обладнується:

- секційними шафами для збереження приладів,
- тиражувальною технікою,
- канцтоварами,
- навчально-наочними посібниками для тренінгових занять,

- столом для роботи вчителя або лаборанта,
- столом з пристроями для зберігання допоміжних матеріалів.

У залежності від типу кабінету основ здоров'я всі його структурні підрозділи обладнуються відповідно до їх призначення та потреб необхідними меблями, наочними, навчальними й технічними засобами.

Усі матеріальні цінності кабінету обліковуються в інвентарній книзі встановленого зразка, яка повинна бути прошнурована, пронумерована та скріплена печаткою.

Матеріальні об'єкти (предмети) і матеріали, що витрачаються в процесі роботи заносяться до матеріальної книги.

Облік та списання морально та фізично застарілого обладнання, навчально-наочних посібників проводиться відповідно до інструкцій, затверджених Міністерством фінансів України.

Кабінет має бути ЗАБЕЗПЕЧЕНИЙ:

1. аптечкою з набором медикаментів для надання першої медичної допомоги;
2. первинними засобами пожежогашіння відповідно до Правил пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України.

5. Навчально-методичне забезпечення кабінету основ здоров'я

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ кабінету основ

здоров'я складається з:

У кабінеті основ здоров'я **СТВОРЮЄТЬСЯ**:

- фото-, відео- й аудіотека,
- тематична картотека дидактичних і навчально-методичних матеріалів,
- навчально-наочних посібників, навчального обладнання, розподілених за темами та розділами навчальних і превентивних програм.

Кабінет основ здоров'я може бути **ОСНАЩЕННИЙ**:

- ❖ куточком із безпеки життєдіяльності, цивільного захисту, пожежної безпеки, першої невідкладної допомоги, правил поведінки на дорогах тощо;

- ❖ підручниками та навчальними посібниками для кожного учня;
- ❖ фаховими журналами з питань безпеки життєдіяльності, охорони здоров'я, валеології тощо;
- ❖ довідковою, науково-методичною літературою з питань безпеки життєдіяльності, застосування інтерактивних методів і тренінгових технологій;
- ❖ матеріалами узагальненого педагогічного досвіду, розробками уроків і виховних заходів із використанням тренінгових технологій, результатами впровадження в закладі ООЖН, превентивних програм, результатами експериментальної та науково-дослідної діяльності педагогів, учнів тощо;
- ❖ інструкціями для виконання практичних робіт, інструкціями до програмних педагогічних засобів, рекомендаціями щодо роботи з батьками тощо.

6. Оформлення кабінету основ здоров'я

На дверях кабінету має бути табличка «Кабінет основ здоров'я».

Для оформлення кабінету основ здоров'я передбачено створення навчально-методичних експозицій змінного та постійного характеру.

ДО ПОСТІЙНИХ ЕКСПОЗИЦІЙ кабінету основ здоров'я належать:

- ✓ державна символіка;

✓ інструкція з безпеки праці та пожежної безпеки, правила роботи в кабінеті;

✓ план-схема евакуації з кабінету на випадок виникнення надзвичайних ситуацій різного походження;

- ✓ інформаційний стенд, на якому зазначені адреси та телефони служб захисту та порятунку населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій, природного й техногенного характеру, небезпечних криміногенних ситуацій;

- ✓ телефони й адреси медичних установ, а також телефони довіри та адреси пунктів психологічної допомоги.

ТЕЛЕФОН ДОВІРИ

067-133-15-50

15-50

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА

АНОНІМНО ЦІЛОДОБОВО БЕЗКОШТОВНО

Вислухаємо. Підтримаємо. Допоможемо. Нікому не скажемо. Анонімно. Безкоштовно.

Телефон Довіри
5-93-11
095-6666 846
067-8422 402
з 12-00 до 22-00 без вихідних

ДО ЕКСПОЗИЦІЙ ЗМІННОГО ХАРАКТЕРУ належать:

7. Керівництво діяльністю кабінету основ здоров'я та організація його роботи

Організація роботи кабінету основ здоров'я здійснюється відповідно до навчальних планів і програм основ здоров'я та факультативних курсів, які передбачають формування здорового та безпечного способу життя.

Керівник закладу є відповідальним за створення, обладнання кабінету основ здоров'я та проведення контролю за його роботою. Організація та керівництво роботою кабінету основ здоров'я покладається наказом керівника закладу на вчителя основ здоров'я.

До **ОБОВ'ЯЗКІВ ЗАВІДУВАЧА КАБІНЕТОМ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я** належать:

- складання паспорту кабінету, перспективного і річного плану роботи кабінету основ здоров'я,
- оснащення та систематичне оновлення навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення кабінету,

- забезпечення належних умов для проведення уроків-тренінгів, інших тренінгових занять,
- сприяння оновленню й удосконаленню матеріальної бази кабінету,
- систематизація й каталогізація матеріальних об'єктів,
- проведення консультацій для учасників навчально-виховного процесу,
- забезпечення дотримання в кабінеті правил електробезпеки, чистоти, порядку та санітарно-гігієнічних норм,
- систематичне ведення інвентарної книги з занесенням до неї відповідних змін про нові надходження, витрати та списання матеріальних цінностей.

**ЗАВІДУВАЧ КАБІНЕТУ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я НЕСЕ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА:**

За згодою завідувача кабінетом основ здоров'я відповідно до розкладу, плану роботи кабінету основ здоров'я, затвердженого директором закладу, кабінет може використовуватися для проведення уроків з інших предметів за тренінговою технологією, проведення педагогічних рад, засідань методичних об'єднань, батьківських зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вчитель вчителю, учням та батькам. Основи здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/prezentaciji/osnovi_zdorov_39_ja/74 – Мова: українська.
2. Дубинка Л., Хмарна А. (2012) Умови формування здоров'язберезувального освітнього простору в Школі сприяння здоров'ю [Текст] // Рідна школа. №7. С. 61-66.
3. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 3 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarneplanuvannja/3_klas/kalendarnotematichneplanuvannjazosnov_zdorov_39_ja_dlja_3_klasu/14-1-0-18 . – Мова: українська.
4. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 4 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarneplanuvannja/4_klas/kalendarnotematichneplanuvannja_z_osnov_zdorov_39_ja_dlja_4_klasu/15-1-0-10. – Мова: українська. <http://www.center-uspikh.com.ua>. – Назва з екрану.
5. Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації». Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. №4. - К.: МОЗ України, 2002. 86 с.
6. Савченко О.Я., Вашуленко М.С., Бібік Н.М. (2012) Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням К.: Педагогічна думка. - 160 с.
7. Наказ МОН України від 09.12. 2009 р. № 1114 «Про затвердження примірною положення про навчальний кабінет з основ здоров'я загальноосвітніх навчальних закладів»
8. Новікова Т.М. (2006) Здоров'язберігаючі технології у початковій школі [текст] // Початкове навчання та виховання. № 2. С.19 - 20.
9. Омельченко С.О. (2009) Педагогіка здоров'я: навч. посіб. Словянськ: Вид.центр СДПУ. 205с.
10. Поступальський Н.Ф. (2012) Експедиція в Країну Здоров'я [Текст] : [сценарій] // Позакласний час. №17-18. С. 20-21.
11. Ресурсний портал превентивної освіти (www.autta.org.ua)
12. Сучасні підходи викладання навчального предмета «Основи здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/40-0-16251.pdf> – Мова: українська.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ЛЕКЦІЯ 1. Вступ до «Методики навчання основ здоров'я, валеології та проведення виховної роботи з формування мотивації до здорового способу життя»	7
Список використаних джерел.....	17
ЛЕКЦІЯ 2. Законодавча і нормативно-правова база України щодо здорового способу життя. Основні поняття курсу «Основи здоров'я».....	17
Список використаних джерел.....	27
ЛЕКЦІЯ 3. Зміст навчальної програми «Основи здоров'я». Структура шкільного підручника.....	28
Список використаних джерел.....	42
Завдання для самостійної роботи	42
Схема аналізу шкільного підручника.....	42
ЛЕКЦІЯ 4-5. Принципи, методи та засоби навчання основ здоров'я	44
Список використаних джерел.....	58
ЛЕКЦІЯ 6-7. Форми організації навчання «Основ здоров'я». Урок – основна форма організації навчання. Класифікація уроків.....	59
Список використаних джерел.....	83
ЛЕКЦІЯ 8. Нестандартні уроки. Позаурочні, позакласні та позашкільні форми організації навчання	84
Список використаних джерел.....	109
ЛЕКЦІЯ 9-10. Шкільні екскурсії. Метод проектів	110
Список використаних джерел.....	124
ЛЕКЦІЯ 11. Проблемні ситуації, їх використання на уроках «Основ здоров'я».....	125

Список використаних джерел.....	137
ЛЕКЦІЯ 12. Поняття «дидактичні ігри», їх класифікація. Використання дидактичних ігор на уроках «Основ здоров'я».....	138
Список використаних джерел.....	163
ЛЕКЦІЯ 13. Кабінет основ здоров'я (відповідно до наказу МОН України №11114 від 09.12.2009 р. «Про затвердження примірного положення про навчальний кабінет з основ здоров'я загальноосвітніх навчальних закладів»).....	164
Список використаних джерел.....	178

Формат 60x90/16. Папір друкарський.

Друк різнографічний.

Наклад 30 прим.

